

MEDUNARODNA STANDARDNA KLASIFIKACIJA OBRAZOVANJA

2011

SADRŽAJ

1. ŠTA JE ISCED?	3
2. JEDINICA KLASIFIKACIJE	4
3. PROGRAMI KOJE OBUHVATAJU ISCED NIVOI, SEKVENCIJALNI PROGRAMI I MODULARNI PROGRAMI	6
4. OKVIR OBRAZOVANJA PO ISCED-u	8
5. UKRŠTENE VERIJABLE	10
6. VRSTE PODATAKA I ISCED	15
7. ISCED KLASIFIKACIJA I ŠEME ŠIFRIRANJA	17
8. ISCED SMJERNICE	20
9. ISCED NIVOI	21
10. ISCED NIVO 0 – OBRAZOVANJE U RANOM DJETINJSTVU (predškolsko vaspitanje i obrazovanje)	22
11. ISCED NIVO 1 - PRVA FAZA OSNOVNOG OBRAZOVANJA	26
12. ISCED NIVO 2 – DRUGA FAZA OSNOVNOG OBRAZOVANJA	29
13. ISCED NIVO 3 – SREDNJE OBRAZOVANJE	34
14. ISCED NIVO 4 – POST-SREDNJE OBRAZOVANJE	39
15. VISOKO OBRAZOVANJE	43
16. ISCED NIVO 5 – KRATKI CIKLUS VISOKOG OBRAZOVANJA	45
17. ISCED NIVO 6 – BEČELOR ILI EKVIVALENTNO KVALIFIKACIONOM STEPENU BEČELOR	48
18. ISCED NIVO 7 – MASTER ILI EKVIVALENTNO KVALIFIKACIONOM STEPENU MASTER	52
19. ISCED NIVO 8 – DOKTOR ILI EKVIVALENTNO KVALIFIKACIONOM STEPENU DOKTOR	58
20. PODUDARNOST IZMEĐU ISCED 2011 ISCED 1997 NIVOVA	61
21. ANEKS 1: ISCED 2011 POTENCIJALNE PUTANJE OBRAZOVANJA	67
22. ANEKS 2: ŠIFRIRANJE OBRAZOVNIH PROGRAMA	68
23. ANEKS3: ŠIFRIRANJE POSTIGNUTOG STEPENA OBRAZOVANJA	70
24. ANEKS 4: GRUPE I POLJA OBRAZOVANJA	72
25. ANEKS 4: GLOSAR POJMOVA	77
26. ANEKS 6: NEFORMALNO OBRAZOVANJE PREMA ISCED-U: DALJNJA PITANJA	88

1. ŠTA JE ISCED?

1. Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja (ISCED) pripada međunarodnoj porodici ekonomskih i socijalnih klasifikacija Ujedinjenih nacija, koje koristi statistika širom svijeta s ciljem prikupljanja, kompiliranja i analiziranja podataka uporedivih kako u pojedinim zemljama tako i na međunarodnom nivou. ISCED je referentna klasifikacija za organizovanje obrazovnih programa i vezanih kvalifikacija prema nivoima i oblastima obrazovanja. ISCED klasifikacija je proizvod međunarodnog sporazuma, a formalno je usvojena na Generalnoj konferenciji zemalja članica UNESCO-a.
2. ISCED klasifikacija je sistem osmišljen kao okvir za klasifikaciju obrazovnih aktivnosti, koje su definisane obrazovnim programima i rezultirajućim kvalifikacijama, u međunarodno priznate kategorije. Osnovni pojmovi i definicije ISCED-a su stoga oblikovani tako da budu univerzalno važeći i postojani u određenim oklonostima u nacionalnim/državnim obrazovnim sistemima.
3. ISCED klasifikuje obrazovne programe prema njihovom sadržaju i korištenjem dvije glavne ukrštene variable: nivoi obrazovanja (vidi 9) i polja obrazovanja (vidi 24 – Aneks 4). Ova verzija ISCED-a (ISCED 2011) predstavlja revidiranu verziju ISCED 1997 nivoa klasifikacije obrazovanja. Takođe daje i vezanu klasifikaciju postignutih nivoa obrazovanja na osnovu priznatih kvalifikacija obrazovanja. Polja obrazovanja po ISCED-u 1997 za sada su ostala nepromijenjena.
4. Informacije prikupljene prema ISCED-u mogu se koristiti za prikupljanje statističkih podataka o različitim vidovima obrazovanja koji su značajni državnoj upravi za donošenje odluka o obrazovanju, kao i drugim međunarodnim korisnicima statističkih podataka o obrazovanju. Ovi vidovi obrazovanja uključuju podatke o upisanim učenicima i studentima, pohađanju nastave, podatke o ljudskim i finansijskim resursima, kao i podatke o postignutom nivou obrazovanja stanovništva.
5. Primjena ISCED-a omogućava transformaciju detaljnih nacionalnih (državnih) obrazovnih statistika o sudionicima, davaocima i pokroviteljima obrazovanja, koje su prikupljene na osnovu nacionalnih koncepata i definicija u agregirane kategorije koje su međunarodno uporedive i koje mogu biti smisleno interpretirane.
6. Podaci prikupljeni o statistici obrazovanja prema ISCED-u mogu se bazirati na različitim izvorima podataka kao što su: administrativni registri, pojedinačna istraživanja, ankete domaćinstava i makro-ekonomski agregirani statistički podaci. Smjernice za korištenje ISCED-a 2011 biti će uključene u Radni priručnik i druge materijale za obuku (vidi 8 – Smjernice).
7. Za ISCED 2011 bitne su tri komponente: (i) međunarodno dogovoreni koncepti i definicije; (ii) sistemi klasifikacija; i (iii) ISCED mapiranje obrazovnih programa i odgovarajućih kvalifikacija u zemljama širom svijeta.

8. Mapiranje prema ISCED-u predstavlja veoma značajan instrument za organizaciju informacija o nacionalnim (državnim) obrazovnim sistemima, njihovim programima i vezanim kvalifikacijama s ciljem da se obezbijedi uporedivost informacija po nivoima koje daje ISCED i da se da podrška njihovoj interpretaciji za međunarodne statističke potrebe.
9. ISCED mapiranje omogućava transparentan proces šifriranja nacionalnih (državnih) obrazovnih programa i vezanih kvalifikacija, tako što povezuje kriterije klasifikacije sa karakteristikama obrazovnih programa i odgovarajućih kvalifikacija.

2. JEDINICA KLASIFIKACIJE

10. Osnovne jedinice klasifikacije prema ISCED-u su nacionalni/državni (ili podnacionalni) obrazovni programi i priznate kvalifikacije obrazovanja.
11. U okviru ISCED-a pojam **obrazovni program** definisan je kao koherentna grupa ili niz obrazovnih aktivnosti osmišljenih i organizovanih s ciljem postizanja unaprijed određenih ciljeva obrazovanja (učenja) ili izvršenja planiranih obrazovnih zadataka tokom određenog perioda. Ciljevi uključuju unapređenje znanja, vještina i sposobnosti unutar ličnog, građanskog, društvenog konteksta, odnosno unapređenje istih u svrhu zapošljavanja. Ciljevi učenja su obično vezani za pripremu za nastavak obrazovanja na višem nivou, za osposobljavanje za zanimanje ili zvanje ili grupu zanimanja ili zvanja, ali se mogu odnositi i na lično unapređenje i učenje u slobodnom vremenu. Opšta karakteristika obrazovnih programa jeste da se uspjeh u ispunjavanju ciljeva učenja ili obrazovnih zadataka potvrđuje svjedočanstvom ili diplomom.

Ključni pojmovi ove klasifikacije:

12. **OBRAZOVNE AKTIVNOSTI:** namjerne aktivnosti koje uključuju i neke oblike komunikacije u svrhu učenja.
13. **KOMUNIKACIJA:** odnos između dvije ili više osoba ili neživog medija i osoba koji obuhvata prenos informacija (poruka, ideja, znanja, strategija itd.). Komunikacija može biti usmena/verbalna ili neverbalna, direktna/licem u lice ili indirektna/na daljinu i može obuhvatati mnoštvo različitih načina i medija.
14. **UČENJE:** svaki napredak u sticanju ili izmjeni informacija, znanju, spoznaji, razumijevanju, stavu, vrijednostima, vještinama, sposobnostima ili ponašanju stečen kroz iskustvo, praksu, učenje ili poučavanje.
15. **ORGANIZOVANO:** planirano u cjelini ili djelimično sa eksplicitnim ili implicitnim ciljevima. Obuhvata ustanovu (osobu ili osobe ili tijelo) koje uspostavlja obrazovnu okolinu i način poučavanja putem kog se organizuje komunikacija. Poučavanje obično

uključuje učitelja ili trenera koji obavlja komunikaciju s ciljem prenosa znanja i vještina u svrhu učenja. Poučavanje može biti i indirektno, putem medija npr. radija, televizije, kompjuterskog softvera, filma, magnetne trake, interneta ili drugih komunikacijskih tehnologija.

16. SISTEMATIČNO: znači da obrazovno iskustvo ima elemente trajanja i kontinuiteta.
17. Obrazovni program može u nacionalnom (državnom) kontekstu biti jasno definisan i određen. ISCED definicija obrazovnog programa uključuje raznovrsne programe i vrste obrazovanja koji su određeni nacionalnim/državnim kontekstom zemalja s ciljem postizanja međunarodne uporedivosti.
18. U sklopu obrazovnog programa, obrazovne aktivnosti mogu se grupisati u podkomponente koje su u nacionalnim/državnim programima opisane kao “kursevi”, “moduli”, “jedinice” i “predmeti”. Prema ISCED-u “kurs” je po značenju ekvivalentan “modulu”, “jedinici”, “predmetu. Obrazovni program može imati glavne komponente koje se normalno ne označavaju kao kursevi – na primjer – aktivnosti koje se zasnivaju na igrama, periodima radnog iskustva, istraživačkim projektima i pripremama disertacija.
19. Klasifikacija obrazovnih programa određuje izvještavanje statističkih podataka o obrazovnim sistemima, npr. upisivanje učenika, upisani učenici, učitelji i drugi ljudski i finansijski resursi. Učešće u obrazovnom programu može omogućiti statistici povezivanje procesa inputa (upisani u sistem) i outputa (kvalifikacije).
20. U kontekstu ISCED-a, kvalifikacija obrazovanja označava službenu potvrdu, obično u formi dokumenta kojim se potvrđuje uspješan završetak obrazovnog programa ili faze obrazovnog programa. Kvalifikacija se može steći kroz: i) uspješan završetak kompletnog obrazovnog programa; ii) uspješan završetak jedne faze obrazovnog programa (međukvalifikacija); ili iii) validaciju stečenog znanja, vještina i sposobnosti nezavisno od učešća u obrazovnom programu. Uspješan završetak obrazovnog programa normalno podrazumijeva fazu u kojoj je student/učenik postigao određene ciljeve učenja. Kreditni bodovi dodjeljeni za uspješan završetak pojedinačnih kurseva (npr. moduli ili predmeti) ne smatraju se kvalifikacijom prema ISCED-u. U takvim slučajevima, dovoljan broj kreditnih bodova ili predmeta koji su ekvivalentni po trajanju, odnosno koji obuhvataju kompletan obrazovni plan i program značio bi kvalifikaciju.
21. ISCED 2011 uzima u obzir priznate kvalifikacije koje odgovaraju obrazovnom programu kao odgovarajuće jedinice klasifikacije. Prema ISCED-u izraz “kvalifikacija” ima isto značenje kao i “uvjerenje/potvrda”. Ostali izrazi kao “certifikat”, “stepen” ili “diploma” odnose se na tipove kvalifikacije i smatraju se sinonimima prema ISCED-u. Klasifikacija kvalifikacija koju oficijelno priznaju nacionalne/državne obrazovne institucije predstavlja osnovu za statistiku postignutog nivoa obrazovanja.

22. Prema ISCED-u prvo su klasifikovani obrazovni programi, a zatim je data klasifikacija kvalifikacija. ISCED mapiranje je instrument koji pokazuje veze između obrazovnih programa i kvalifikacija. Obično jedan obrazovni program vodi do jedne kvalifikacije. Međutim, u nekim slučajevima više obrazovnih programa može voditi do iste kvalifikacije, a jedan obrazovni program može voditi do više različitih kvalifikacija.
23. Priznavanje (prethodnog) učenja kroz neformalno obrazovanje ili informalno/implicitno učenje postalo je uobičajeno u mnogim zemljama u posljednjoj dekadi. ISCED 2011 posebno omogućava klasifikaciju kvalifikacija stečenih putem demonstriranih vještina, znanja i sposobnosti koje se mogu porediti sa uspješnim završetkom formalnog obrazovnog programa i tako mjeriti sa formalnom kvalifikacijom.
24. ISCED 2011 nije osmišljen da direktno procjenjuje sposobnosti osoba jer nema direktnog odnosa između obrazovnog programa ili kvalifikacija i stvarno postignutog nivoa obrazovanja. Obrazovni programi u kojim je učestvovala neka osoba ili koje je ta osoba uspješno završila su, u najboljem slučaju, samo aproksimacija vještina, znanja i sposobnosti iskazanih u vrijeme završetka programa.
25. Nacionalni/državni i regionalni okviri kvalifikacija mogu biti koristan instrument za razlikovanje znanja, vještina i sposobnosti vezanih za programe i kvalifikacije. Takvi okviri postoje u mnogim zemljama i služe za određivanje nivoa sposobnosti i vještina stanovništva u smislu iskazivanja mogućnosti za postizanje obrazovanja. Preporuka je da zemlje naprave transparentne veze između ISCED-a i svojih nacionalnih ili regionalnih okvira kvalifikacija, ako takvi okviri postoje.

3. PROGRAMI KOJE OBUHVATAJU ISCED NIVOI, SEKVENCIJALNI PROGRAMI I MODULARNI PROGRAMI

26. Kod klasifikovanja nacionalnih obrazovnih programa prema ISCED nivoima prelazne tačke između nacionalnih programa i izlaznih tačaka na tržište rada ne moraju se uvijek podudarati sa prelaznim tačkama između ISCED nivoa. Postoje tri takva slučaja: i) programi koji obuhvataju dva ili više nivoa prema ISCED-u; ii) dva ili više sekvencijalnih programa koji zajedno čine jedan ISCED nivo; i iii) programi koji su organizovani kao moduli ili kursevi bez jasno određenog redoslijeda.
27. Nacionalni/državni obrazovni program koji traje duže od kriterija koji je određen za ISCED nivo (vidi 70 i 71) smatra se da obuhvata više od jednog nivoa. Zbog toga je potrebno odrediti prelaznu tačku (ili tačke) od jednog ISCED nivoa do sljedećeg unutar programa, a u skladu sa kriterijima za određivanje nivoa. Na primjer, kada nacionalni/državni program prve faze osnovnog obrazovanja traje osam ili više godina, završni razredi treba da budu klasifikovani kao ISCED nivo 2.

28. Kod klasifikovanja programa koji obuhvataju više od jednog ISCED nivoa, potrebno je koristiti postojeće prelazne tačke unutar programa, kao što su faze ili međukvalifikacije, da bi se dodijelili odgovarajući stepeni programa koji odgovaraju ISCED nivoima. Ukoliko nema takve prelazne tačke, uobičajeno ukupno trajanje ISCED nivoa (vidi 71) daje smjernice kako odrediti granice između ISCED nivoa. Dalje instrukcije o ISCED nivoima date su u dijelovima 10 do 19.
29. Programi koji obuhvataju više od jednog ISCED nivoa obično ne daju kvalifikaciju na kraju nižeg ISCED nivoa. U takvim slučajevima, ostali kriteriji mogu se koristiti za određivanje nivoa završetka, npr. završen zadnji razred u punom trajanju klasifikovan po nižem ISCED nivou ili pristup razredima klasifikovanim po višem ISCED nivou.
30. Postoje određena razmišljanja po pitanju izvještavanja o programima koji idu kroz ISCED nivoe. Broj upisanih učenika treba da se daje po ISCED nivou, normalno korištenjem statističkih podataka po razredu ili godini da bi se napravila razlika. Finansijske i ljudske resurse možda takođe treba procijeniti po nivou (ili grupama nivoa, npr. visoki nivo). Kada se daju podaci o novim polaznicima ili diplomcima po ISCED nivou, uzimaju se posebno u obzir svi nivoi koje program obuhvata.
31. Da bi zadovoljili kriterije trajanja za ISCED nivoe (vidi 70 i 71), može biti potrebno klasifikovati dva ili više sekvencijalnih programa na istom ISCED nivou samo ako njihovo *udruženo* trajanje zadovoljava kriterij minimalnog trajanja. U takvim slučajevima, napredovanje od prvog do drugog ili sljedećeg programa u obrazovnom sistemu nije prikazano u podacima po ISCED nivoima, ali može biti prikazano u izvještajima o priznatim međukvalifikacijama stečenim u podkategoriji “djelimično završen nivo” na ISCED nivoima 2 i 3 ili “nije završen nivo” na drugim ISCED nivoima (vidi 60). Takva situacija se može javiti ako u nekom obrazovnom sistemu niz od 4 umjesto dva ili tri programa čini ISCED nivoe 1 do 3.
32. Dva ili više sekvencijalnih programa koji čine jedan ISCED nivo traže posebnu pažnju kod izvještavanja. Upisivanje se može kombinovati za sve programe u nivou. Podaci o upisanim učenicima odnose se samo na one koji upisuju prvi program po ISCED nivou, dok se podaci o diplomcima odnose samo na one koji su završili konačan program u nizu unutar nivoa. Za postignuti nivo obrazovanja, samo se priznati uspješan završetak konačnog programa u nizu računa kao završetak nivoa. Priznat uspješan završetak ranijih programa u nizu u ISCED nivou prikazuje se kao podkategorija “djelimičan završetak nivoa” ili “nije završen nivo” (vidi 60).
33. Modularni programi dozvoljavaju studentima da osmisle sadržaj svog obrazovanja na fleksibilan način tako što kombinuju različite kurseve ili module. Kombinacija modula smatra se obrazovnim programom ukoliko zadovoljava ISCED definiciju obrazovnog programa (vidi 11).
34. Svi učesnici u nekom modulu koji čini obrazovni program računaju se kao upisani u program, čak iako samo prate neke module, koji mogu biti kraći od normalnog trajanja

datog ISCED nivoa. Modularni program smatra se uspješno završenim kada se uspješno završi traženi broj i vrsta modula za obrazovni program.

4. OKVIR OBRAZOVANJA PO ISCED-u

35. ISCED 2011 obuhvata formalne i neformalne (vaninstitucionalne) obrazovne programe koji su na raspolaganju u bilo kojoj fazi života neke osobe. Kvalifikacije koje priznaju nadležne nacionalne/državne obrazovne ustanove, bilo kako da su stečene (npr. uspješan završetak formalnog obrazovnog programa ili na osnovu neformalnog obrazovnog programa ili putem aktivnosti informalnog/implicitnog učenja), koriste se za potrebe mjerenja postignutog nivoa obrazovanja. ISCED ne obuhvata informalno/implicitno učenje, uzgredno ili slučajno učenje niti kvalifikacije koje nisu priznate. Formalno i neformalno obrazovanje obuhvata raznovrsne programe koji su osmišljeni u nacionalnom kontekstu, kao što su početno obrazovanje, redovno obrazovanje, programi “druge prilike”, programi opismenjavanja, obrazovanje odraslih, stalno obrazovanje, obrazovanje otvorenog tipa i obrazovanje na daljinu, naukovanje, tehničko ili stručno obrazovanje, obuke ili obrazovanje za posebne potrebe.
36. **Formalno obrazovanje** je obrazovanje koje se stiče u obrazovnim ustanovama, namjerno je, planirano sa javnim ustanovama i prihvaćenim privatnim institucijama i u cjelini čini formalni sistem obrazovanja jedne zemlje. Kao takve, formalne obrazovne programe odobravaju nacionalni/državni organi nadležni za obrazovanje ili ekvivalentne institucije, npr. bilo koja druga institucija u saradnji sa nacionalnim ili podnacionalnim obrazovnim ustanovama. Formalno obrazovanje uglavnom obuhvata početno obrazovanje. Stručno obrazovanje, obrazovanje za posebne potrebe i neki dijelovi obrazovanja odraslih često se smatraju dijelom formalnog obrazovnog sistema. Kvalifikacije stečene na osnovu formalnog obrazovanja priznaju se po definiciji i spadaju u okvir ISCED klasifikacije. Obrazovanje u institucijama odvija se kada obrazovna ustanova obezbijedi strukturne obrazovne aranžmane, kao što je odnos učenik-nastavnik, odnosno interaktivnu nastavu posebno osmišljenu za obrazovanje i učenje.
37. Formalno obrazovanje obično se odvija u ustanovama koje su organizovane tako da učenicima i studentima obezbjeđuju obrazovanje u punom vremenu u sistemu koji je osmišljen kao neprekidan obrazovni put. Ovo se odnosi na početno obrazovanje definisano kao formalno obrazovanje osoba prije njihovog prvog ulaska na tržište rada, tj. vremena kada normalno ulaze u sistem obrazovanja u punom vremenu.
38. Formalno obrazovanje takođe uključuje obrazovanje svih starosnih grupa sa programskim sadržajima i kvalifikacijama koje su ekvivalentne onim iz početnog obrazovanja. Programi koji se odvijaju djelimično na mjestu rada takođe se mogu smatrati formalnim obrazovanjem ukoliko dovode do kvalifikacije koju priznaju nacionalne obrazovne ustanove ili ekvivalentne institucije. Takvi programi često se organizuju u saradnji između obrazovnih ustanova i poslodavaca (npr. učenje tokom naukovanja/prakse).

39. Slično formalnom obrazovanju ili suprotno od informalnog/implicitnog obrazovanja, uzgrednog ili slučajnog učenja, **neformalno obrazovanje** definiše se kao obrazovanje koje je institucionalizovano, koje je namjerno i planirano i koje izvode organizatori (davaoci) obrazovanja. Karakteristika koja definiše neformalno obrazovanje kao organizovan proces učenja i obrazovanja jeste ta da je ono usmjereno ka dopunjavanju znanja, vještina i sposobnosti, odnosno da je dopuna formalnom obrazovanju tokom procesa cjeloživotnog učenja. Neformalno obrazovanje se često organizuje u cilju garantovanja prava svih na obrazovanje. Obuhvata osobe svih uzrasta ali ne mora da podrazumijeva stalnu putanju učenja; može kratko trajati, ne mora biti intenzivno; i obično se organizuje u obliku kratkih kurseva, radionica ili seminara. Neformalno obrazovanje uglavnom vodi do kvalifikacija koje nacionalne ili podnacionalne obrazovne ustanove ne priznaju kao formalne kvalifikacije ili ekvivalentne formalnim kvalifikacijama ili ne vodi do kvalifikacije. Pored toga, formalno priznate kvalifikacije mogu se steći putem isključivog učešća u određenim neformalnim obrazovnim programima; ovo se često događa kada neformalni program dopunjava sposobnosti stečene u drugom kontekstu.
40. Zavisno od nacionalnog konteksta, neformalno obrazovanje može obuhvatiti programe koji doprinose obrazovanju odraslih, opismenjavanju mladih i obrazovanju djece koja ne idu u školu, a može obuhvatiti i programe životnih vještina, radnih vještina kao i programe društvenih i kulturnih unapređenja. Može uključiti obuke na radnom mjestu u cilju unapređenja ili priznanja postojećih kvalifikacija i vještina, obuke nezaposlenih ili neaktivnih osoba, a u nekim slučajevima i obrazovne puteve kao alternative formalnom obrazovanju i obukama. Takođe, može uključiti aktivnosti učenja s ciljem samounapređenja koje ne moraju biti vezane za posao.
41. Uspješan završetak neformalnog obrazovnog programa, odnosno neformalne kvalifikacije obično ne daje pristup višem nivou obrazovanja osim ukoliko nije odgovarajuće vrednovan u formalnom sistemu obrazovanja i priznat od strane nadležnih nacionalnih ili podnacionalnih obrazovnih ustanova (ili ekvivalentne institucije).
42. ISCED 2011 pravi jasnu razliku između formalnog i neformalnog obrazovanja za statističke potrebe. ISCED 2011 daje preporuku da se koristi kriterij ekvivalencije (jednakosti) sadržaja, odnosno rezultirajućih kvalifikacija za klasifikaciju neformalnih obrazovnih programa. Daljnje smjernice po pitanju klasifikacije neformalnih obrazovnih programa date su pod 26 – Aneks 6. Trenutno, prikupljanje podataka o obrazovanju na međunarodnom nivou (mapiranje, ankete, popisi itd.) uglavnom se fokusira na formalno obrazovanje.
43. **Informalno učenje/implicitno učenje** ne spada u okvir ISCED-a za mjerenje učešća u obrazovanju iako se priznate kvalifikacije stečene preko neformalnog učenja uzimaju u obzir kod određivanja nivoa stečenog obrazovanja. Informalno učenje se definiše kao oblici učenja koji su namjerni i smišljeni, ali koji nisu institucionalizovani. Ovakvi oblici učenja su slabije organizovani, struktura je lošija nego kod formalnog ili neformalnog obrazovanja. Informalno obrazovanje može uključiti aktivnosti učenja koje se odvijaju u porodici, na radnom mjestu, u lokalnoj zajednici, svakodnevnom životu, aktivnosti koje su

samousmjerene, porodično usmjerene ili društveno usmjerene. Poput formalnog i neformalnog obrazovanja i kod informalnog učenja pravimo razliku između uzgrednog i slučajnog učenja.

44. ISCED takođe isključuje **uzgredno i slučajno** učenje, tj. različite oblike učenja koji nisu organizovani ili koji uključuju komunikaciju koja nije osmišljena u svrhu učenja. Uzgredno ili slučajno učenje može da se javi kao propratni proizvod svakodnevnih aktivnosti ili događanja ili komunikacija koje nisu osmišljene kao svjesne obrazovne aktivnosti ili aktivnosti učenja. Primjeri uključuju učenje koje se odvija tokom sastanka, dok slušamo radio ili gledamo TV program koji nije osmišljen kao obrazovni program.

5. UKRŠTENE VARIJABLE

45. Glavne ukrštene klasifikacione varijable ISCED-a su nivoi i polja obrazovanja (za polja obrazovanja pogledati pod 24 – Aneks 4). Unutar ISCED nivoa, programi i kvalifikacije su dalje klasifikovani po komplementarnim dimenzijama. Komplementarne dimenzije uključuju usmjerenje programa; završetak ISCED nivoa; pristup višim ISCED nivoima; i položaj u nacionalnoj strukturi stepenovanja i kvalifikacija. Na sve nivoe ne primjenjuju se sve komplementarne dimenzije. Sem toga, ISCED nivo 0 dalje je podijeljen prema tipu programa i ciljanoj starosnoj grupi. Kategorije i podkategorije koje daju ove komplementarne dimenzije omogućavaju detaljnije prikupljanje i izvještavanje podataka uporedivih između država. Sljedeći dijelovi detaljnije opisuju komplementarne dimenzije.
46. Ostale deskriptivne karakteristike i svojstva programa i kvalifikacija, uz one opisane u ISCED-u, mogu uključiti i davaoca obrazovanja, obrazovne okolnosti ili lokaciju, institucionalni kontekst, način obezbjeđenja obrazovanja, tip učesnika ili način učešća. Iako nisu posebno uključene u ISCED kao komplementarne dimenzije, ove karakteristike imaju jednu značajnu funkciju kod razlikovanja prirode programa u mnogim zemljama i kod definisanja obima prikupljanja podataka.

NIVOI

47. Pojam “nivoi” obrazovanja predstavlja uređenu grupu kategorija s ciljem grupisanja obrazovnih programa u odnosu na stepenovanje obrazovnih iskustava i znanja, vještina i sposobnosti za koje je program predviđen. Pojam ISCED nivoa određuje stepen složenosti i specijalizacije sadržaja obrazovnog programa, počevši od osnovnog do složenog.
48. Dakle pojam “nivoi” obrazovanja zapravo je tvorevina koja se temelji na pretpostavci da obrazovni programi mogu biti grupisani u određene grupe kategorija. Te kategorije predstavljaju opšte korake napredovanja u obrazovanju, u smislu složenosti sadržaja obrazovanja. Što je program napredniji to je i nivo obrazovanja veći.

49. Klasifikacija nivoa obrazovanja prema napredovanju po nivoima ima za cilj određivanje kompletnog obima obrazovnih putanja koje nude obrazovni sistemi: većina obrazovnih sistema nudi nekoliko mogućih putanja obrazovanja od ISCED nivoa 0/1 do 8 (vidi sliku 2 pod 21 – Aneks 1). Osobe mogu organizovati svoj obrazovni put na mnogo načina, jer obrazovni sistemi nude mnogostruke granske puteve, alternativne programske tokove i mogućnost “druge prilike”. Međutim, osobe rijetko prolaze kroz sve moguće nivoe.
50. Klasifikacija obrazovnih programa po nivoima ima za cilj određivanje njihovog sadržaja. Međutim, nastavni planovi i programi su veoma različiti, obuhvataju više aspekata i složeni su da bi se na konzistentan način mogla uraditi direktna procijena i poređenje sadržaja programa između obrazovnih sistema. Zbog nepostojanja direktnih mjera za klasifikovanje obrazovnih sadržaja, ISCED uvodi posredne kriterije s ciljem klasifikovanja obrazovnih programa prema odgovarajućem ISCED nivou. Posredni kriteriji su određeni za svaki ISCED nivo i objašnjeni su u odgovarajućim dijelovima. Opšti kriteriji za trajanje i ukupno trajanje obrazovnog programa po nivou dati su na kraju ovog dijela.
51. Ovi posredni kriteriji uključuju glavne i pomoćne kriterije. Glavni kriteriji određuju potrebne karakteristike obrazovnog programa na odgovarajućem ISCED nivou. Pomoćni kriteriji određuju karakteristike koje su zajedničke većini ali ne i svim obrazovnim programima na datom ISCED nivou (vidi 10 – 19).
52. Primarni kriterij za klasifikovanje programa odnosi se na složenost i specijalizaciju obrazovnog sadržaja i način na koji se sadržaj određuje pomoćnim kriterijima. Institucionalni kontekst kao klasifikacioni kriterij ne bi se trebao koristiti kao zamjena za obrazovni sadržaj. Na primjer, ISCED 4 programi mogu da se odvijaju u institucijama koje obično organizuju programe nivoa ISCED 5 ili 6.

USMJERAVANJE

53. Usmjeravanje programa razlikuje se na ISCED nivoima 2 do 5, uz mogućnost da se koriste na ISCED nivoima 6 do 8. Postoje dvije kategorije usmjeravanja: opšte i stručno obrazovanje. Na visokim nivoima obrazovanja pojam akademski i profesionalni koristit će se umjesto pojmova opšte i stručno obrazovanje. ISCED 2011 još uvijek ne daje precizniju definiciju akademskog i profesionalnog obrazovanja za više ISCED nivoe, ali ostavlja mogućnost da se, u buduću, napravi razlika između akademskog i profesionalnog usmjerenja na osnovu, na primjer, polja obrazovanja. Na ISCED nivou 5, definicije opšteg i stručnog obrazovanja koristit će se sve dok se ne usvoje definicije za akademsko i profesionalno obrazovanje.
54. **Stručno** obrazovanje podrazumijeva programe obrazovanja koji su osmišljeni u cilju sticanja znanja, vještina i sposobnosti koje su specifične za određena zanimanja ili zvanja ili grupe zanimanja ili zvanja. Takvi programi mogu biti zasnovani na komponentama rada (npr. naukovanje-šegrtovanje). Uspješan završetak takvih programa dovodi do stručnih

kvalifikacija koje su relevantne za tržište rada, a koje nadležne nacionalne obrazovne ustanove, odnosno tržište rada, priznaje kao stručno usmjerena zanimanja.

55. **Opšte** obrazovanje podrazumijeva programe obrazovanja koji su osmišljeni s ciljem sticanja opštih znanja, vještina i sposobnosti, pismenosti i vještine korištenja brojeva (matematike), pripreme za naprednije obrazovne programe na istom ili višem ISCED nivou i sticanja osnova za cjeloživotno učenje. Ovakvi programi su obično programi vezani za škole ili koledže. Opšte obrazovanje uključuje programe obrazovanja koji su osmišljeni s ciljem pripreme za stručne obrazovne programe, ali ne i s ciljem pripreme za zaposlenje u određenom zanimanju ili zvanju ili grupi zanimanja ili zvanja, niti direktno vode do sticanja kvalifikacija za tržište rada.

ZAVRŠETAK I PRISTUP VIŠIM NIVOIMA OBRAZOVANJA

56. Uslovi za uspješan završetak obrazovnog programa, tj. postizanja ciljeva učenja, obično su sadržani u detaljnom opisu programa i uključuju:

- uslove vezane za pohađanje nastave (upis i redovno pohađanje nastave tokom cijele godine trajanja programa);
- demonstraciju stečenog očekivanog znanja, vještina i sposobnosti.

57. Sticanje znanja, vještina i sposobnosti, a što je cilj svakog obrazovnog programa, obično se vrednuje sa:

- polaganjem (tj. uspjehom) završnog ispita koji se zasniva na nastavnom planu i programu ili seriji ispita;
- sticanjem određenog broja kreditnih bodova; ili
- uspješnom formalnom procjenom stečenih znanja, vještina i sposobnosti.

Kod formalnog obrazovanja, uspješan završetak obično ima kao rezultat kvalifikaciju koju priznaju nadležne nacionalne obrazovne ustanove.

58. Obrazovni programi na ISCED nivoima 1 i 2 (i ponekad na ISCED nivoima 3 ili 4) ne završavaju se uvijek sa sticanjem kvalifikacije. U takvim slučajevima potrebno je koristiti druge kriterije umjesto kvalifikacije u cilju određivanja uspješnog završetka; na primjer, pohađanje godišnjeg kompletnog programa ili pristupa višem nivou obrazovanja.

59. Uspješan završetak programa na ISCED nivoima 1 do 3 smatra se završetkom nivoa kada stečena kvalifikacija omogućava direktan pristup višem ISCED nivou. U slučaju ISCED nivoa 3, "viši ISCED nivo" se uzima da označi ISCED nivoe 5, 6 ili 7. Kvalifikacije omogućavaju pristup višem ISCED nivou čak i kada je takav pristup ograničen samo na neke programe na višem ISCED nivou. Uspješan završetak programa klasifikovanih na

ISCED nivoima 4 - 8 smatra se završetkom nivoa. Međutim, priznate kvalifikacije stečene prije završetka programa (npr. na osnovu uspješno završene faze programa kojom se stiče međukvalifikacija) klasifikuju se na niži ISCED nivo.

60. Obrazovni programi i odgovarajuće kvalifikacije unutar ISCED nivoa 2 i 3 razlikuju se prema četiri podkategorije:
1. **nije završen nivo** (pa tako bez direktnog pristupa višem ISCED nivou – što su u slučaju ISCED nivoa 3 nivoi 5, 6 ili 7);
  2. **djelimičan završetak nivoa bez direktnog pristupa** višem ISCED nivou;
  3. **završetak nivoa bez direktnog pristupa** višem ISCED nivou; i
  4. **završetak nivoa sa direktnim pristupom** višem ISCED nivou (što je u slučaju ISCED nivoa 3 prvi visoki program na nivoima 5, 6 i 7).
61. Uspješan završetak programa na ISCED nivoima 2 ili 3 koji ne daju pristup programima na višem ISCED nivou (u slučaju ISCED nivoa 3 to su ISCED nivoi 5, 6 ili 7) smatra se završetkom nivoa ili djelimičnim završetkom nivoa ukoliko program zadovoljava sljedeće kriterije: i) program traje najmanje 2 godine na datom ISCED nivou; i ii) ukupno trajanje od početka ISCED nivoa 1 najmanje je 8 godina za programe ISCED nivoa 2 i najmanje 11 godina za programe ISCED nivoa 3. Uspješan završetak kraćih programa na bilo kom ISCED nivou smatra se samo uspješnim završetkom programa.
62. Programi koji ne zadovoljavaju obrazovni sadržaj, kriterije minimalnog i ukupnog trajanja klasifikuju se kao kategorija 1 (nema završetka nivoa). Programi koji zadovoljavaju obrazovni sadržaj, kriterije minimalnog i ukupnog trajanja koji su dio nastavka programa unutar istog ISCED nivoa, a koji ne omogućavaju direktan pristup višem ISCED nivou klasifikovani su kao kategorija 2 (djelimičan završetak nivoa). Završni programi koji zadovoljavaju obrazovni sadržaj, kriterije minimalnog i kumulativnog trajanja klasifikovani su kao kategorija 3 (završetak nivoa bez direktnog pristupa). Ovakvi programi obično vode direktno do kvalifikacija koje su relevantne za tržište rada. Sem toga, programi ISCED niva 3 koji daju pristup samo programima ISCED nivoa 4 takođe se klasifikuju kao kategorija 3 (završetak nivoa bez direktnog pristupa).
63. Programi za određene grupe polaznika (odrasli ili pojedinci sa posebnim potrebama) mogu biti kraćeg ili dužeg trajanja u odnosu na slične programe kod redovnog obrazovanja na datom ISCED nivou. Međutim, uspješan završetak programa treba samo računati kao završetak nivoa, ako stečena kvalifikacija ukazuje na sticanje jednakog nivoa znanja, vještina i sposobnosti kao kod obrazovnih programa redovnog školovanja na istom nivou.
64. Učešće u programu bez uspješnog završetka ne računa se kao završetak nivoa ili djelimičan završetak i, osim kod ISCED nivoa 0 i 1, ne uzima se u obzir za potrebe određivanja dostignutih nivoa obrazovanja. Stoga, nivo obrazovanja koji su stekle neke osobe, a koje nisu uspješno završile dati program, jeste nivo koji su stekle prije ulaska u dati program.

65. Kako se kriteriji za završetak nivoa odnose na uspješan završetak, pa se tako direktno primjenjuju samo na osobe, obrazovni programi kao cjelina se klasifikuju prema najvišoj mogućoj klasifikaciji za koju su osmišljeni, čak i kada neke osobe neće steći tu kvalifikaciju.

POLOŽAJ U NACIONALNOJ STRUKTURI STEPENOVANJA I KVALIFIKACIJA

66. Programi na ISCED nivoima 6 i 7 razlikuju se po položaju u nacionalnoj strukturi stepenovanja i kvalifikacija. Neophodno je uzeti u obzir niz nacionalnih programa i kvalifikacija da bi se dobio tačan broj upisanih po prvi put u odnosu na broj onih koji su završili visoko obrazovanje (ili nivoe visokog obrazovanja). Položaj programa se određuje na osnovu niza stepena i kvalifikacija unutar nacionalnih visokih obrazovnih sistema.

67. Programi prema ISCED nivou 6 koji za upis ne traže prethodno završen drugi program nivoa 6 klasifikuju se kao programi prvog stepena/kvalifikacije. Svi drugi programi ISCED nivoa 6 klasifikuju se kao programi drugog ili daljeg stepena/kvalifikacije.

68. Programi ISCED nivoa 7 koji za upis ne traže prethodno završen program nivoa 6 klasifikuju se kao programi prvog stepena/kvalifikacije. Ostali programi nivoa 7 mogu tražiti ili prethodno završen program nivoa 6 ili drugi program nivoa 7. Ovi programi se klasifikuju odvojeno u ISCED-u da bi se bolje odredio broj onih koji su upisani po prvi put i onih koji su završili program ISCED nivoa 7.

KRITERIJI TRAJANJA I UKUPNOG TRAJANJA PROGRAMA

69. Zbog značaja klasifikacije programa prema nivoima i određivanja završetka nivoa, kriteriji trajanja su detaljno opisani u ovoj klasifikaciji obrazovanja. Ostali kriteriji opisani su u dijelovima 10 – 19.

70. ISCED koristi sljedeće periode trajanja programa kao kriterije za klasifikaciju formalnih programa obrazovanja po nivoima:

- ISCED 0: nema kriterija trajanja, međutim program treba trajati minimalno 2 sata dnevno ili 100 dana godišnje da bi se obuhvatile sve obrazovne aktivnosti;
- ISCED 1: trajanje programa obično je od 4 do 7 godina. Najčešće traje 6 godina;
- ISCED 2: trajanje programa obično je od 2 do 5 godina. Najčešće traje 3 godine;
- ISCED 3: trajanje programa obično je od 2 do 5 godina. Najčešće traje 3 godine;
- ISCED 4: trajanje programa obično je od 6 mjeseci do 2-3 godine;
- ISCED 5: trajanje programa obično je od 2 do 3 godine;
- ISCED 6: trajanje programa obično je od 3 – 4 ili više godina kada se direktno prati ISCED nivo 3 i 1-2 godine kada se prati drugi program ISCED nivoa 6;
- ISCED 7: trajanje programa obično je od 1 – 3 godine kada se prati ISCED nivo 6 ili od 5 do 7 godina kada direktno slijedi ISCED nivo 3; i

- ISCED 8: programi obično traju najmanje 3 godine, ali mogu biti i duži.
71. ISCED koristi sljedeće periode ukupnog trajanja kao kriterije za klasifikovanje formalnih programa obrazovanja po nivoima:
- ISCED 1+2: obično ukupno traje 9 – 10 godina, ali može biti i 8 – 11 godina; i
  - ISCED 1+2+3: obično ukupno traje 12 godina, ali može biti i 11 – 14 godina. Pristup visokom obrazovanju traži minimum 11 godina obrazovanja na ISCED nivoima 1 do 3.
72. Kada se primjenjuju kriteriji obrazovanja u skraćenom vremenu ili modularni programi, teoretsko trajanje programa treba mjeriti u ekvivalentima punog trajanja programa.
73. Glavni cilj ISCED-a jeste da promoviše prikupljanje i upoređivanje podataka o obrazovanju, ali kako postoje i uslovi koji se razlikuju po zemljama, potrebna je fleksibilnost kod definisanja trajanja programa po nivoima. Stoga, paragrafi 70 i 71 daju lepezu godina trajanja programa. Idealna situacija je da se koristi period trajanja programa koji je najuobičajeniji ili da se koristi normalno trajanje programa kada se radi klasifikacija programa.
74. Trajanje po nivoima i ukupno trajanje kako je dato pod 70 i 71 dato je u vidu smjernica. Međutim, institucionalne prelazne tačke mogu se koristiti kao kriteriji za određivanje programa prema ISCED nivou. Izbor nacionalnih prelaznih tačaka mora biti određen prema sadržaju datog obrazovnog programa, a ne prema (ukupnom) trajanju, tako da odgovara međunarodnim klasifikacijskim kriterijima.

6. VRSTE PODATAKA I ISCED

75. ISCED se uglavnom koristi za statističke podatke o polaznicima, upisanim, završenim učenicima i studentima i postignutom nivou obrazovanju. ISCED ne predstavlja dio uputstva za prikupljanje podataka i detaljno ne definiše način na koji statističke jedinice treba da budu operativne niti obuhvat prikupljanja podataka. Međutim, kod primjene ISCED-a za različite vrste statističkih podataka u obzir su uzeti sljedeći principi.

UPIS, POHAĐANJE I POLAZNICI

76. Da bi tačno mjerili upis, pohađanje programa i polaznike po ISCED nivoima i kategorijama, polaznici moraju biti određeni prema ISCED nivou, kategoriji i podkategoriji. Institucionalni kontekst ne bi trebalo koristiti kao osnovu za prikupljanje statističkih podataka. Polaznici unutar iste ustanove po različitim ISCED nivoima i kategorijama treba da budu odvojeno prikazani, ako je potrebno koristiti i procjene. Statistički podaci o polaznicima u obrazovnom programu po ISCED nivoima treba da budu prikazani po razredim i fazama.

77. Polaznici se dodjeljuju ISCED nivoima i kategorijama prema karakteristikama programa, a ne prema karakteristikama pojedinih polaznika. Na primjer, kategorija predškolsko obrazovanje i vaspitanje obuhvata djecu od 3 i više godina, ali djeca ispod ove starosne dobi, upisana u takve programe, takođe se svrstavaju u ovu kategoriju. Na sličan način, statistički podaci koji koriste kategorije o pristupu višem nivou treba da se zasnivaju na osmišljenom programnu, a ne na pojedinačnim putanjama obrazovanja polaznika.
78. Mora se napraviti razlika između novoupisanih po nekom ISCED nivou od upisanih u obrazovne programe ali koji ne ulaze u novi nivo (tj. koji su bili prije upisani na isti ISCED nivo). Upisani u neki obrazovni program kom je prethodio neki program na istom nivou isključuju se kada se daju podaci o upisanim na taj nivo. Za programe koji obuhvataju dva ISCED nivoa, polaznike koji upisuju prvi stepen višeg ISCED nivoa treba posmatrati kao polaznike ISCED nivoa iako sa nacionalne tačke gledišta oni nastavljaju obrazovanje unutar istog programa.

DIPLOMCI

79. Diplomci koji su završili program prema nekom ISCED nivou uključuju studente koji su upisali i uspješno završili obrazovni program klasifikovan kao “završetak nivoa”. U stvari, samo oni studenti koji su uspješno završili kompletan nivo ili grupu nivoa (npr. prvo diplomiranje u visokom obrazovanju) na koji su upisani uzimaju se u obzir da bi se održala veza između upisanih, upisa i diplomiranja. Studenti koji steknu istu ili ekvivalentnu kvalifikaciju nakon uspješno završene samo faze nivoa ne računaju se kao diplomci.
80. Diplomce treba računati samo jednom na bilo kom datom ISCED nivou uspješno završenog najvišeg programa. Ovo je od posebnog značaja za srednje i visoko obrazovanje, gdje niz programa može da slijedi jedan iza drugog unutar istog ISCED nivoa. Tačno izračunavanje diplomaca implicira da jednog studenta možemo pratiti kroz nivo (ili grupu nivoa) od upisa do završetka. Ovo uglavnom nije praktično izvodljivo, tako da je često potrebno razviti metode procjena da bi se dobio broj diplomaca, npr. putem grupe anketa na bazi uzorka.

POSTIGNUTI NIVO OBRAZOVANJA

81. Postignuti nivo obrazovanja neke osobe definiše se kao najviši ISCED nivo koji je osoba završila. Za radne potrebe, postignuti nivo obrazovanja obično se mjeri u odnosu na uspješno završen najviši obrazovni program, što se obično potvrđuje priznatom kvalifikacijom. Priznate kvalifikacije koje su između nivoa klasifikuju se na nižem nivou u odnosu na sam program.
82. Pojam “uspješno završen obrazovni program” obično odgovara situaciji u kojoj učenik ili student pohađa i završava formalni obrazovni program (vidi 56 do 58).
83. Relevantne nacionalne obrazovne ustanove mogu priznati kvalifikacije stečene kroz neformalne programe obrazovanja ili kroz vrednovanje vještina stečenih na osnovu

implicitnog (informalnog) učenja kao ekvivalenta kvalifikacijama formalnog obrazovanja. Ove kvalifikacije su takođe obuhvaćene i pojmom postignutog nivoa obrazovanja kako ga definiše ISCED. Kvalifikacije iz neformalnog obrazovanja ili vrednovanje vještina koje *nisu* priznate kao ekvivalent formalnim kvalifikacijama ne spadaju u okvir ISCED-a (vidi 35).

84. Treba napraviti razliku između ISCED definicije postignutog nivoa obrazovanja i drugih pojmova koji se odnose na postignuti nivo obrazovanje neke osobe. Oni mogu uključivati nivo obrazovanja koje je osoba pohađala ali nije uspješno završila, ili stvarno znanje neke osobe, vještine i sposobnosti (npr. nivoi pismenosti i poznavanja matematike) što se može odrediti putem standardnog testiranja ili na osnovu godina školovanja.
85. Osobe koje pohađaju samo dio obrazovnog programa ili koje ne zadovoljavaju zahtjeve koji se odnose na završetak programa (npr. ne polože završni ispit/e) ne računaju se u uspješan završetak programa. Takve osobe treba klasifikovati prema uspješno završenom najvišem ISCED nivou (tj. prije ulaska u program koji nije uspješno završen).
86. Kod klasifikacije postignutog nivoa obrazovanja, značenje nivoa 0 razlikuje se od značenja koje ima u klasifikaciji obrazovnih programa: nivo 0 znači da ISCED nivo 1 nije uspješno završen. Ovdje spadaju osobe koje nikada nisu pohađale neki obrazovni program, ili koje su u ranom djetinjstvu pohađale obrazovni program ili prvu fazu osnovnog obrazovanja ali nisu uspješno završile prvu fazu osnovnog obrazovanja. U obzir uzimamo nekoliko podkategorija za ovaj nivo postignutog obrazovanja (vidi tabelu 5).
87. Postignuti nivo obrazovanja može se klasifikovati prema završenom (ili djelimično završenom) ISCED nivou, programskoj usmjerenosti i pristupu višim ISCED nivoima. Ako je osoba uspješno završila više puta isti ISCED nivo (npr. tako što je odabrala dva različita programa koji se obično nude kao paralelne opcije), izvještavaju se karakteristike zadnje stečene kvalifikacije.
88. Statistički podaci o postignutom nivou obrazovanja daju se za osobe svih starosnih grupa, od kojih neke ili više njih imaju završene obrazovne programe ili stečene kvalifikacije koje su različite od kvalifikacija koje se trenutno stiču. Da bi se postigla uporedivost indikatora o postignutom nivou obrazovanju tokom vremena i kroz razne grupe obrazovanja, postignuti nivo obrazovanja treba klasifikovati na osnovu karakteristika obrazovnih programa i priznatih kvalifikacija u vrijeme uspješno završenog programa.

7. ISCED KLASIFIKACIJA I ŠEME ŠIFRIRANJA

89. ISCED klasifikacija sadrži paralelne šeme šifriranja za obrazovne programe (ISCED-programi ili ISCED-P) i nivo postignutog obrazovanja (ISCED-postignuti nivo obrazovanja ili ISCED-A). Obje šeme imaju devet odvojenih nivoa. Unutar svakog nivoa, koriste se dopunske dimenzije s ciljem određivanja daljnjih kategorija i podkategorija, ako

je moguće. Koriste se trocifreni sistemi šifriranja i za obrazovne programe i za postignuti nivo obrazovanja.

Tabela 1. ISCED šifriranje: Prva cifra – nivoi

ISCED – Programi (ISCED-P)		ISCED-postignuti nivo obrazovanja (ISCED-A)	
0	Obrazovanje u ranom djetinjstvu	0	Manje od osnovnog obrazovanja
1	Prva faza osnovnog obrazovanja	1	Prva faza osnovnog obrazovanja
2	Druga faza osnovnog obrazovanja	2	Druga faza osnovnog obrazovanja
3	Srednje obrazovanje	3	Srednje obrazovanje
4	Post-srednje obrazovanje	4	Post-srednje obrazovanje
5	Kratki ciklus visokog obrazovanja	5	Kratki ciklus visokog obrazovanja
6	Bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor	6	Bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor
7	Master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master	7	Master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master
8	Doktor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu doktor	8	Doktor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu doctor
9	Nije drugdje klasifikovano	9	Nije drugdje klasifikovano

Tabela 2. ISCED šifriranje: Druga cifra – kategorije¹

ISCED-Programi (ISCED-P)		ISCED postignuti nivo obrazovanja (ISCED-A)	
0	Nije dalje definisano	0	Nije dalje definisano
1	Put obrazovanja u ranom djetinjstvu	1	Osoba nikad nije pohađala obrazovni program
2	Predškolsko obrazovanje	2	Neko obrazovanje u ranom djetinjstvu
3	Nije korišten	3	Neko osnovno obrazovanje (bez završetka ISCED nivoa 1)
4	Opšte/akademske	4	Opšte/akademske
5	Stručno/profesionalno	5	Stručno/profesionalno
6	Usmjerenje nije specificirano ²	6	Usmjerenje nije specificirano ³
7	Nije korišten	7	Nije korišten
8	Nije korišten	8	Nije korišten
9	Nije negdje drugo specificirano	9	Nije negdje drugo specificirano
<p>1. Programi: vrsta programa (ISCED-P nivo 0), usmjerenost (ISCED-P nivoi 2-8), nije dalje definisano (ISCED-P nivo 1) Postignuto: učešće (ISCED-A nivo 0), usmjerenje (ISCED-A nivoi 2-5), nije dalje definisano (ISCED-A nivoi 1 i 6-8)</p> <p>2. Korišten na ISCED-P nivouima 6-8</p> <p>3. Korišten na ISCED-A nivouima 5-8</p>			

Tabela 3: ISCED šifriranje: Treća cifra – podkategorije¹

ISCED-Programi (ISCED-P)		ISCED-postignuti nivo obrazovanja (ISCED-A)	
0	Nije dalje definisano	0	Nije dalje definisano ²
1	Priznat uspješan završetak programa nije dovoljan za završetak ili djelimičan završetak ISCED nivoa (bez direktnog pristupa programima na višem ISCED nivou)	1	Nije korišten
2	Priznat uspješan završetak programa dovoljan za djelimičan završetak ISCED nivoa ali bez direktnog pristupa programima na višem ISCED nivou)	2	Djelimičan završetak nivoa – bez direktnog pristupa programima na višem ISCED nivou
3	Priznat uspješan završetak programa dovoljan za završetak ISCED nivoa ali bez direktnog pristupa programima na višem ISCED nivou ³	3	Završetak nivoa – bez direktnog pristupa programima na višem ISCED nivou ²
4	Priznat uspješan završetak programa dovoljan za završetak ISCED nivoa i sa direktnim pristupom programima na višem ISCED nivou ^{3,4}	4	Završetak nivoa – sa direktnim pristupom programima na višem ISCED nivou ^{2,3}
5	Program prvog stepena/kvalifikacije – bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor (3-4 godine)	5	Nije korišten
6	Dugi ili dalji program prvog stepena/kvalifikacije – bečelor ili master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor ili master	6	Nije korišten
7	Program drugog ili daljeg stepena/kvalifikacije – iza kog slijedi bečelor ili ekvivalentan program	7	Nije korišten
8	Program drugog ili daljeg stepena/kvalifikacije – iza kog slijedi master ili ekvivalentan program	8	Nije korišten
9	Nije negdje drugo klasifikovano	9	Nije negdje drugo klasifikovano
<p>1. Programi: završetak/pristup (ISCED-P nivoi 2-5 i 8), pozicija u strukturi nacionalnog stepenovanja/kvalifikacije (ISCED-P nivoi 6-7), nije dalje definisano (ISCED-P nivoi 0-1) Postignuti nivo obrazovanja: završetak/pristup (ISCED-A nivoi 2-4), nije dalje definisano (ISCED-A nivoi 0-1 i 5-8)</p> <p>2. Na ISCED nivoima 1 i 5-7, uključujući uspješan završetak programa ili faze programa na višem ISCED nivou nedovoljan za završetak nivoa ili djelimičan završetak nivoa.</p> <p>3. Kod ISCED nivoa 3, “viši ISCED nivo” odnosi se na ISCED-P nivoe 5-7.</p> <p>4. Kod ISCED nivoa 5 i 8, svi programi (sa punim vremenom trajanja) klasifikovani su kao tip 4 bez obzira da li daju ili ne pristup višim ISCED nivoima.</p> <p>5. Kod ISCED-A nivoa 2-4, uključujući uspješan završetak programa ili faze programa na višem ISCED nivou nedovoljan za završetak nivoa ili djelimični završetak nivoa.</p>			

90. Sve kombinacije kategorija ili podkategorija ne postoje niti su široko rasprostranjene. Šifre sa 3 cifre koje su date u ovom dokumentu su zbog toga ograničene na kombinacije koje se koriste. Kompletne liste ovih šifara date su pod tačkama 22 i 23 (Aneks 2 i 3) ovog dokumenta. Ako korisnici ISCED-a odrede dodatne kombinacije kategorija i podkategorija, lista šifara sa tri cifre može se proširiti tako što se koriste postojeće šifre date za dopunske dimenzije.

8. ISCED SMJERNICE

91. Pokrovitelj ISCED klasifikacije je UNESCO-ov ured za statistiku (UIS). UIS je odgovoran za sva pitanja vezana za daljnja poboljšanja, ažuriranje i reviziju ove klasifikacije, kao i za davanje smjernica po pitanju odgovarajuće i konzistentne upotrebe ISCED klasifikacije za prikupljanje i analizu podataka. Cilj UIS-a je da uspostavi veze sa pokroviteljima drugih relevantnih klasifikacija u cilju održavanja konzistentnosti između vezanih klasifikacija.

92. UIS je odgovoran i za sljedeće: opis načina na koji se struktura i detalji klasifikacije koriste u proizvodnji i prezentaciji statističkih podataka; promociju upotrebe ISCED-a za komparativne statistike; davanje smjernica i uputstava, organizovanje obuke i tehničke pomoći s ciljem efikasne primjene i korištenja klasifikacije širom svijeta; uspostavljanje mehanizama monitoringa s ciljem prikupljanja povratnih informacija od strane ISCED korisnika vezanih za probleme kod primjene ISCED klasifikacije; uspostavljanje ISCED komiteta sa drugim partnerima koji prikupljaju podatke u cilju ocjene klasifikacije i davanja savjeta vezanih za njenu primjenu (vidi 96 i 97).

93. UIS planira da izda radno uputstvo da bi olakšao proces klasifikovanja i mapiranja nacionalnih obrazovnih sistema (inicijalno za programe formalnog obrazovanja i kvalifikacija) u skladu sa ISCED-om. Uputstvo treba da obezbijedi detaljne smjernice i objašnjenja (uključujući i primjere nekih zemalja) za potrebe interpretacije ISCED-a. Dodatne smjernice i materijali za obuku biti će na raspolaganju po potrebi i kada to traže korisnici klasifikacije. Ako je potrebno, ovi materijali se mogu objaviti u elektronskom obliku na vebstranici UIS-a

94. Obuke vezane za primjenu klasifikacije treba organizovati u vidu regionalnih radionica, tehničke pomoći i saradnje, a prema potrebama zemalja i postojećih kapaciteta. UIS će po pitanju sadržaja i materijala za obuku usko saradivati i sa partnerima koji prikupljaju podatke. Posebno je potrebno obratiti pažnju na promjenu mapiranja iz ISCED 1997 klasifikacije na verziju ISCED 2011, kao i na smjernice vezane za klasifikaciju novih ili reformisanih programa. Prema očekivanjima prvi međunarodno prikupljeni podaci o obrazovanju prema ISCED 2011 klasifikaciji očekuju se 2013 ili 2014. godine.

95. UIS planira da uspostavi bazu podataka koja bi uključila mapiranje nacionalnih obrazovnih sistema (formalni obrazovni programi i kvalifikacije) prema ISCED klasifikaciji koja će biti

publikovana na vebstranici UIS-a i ažurirana s ciljem prikazivanja promjena u nacionalnim obrazovnim sistemima.

96. Da bi se osigurala usklađenost sa novom ISCED klasifikacijom, potrebno je uspostaviti mehanizme osiguranja kvaliteta za primjenu ISCED klasifikacije. UIS planira blisku saradnju sa zemljama i agencijama koje se bave prikupljanjem podataka (uključujući Eurostat i OECD) da bi mapiranje bilo u skladu sa ISCED klasifikacijom i ažurirano po potrebi. Potrebno je uspostaviti mehanizam za stručni pregled mapiranja nacionalnih formalnih obrazovnih programa i kvalifikacija, u saradnji sa zemljama članicama i drugim relevantnim agencijama.
97. Potrebno je uspostaviti i ISCED komitet kao savjetodavni organ UIS-u po pitanju klasifikacije nacionalnih programa i kvalifikacija, pregleda trenutne verzije ISCED klasifikacije i određivanja potencijalnih područja koja je potrebno dalje razraditi, iako se ne očekuje da revizije ISCED klasifikacije budu u njegovoj nadležnosti. Komitet bi uključio UNESCO (kao vodeću agenciju unutar UN sistema organizacija), pokrovitelje drugih vezanih klasifikacija, kao i ključne agencije koje prikupljaju podatke o obrazovanju, kao što su OECD i Eurostat, kao stalne članice. Sastav komiteta bio bi izbalansiran i sa tehničke i sa geografske tačke gledišta, pa bi stoga uključio i određen broj eksperata za obrazovanje, statistiku i klasifikacije koji dobro poznaju ISCED klasifikaciju i koji dolaze iz različitih regiona svijeta, kao i predstavnike istraživačke zajednice i zajednice korisnika.

9. ISCED NIVOI

98. Sljedeći dijelovi određuju devet ISCED nivoa. Dijelovi za svaki ISCED nivo organizovani su kako slijedi:
- A. *Glavne karakteristike* - opisuju ciljeve programa na različitim ISCED nivoima, način na koji se podučavanje organizuje (karakteristike procesa predavanje-učenje i uobičajene metode procjene, ako su primjenjive), kao i uslove za upis. Kod nekih ISCED nivoa navedeni su uobičajeni ili dobro poznati nazivi nacionalnih programa u cilju lakšeg razumijevanja odnosa između nacionalnih obrazovnih programa i ISCED nivoa.
  - B. *Klasifikacioni kriteriji* - formalno definišu načine na koje se obrazovni programi klasifikuju po odgovarajućem ISCED nivou korištenjem glavnih i pomoćnih kriterija. Više informacija o opštem pojmu “nivoa” kod ISCED klasifikacije dato je u dijelu 5.
  - C. *Programi koje obuhvataju ISCED nivoi* - daju daljnje smjernice za klasifikaciju obrazovnih programa koje obuhvata ISCED nivo, ali koji takođe idu izvan jednog ISCED nivoa. Više informacija o predloženom konceptu obrazovnih programa koje obuhvataju ISCED nivoi dato je u dijelu 3.
  - D. *Komplementarne dimenzije* - određuju karakteristike koje prave razliku između različitih tipova programa unutar ISCED nivoa prema programskim usmjerenjima, nivoom

završetka i pristupa višim ISCED programskim nivoima, trajanjem programa ili položajem u nacionalnoj strukturi stepenovanja/kvalifikacija. Više informacija o ovim komplementarnim dimanzijama u ISCED klasifikaciji dato je u dijelu 5.

E. *Programi koji su takođe uključeni u ISCED nivo* – odnose se na manje uobičajene ili neformalne obrazovne programe (npr. programi za posebne potrebe, programi druge prilike ili programi obrazovanja odraslih) koji možda ne ispunjavaju sve kriterije klasifikacije (npr. uobičajena starosna dob za upis), ali koji su ekvivalentni drugim programima klasifikovanim u ovom ISCED nivou u smislu složenosti sadržaja. Stoga, se ovi programi takođe klasifikuju na određenom ISCED nivou.

F. *Klasifikacija obrazovnih programa* - daje detaljne šifre za ISCED-P nivoe, kategorije i podkategorije koje su dodjeljene obrazovnim programima.

G. *Klasifikacija postignutog nivoa obrazovanja* - daje detaljne šifre za ISCED-A nivoe, kategorije i podkategorije koje su određene za obrazovne kvalifikacije i slična mjerenja uspješnog završetka obrazovnih programa. Klasifikacija takođe pokazuje u kojim slučajevima kvalifikacija treba biti klasifikovana na različitom ISCED-A nivou, a ne na ISCED-P nivou odgovarajućeg obrazovnog programa na osnovu kog se obično stiče takva kvalifikacija.

99. Na osnovu opisa ISCED nivoa, u dijelu 20 daju se korespondirajuće tabele (Tabela 20 i Tabela 21) koje povezuju ISCED 2011 i ISCED 1997.

10. ISCED NIVO 0 - OBRAZOVANJE U RANOM DJETINJSTU

A. OSNOVNE KARAKTERISTIKE

100. Programi na ISCED nivou 0, ili “obrazovanje u ranom djetinjstvu”, obično su osmišljeni tako da uključuju holistički pristup u cilju podrške djeci i njihovom ranom kongitivnom, fizičkom, društvenom i emocionalnom razvoju i uvođenju u organizovano podučavanje izvan porodičnog okruženja. ISCED nivo 0 odnosi se na programe obrazovanja u ranom djetinjstvu koji imaju namjernu obrazovnu komponentu. Ovi programi imaju za cilj razvijanje društveno-emocionalnih vještina nepohodnih da malu djecu uvedu u školsko okruženje i društvo, razvijanje vještina potrebnih za akademsko okruženje i pripremu za ulazak u svijet osnovnog obrazovanja.

101. Na ovom nivou, programi ne moraju biti visoko strukturisani ali su osmišljeni tako da obezbijede organizovanu i svrsishodnu grupu aktivnosti učenja u sigurnom fizičkom okruženju. Oni dozvoljavaju djeci da uče kroz interaktivne aktivnosti sa drugom djecom, pod nadzorom nastavnog osoblja (edukatora), obično kroz kreativne aktivnosti i aktivnosti koje se zasnivaju na igri.

102. Programi na ISCED nivou 0 namjenjeni su djeci koja su ispod starosne dobi za ulazak u ISCED nivo 1. Postoje dvije kategorije programa na ISCED nivou 0: obrazovni razvojni programi u ranom djetinjstvu i predškolsko obrazovanje. Obrazovni program u ranom djetinjstvu sadržajem je osmišljen za malu djecu (od 0 – 2 godine), dok je program predškolskog obrazovanja osmišljen za djecu starosti od 3 godine do početka osnovnog obrazovanja.
103. Programi klasifikovani na ISCED nivou 0 različito su organizovani po zemljama, npr. Obrazovanje i vaspitanje u ranom djetinjstvu, igranje škole, prijem u školi, predškolske aktivnosti ili *početno obrazovanje*. Za programe koji se provode u jaslicama, centrima za dnevnu brigu o djeci, vrtićima, od značaja je da zadovoljavaju klasifikacione kriterije ISCED nivoa 0, koji su niže navedeni. Za međunarodne potrebe izraz “obrazovanje u ranom djetinjstvu” koristi se da označi ISCED nivo 0.

B. KLASIFIKACIONI KRITERIJI

104. Za definiciju obrazovanja u ranom djetinjstvu, značajni su sljedeći kriteriji:

Glavni kriteriji

- a. Obrazovna svojstva programa (vidi 105 i 106)
- b. Institucionalni kontekst (vidi 107)
- c. Ciljana starosna dob djece za koju je osmišljen program (vidi 102 i 108); i
- d. Trajanje programa/intenzitet programa (vidi 110)

Pomoćni kriteriji

- a. Kvalifikacije osoblja (vidi 111)
- b. Postojanje pravnog okvira (vidi 112); i
- c. Obično nije dio obaveznog obrazovanja (vidi 113).

105. Svojstva obrazovanja **u ranom djetinjstvu** mogu se opisati na sljedeći način: obrazovna sredina je vizuelno stimulirajuća i jezički obogaćana i potiče samoizražavanje sa akcentom na učenje jezika i upotrebi jezika za smislenu komunikaciju. Postoje mogućnosti za aktivnu igru tako da djeca imaju mogućnost da uvježbavaju koordinaciju i motoričke vještine pod nadzorom i u interakciji sa nastavnim osobljem. Programi koji pružaju samo brigu o djeci (nadzor, ishrana i zdravstvena briga) nisu obuhvaćeni ISCED-om.
106. Obrazovna svojstva **predškolskog obrazovanja** mogu se opisati na sljedeći način: kroz interakciju sa stručnjacima i nastavnicima djeca unapređuju znanje jezika i druge društvene vještine, počinju da razvijaju logičke i vještine rasuđivanja, razgovaraju na osnovu svojih razmišljanja. Upoznaju se sa pojmovima pravopisa i matematike, procesom razmišljanja i upotrebe jezika, podstiču se da istražuju svoju okolinu. Motorika pod nadzorom (tj. fizičke aktivnosti kroz igre i aktivnosti) i aktivnosti na osnovu igara mogu se koristiti kao načini učenja s ciljem promocije društvenih interaktivnosti sa stručnjacima, kao i za razvoj drugih vještina, autonomije i pripreme za polazak u školu.

107. Programi ISCED nivoa 0 obično se zasnivaju na obrazovanju u školi ili drugim institucijama prema sadržaju koji je osmišljen za grupu djece (npr. rad u centru, rad u zajednici, rad kod kuće). ISCED nivo 0 isključuje aktivnosti obrazovanja u krugu porodice koje su korisne ali nisu organizovane u smislu “programa” (npr. neformalno/implicitno učenje koje djeca stiču od roditelja, drugih srodnika ili prijatelja).
108. U okviru ISCED nivoa 0, programi obrazovanja u ranom djetinjstvu namjenjeni su djeci starosne dobi od 0-2 godine; programi predškolskog obrazovanja namjenjeni su djeci starosti od 3 godine do početka ISCED nivoa 1. Gornja starosna granica za kategoriju predškolskog obrazovanja zavisi u svakom slučaju od teoretske starosti za ulazak na ISCED nivo 1, tj. prvu fazu osnovnog obrazovanja (ali vidi 117).
109. Posebnu pažnju kada je u pitanju klasifikacija treba posvetiti integrisanim programima obrazovanja u ranom djetinjstvu koji obuhvataju dvije podkategorije ISCED nivoa 0 (tj. obrazovne programe za djecu starosti 0 do početka ISCED nivoa 1). Za programe koji se dijele na godine, faze ili cikluse: one koji odgovaraju kriterijima sadržaja datim pod tačkom 105 treba klasifikovati kao programe obrazovanja u ranom djetinjstvu, a one koji odgovaraju kriterijima sadržaja pod tačkom 106 treba klasifikovati kao predškolsko obrazovanje. Kada nema podpodjele programa, klasifikovanje u dvije kategorije treba bazirati na osnovu starosne dobi polaznika.
110. Preporuka ISCED-a je da se koristi sljedeći minimalni intenzitet i trajanje da bi se poboljšala uporedivost između država: obrazovni programi moraju računati sa ekvivalentom od najmanje 2 sata dnevno ili 100 dana godišnje obrazovnih aktivnosti da bi mogli biti klasifikovani u ISCED nivoe.
111. Kada je moguće, zahtjev da nastavnici imaju pedagoške kvalifikacije predstavlja dobar dopunski kriterij za obrazovne programe u onim obrazovnim sistemima u kojima takav zahtjev i postoji. Zahtjev služi da se napravi razlika između obrazovanja u ranom djetinjstvu i brige o djeci gdje se eksplicitno ne traži pedagoška kvalifikacija.
112. Kada je relevantno, postojanje referentnog ili regulatornog okvira koji su odredile ili priznale relevantne nacionalne vlasti (npr. Ministarstvo obrazovanja, ili drugo relevantno ministarstvo ili slična institucija) predstavlja dobar dopunski kriterij za obrazovni program. Takav kriterij uključuje smjernice, standarde ili instrukcije koje opisuju mogućnosti učenja koje se organizuje za malu djecu.
113. Kod obrazovnih sistema koji imaju obavezno školovanje, neobavezni obrazovni programi koji su osmišljeni tako da se odvijaju prije početka obaveznog obrazovanja i koji zadovoljavaju gore navedene kriterije klasifikuju se na ISCED nivo 0. Sem toga, u nekim zamljama prva faza ili ciklus obaveznog obrazovanja može se klasifikovati na ISCED nivo 0 ukoliko zadovoljava kriterije ovoga nivoa. Stoga, početak obaveznog obrazovanja nije dovoljan kriterij da bi se napravila razlika između programa ISCED nivoa 0 i programa ISCED nivoa 1, mada ovo može biti slučaj u nekim obrazovnim sistemima.

C. PROGRAMI KOJI SPADAJU U ISCED NIVOE

114. Obrazovnim programima koji spadaju u ISCED niveoe 0 i 1 treba posvetiti posebnu pažnju kod klasifikacije. Kod obrazovnih programa gdje je dio obrazovanja u ranom djetinjstvu uključen u “osnovno obrazovanje”, samo oni stepeni, faze ili ciklusi koji odgovaraju kriterijima datim pod 104 klasifikuju se kao ISCED nivo 0. Oni stepeni, faze ili ciklusi koji odgovaraju kriterijima datim pod 124 klasifikuju se kao ISCED nivo 1.
115. Ukoliko primjena klasifikacionih kriterija ne rezultira u jasnoj granici između ISCED nivoa 0 i 1, ISCED daje sljedeću preporuku: i) za programe koji spadaju u ISCED nivo 0 i 1, a koji su organizovani u fazama, kraj faze koja je najbliža starosnoj dobi od 6 godina treba koristiti kao prelaznu tačku između ISCED nivoa 0 i 1; ii) za programe koji spadaju pod ISCED niveoe 0 i 1, a koji nisu podijeljeni na faze, stepene i koji su namjenjeni djeci ispod 6 godina treba klasifikovati kao ISCED nivo 0, a ostale treba klasifikovati kao ISCED nivo 1.

D. DOPUNSKE DIMENZIJE

116. Jedna dimenzija pravi razliku između programa obrazovanja na ISCED nivou 0:
- Ciljana starosna grupa (vidi 102)

E. PROGRAMI KOJI SU TAKOĐE UKLJUČENI U ISCED NIVO 0

117. ISCED nivo 0 uključuje programe za djecu sa posebnim potrebama koji odgovaraju kriterijima opisanim pod 104, bez obzira na starosnu dob djece.

F. KLASIFIKACIJA OBRAZOVNIH PROGRAMA NA ISCED NIVOU 0

118. Obrazovni programi na ISCED nivou 0 koriste šifre 010 za obrazovne programe u ranom djetinjstvu i 020 za programe predškolskog obrazovanja (vidi 102). Nema podkategorija koje se razlikuju po trećoj cifri.

G. KLASIFIKACIJA POSTIGNUTOG NIVOA OBRAZOVANJA NA ISCED NIVOIMA 0 i 1

119. Kod klasifikacije postignutog nivoa obrazovanja, nivo 0 (manje od prve faze osnovnog obrazovanja) koristi se za osobe koje nikada nisu pohađale neki obrazovni program, koje su bile uključene u neko obrazovanje u ranom djetinjstvu (ISCED 0), ili koje su pohađale neku prvu fazu osnovnog obrazovanja ali nisu uspješno završili ISCED nivo 1 (sa ili bez pohađanja ISCED nivoa 0). Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja koje se odnose na predškolsko i prvu fazu školskog obrazovanja date su u tabeli 4.

11. ISCED NIVO 1 - PRVA FAZA OSNOVNOG OBRAZOVANJA

A. OSNOVNE KARAKTERISTIKE

120. Programi na ISCED nivou 1, ili “prva faza osnovnog” obrazovanja, obično su osmišljeni tako da polaznicima pružaju osnovno znanje čitanja, pisanja i matematike (tj. opismenjavanja i vještina računanja/matematike), zajedno sa elementima učenja i razumijevanja drugih predmeta, ličnog i društvenog razvoja, pripreme za drugu fazu osnovnog obrazovanja. Akcenat se stavlja na učenje osnova na osnovnom nivou složenosti, sa veoma malo specijalizacije, ako je uopšte ima.
121. Obrazovne aktivnosti na ISCED nivou 1 (posebno u početnim razredima učenja) više su organizovane u planske jedinice, projekte ili šire oblasti učenja vezane sa integrisanim pristupom, nego prema određenim predmetima. Obično, imamo jednog učitelja zaduženog za grupu učenika koji organizuje proces učenja, iako razred može imati i više učitelja, posebno kada su u pitanju određeni predmeti ili planske jedinice.
122. Starosna dob je obično jedini uslov za upis na ovaj nivo. Uobičajena ili zakonom određena starosna dob za upis obično uključuje djecu koja nisu mlađa od 5 niti starija od 7 godina. Većina programa na ovom nivou traje 6 godina, iako trajanje može biti između 4 i 7 godina. Osnovno obrazovanje obično traje do starosne dobi od 10 – 12 godina (ali vidi 132 do 134). Po završetku programa osnovnog obrazovanja, djeca mogu nastaviti obrazovanje na ISCED nivou 2 (druga faza osnovnog obrazovanja).
123. Programi klasifikovani na ISCED nivou 1 različito su organizovani u zemljama širom svijeta, npr. prva faza osnovnog obrazovanja, elementarno obrazovanje ili osnovno obrazovanje (faza 1/niži stepeni ako obrazovni sistem ima jedan program koji spada u ISCED nivoe 1 i 2). Za međunarodne potrebe pojam “prva faza osnovnog” obrazovanja koristi se da označi ISCED nivo 1.

B. KLASIFIKACIONI KRITERIJI

124. Za definiciju prve faze osnovnog obrazovanja relevantni su sljedeći kriteriji:

Glavni kriteriji

- a. Sistematično učenje osnovnih znanja, vještina i sposobnosti (vidi 125)
- b. Uobičajena starosna dob za upis i trajanje (vidi 122); i
- c. Podučavanje obično organizuje jedan učitelj u razredu (vidi 126)

Pomoćni kriteriji

- a. Dio obaveznog obrazovanja (vidi 127)

125. Granica između ISCED nivoa 0 i ISCED nivoa 1 podudara se sa prelaznom tačkom u obrazovnom sistemu gdje počinje sistematično podučavanje i učenje: čitanje, pisanje i

matematika. Iako neki programi na ISCED nivou 0 mogu pružiti uvod u podučavanje vještina čitanja, pisanja i matematike, ovi programi još uvijek na pružaju dobre osnovne vještine za ove oblike učenja, pa tako ne zadovoljavaju kriterije klasifikacije za ISCED nivo 1. Prelazak iz predškolskog na prvu fazu osnovnog obrazovanja obično karakteriše ulazak u sistem obrazovanja koji zemlje ili obrazovne ustanove ili programni označavaju kao primarno, elementarno ili osnovno obrazovanje.

126. Obično je jedan učitelj zadužen za grupu djece, provodi proces učenja, često organizovan oko planskih jedinica, projekata ili širih oblasti učenja sa integrisanim pristupom (posebno u ranim godinama prve faze osnovnog obrazovanja). Međutim, razred može imati i druge nastavnike, posebno kada su u pitanju određeni predmeti. Učitelji na ISCED nivou 1 obično imaju pedagoške kvalifikacije za ključne predmete. Nasuprot ovome, programi na ISCED nivou 2, mogu uključivati više učitelja/nastavnika koji predaju različite predmete, često sa detaljnijom obukom u određenim predmetima.
127. Početak prve faze osnovnog obrazovanja često se podudara sa početkom obaveznog obrazovanja, osim u obrazovnim sistemima gdje je dio ili kompletno predškolsko obrazovanje već obavezno. Stoga, tamo gdje je obavezno obrazovanje zakonski uređeno ono počinje sa ISCED nivoom 1 *ili prije*.

C. PROGRAMI UNUTAR ISCED NIVOA

128. Posebnu pažnju kod klasifikacije treba posvetiti obrazovnim programima koji spadaju u ISCED nivoe 0 i 1 ili 1 i 2. U obrazovnim sistemima u kojima je osnovno obrazovanje dio obrazovnog programa od 8 ili više godina, samo one stepene, faze ili cikluse koji odgovaraju kriterijima datim pod 124 treba klasifikovati na ISCED nivo 1. Svaki stepen, faza ili ciklus koji odgovara kriterijima datim pod 104 treba klasifikovati kao ISCED nivo 0, a svaki od ovih koji odgovara kriterijima datim pod 143 treba klasifikovati kao ISCED nivo 2.
129. Ako upotreba klasifikacionih kriterija ne rezultira u jasnoj granici između ISCED nivoa 0 i 1, kriteriji za određivanje kraja ISCED nivoa 0 i početak ISCED nivoa 1 dati su pod 114 i 115.
130. Ako primjena klasifikacionih kriterija ne rezultira u jasnoj granici između ISCED nivoa 1 i 2, daje se sljedeća preporuka: i) za programe koji spadaju u ISCED nivoe 1 i 2, koji su organizovani u fazama, kraj faze koji je najbliži starosnoj dobi od 6 godina nakon početka ISCED nivoa 1 treba koristiti kao prelaznu tačku između ISCED nivoa 1 i 2; ii) za programe koji spadaju u ISCED nivoe 1 i 2 koji nisu podijeljeni u faze, samo prvih 6 godina treba klasifikovati na ISCED nivo 1, a ostale godine klasifikovati na ISCED nivo 2 (vidi 149).

D. KOMPLEMENTARNE DIMENZIJE

131. Nema ih.

E. PROGRAMI TAKOĐE UKLJUČENI U ISCED NIVO 1

132. ISCED nivo 1 takođe uključuje programe namjenjene osobama sa posebnim potrebama ako program daje sistematično učenje osnovnih vještina čitanja, pisanja i matematike, bez obzira na starosnu dob polaznika.
133. Ovaj nivo takođe uključuje osnovni nivo programa “druge prilike” ili programa reintegracije. Ovi obrazovni programi obično su namjenjeni polaznicima koji su napustili školu prije završetka osnovnog obrazovanja, i omogućavaju im da se ponovo uključe u sistem obrazovanja i završe osnovno obrazovanje; ili koji su završili osnovno obrazovanje ali žele da se uključe u obrazovni program ili zanimanje za koje još uvijek nisu kvalifikovani. Polaznici su obično stariji od ciljane grupe za ISCED nivo 1 (ali ne moraju biti odrasli ljudi).
134. Formalni i neformalni programi opismanjavanja koji su po složenosti slični sadržaju programa u osnovnom obrazovanju, za odrasle i mlade koji su stariji od uobičajene starosne dobi za ISCED nivo 1, takođe se uključuju u ovaj nivo.

F. KLASIFIKACIJA OBRAZOVNIH PROGRAMA NA ISCED NIVOU 1

135. Svi obrazovni programi na ISCED nivou 1 šifriraju se sa 100. Nema kategorija ili podkategorija koje se razlikuju po drugoj ili trećoj cifri.

G. KLASIFIKACIJA POSTIGNUTOG NIVOA OBRAZOVANJA NA ISCED NIVOIMA 0 i 1

136. Kod šifriranja postignutog nivoa obrazovanja, potrebno je posebnu pažnju posvetiti klasifikaciji osoba koje su pohađale ali nisu završile osnovno obrazovanje.
137. Za postignuti nivo obrazovanja, priznate kvalifikacije iz programa ISCED nivoa 2 koje se ne smatraju dovoljnim za završetak ili djelimičan završetak ISCED nivoa 2 klasifikuju se kao ISCED nivo 1 (npr. programi koji traju manje od 2 godine na ISCED nivou 2 ili manje od 8 godina ukupnog trajanja od početka ISCED nivoa 1).
138. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja koje se odnose na programe i kvalifikacije ISCED nivoa 0 i 1 iz programa druge faze osnovnog obrazovanja koji nisu dovoljni za završetak ili djelimičan završetak ISCED nivoa 2 date se u Tabeli 4.

Tabela 4. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja prema ISCED nivoima 0 do 1 (ISCED-A)

ISCED-A nivo		Kategorija		Podkategorija	
0	Manje od osnovnog	01	osoba nikada nije pohađala neki obrazovni program	010	osoba nikada nije pohađala neki obrazovni program
		02	neko obrazovanje u ranom djetinjstvu	020	neko obrazovanje u ranom djetinjstvu
		03	neko osnovno obrazovanje (bez završetka nivoa)	030	neko osnovno obrazovanje (bez završetka nivoa)
1	Prva faza osnovnog obrazovanja	10	prva faza osnovnog obrazovanja	100	uključujući priznati uspješan završetak druge faze programa osnovnog obrazovanja koji nije dovoljan za završetak nivoa ili djelimičan završetak nivoa

12. ISCED NIVO 2 - DRGA FAZA OSNOVNOG OBRAZOVANJA

A. OSNOVNE KARAKTERISTIKE

139. Programi na ISCED nivou 2, ili “drugoj fazi osnovnog obrazovanja”, obično su osmišljeni s ciljem nadogradnje ishoda učenja iz ISCED nivoa 1. Obično je obrazovni cilj postaviti temelj za cjeloživotno učenje i razviti sposobnosti na kojima obrazovni sistemi mogu dalje sistematično širiti mogućnosti obrazovanja. Neki obrazovni sistemi već mogu ponuditi stručne obrazovne programe na ISCED nivou 2 i pružiti polaznicima vještine koje su relevantne za zapošljavanje.
140. Programi na ovom nivou obično su usmjereni na višepredmetni plan i program, uvode teoretske koncepte u širokoj lepezi predmeta. Nastavnici imaju pedagošku kvalifikaciju za predmete koje predaju, češće nego u slučaju ISCED nivoa 1, razred može imati više nastavnika koji predaju predmete iz područja svoje specijalizacije.

141. ISCED nivo 2 počinje nakon 4 do 7 godina obrazovanja na ISCED nivou 1, 6 godina je uobičajeno trajanje ISCED nivoa 1. Učenici ulaze na ISCED nivo 2 obično kada imaju 10 – 13 godina (starosna dob od 12 godina je najčešća).
142. Programi klasifikovani na ISCED nivou 2 organizovani su različito u zemljama širom svijeta, na primjer, srednja škola (faza jedan/niži stepeni ako postoji jedan nacionalni program za ISCED nivoe 2 i 3), srednja škola, viša škola. Ako program obuhvata ISCED nivoe 1 i 2, često se koristi izraz elementarno obrazovanje ili osnovno obrazovanje (faza dva/viši stepeni). Za međunarodne potrebe izraz “druga faza osnovnog” obrazovanja koristi se da označi ISCED nivo 2.

B. KLASIFIKACIONI KRITERIJI

143. Za definiciju druge faze osnovnog obrazovanja, relevantni su sljedeći kriteriji:

Glavni kriteriji

- a. Prelaz na višepredmetno učenje (vidi 144);
- b. Zahtjevi za upis (vidi 145); i
- c. Ukupno trajanje od početka ISCED nivoa 1 (vidi 146).

Pomoćni kriteriji

- a. Uobičajena starosna dob za upis (vidi 141);
  - b. Podučavanje od strane predmetnih nastavnika i kvalifikacije nastavnika (vidi 147); i
  - c. Veza sa obaveznim obrazovanjem (vidi 148).
144. Granica između ISCED nivoa 1 i ISCED nivoa 2 podudara se sa prelaznom tačkom u obrazovnim sistemima u kojima je akcenat stavljen na učenje po predmetima.
145. Ovaj nivo traži završetak ISCED nivoa 1 ili sposobnost da se uči sadržaj ISCED nivoa 2 kroz kombinaciju ranijeg obrazovanja, životnog i radnog iskustva. Uspješan završetak ISCED nivoa 1 ili nivo određenog dostignuća može biti uslov za pristupanje nekim ili svim programe na ISCED nivou 2 u nekim zemljama.
146. ISCED nivo 2 završava se nakon 8 – 11 godina obrazovanja od početka ISCED nivoa 1, a 9 godina je najčešće ukupno trajanje. Na kraju ISCED nivoa 2 učenici su obično starosne dobi 14 – 16 (najčešće 15 godina).
147. Klavifikacije koje treba da ima nastavno osoblje mogu se razlikovati za ISCED nivo 2 u odnosu na ISCED nivo 1. Nastavno osoblje na ISCED nivou 2 obično ima kvalifikacije tako da može predavati jedan ili više određenih predmeta, kao i pedagoške kvalifikacije. Sem toga, sistem podučavanja može se razlikovati od ISCED nivoa 1 jer često u razredu imamo više nastavnika koji predaju predmete za koje su specijalizovani.

148. Kod većine obrazovnih sistema gdje je zakonom uređeno obavezno obrazovanje, završetak druge faze osnovnog obrazovanja podudara se sa završetkom obaveznog (opšteg) obrazovanja.

C. PROGRAMI PREMA ISCED NIVOIMA

149. Programe obrazovanja koji obuhvataju ISCED nivoi 1 i 2 ili 2 i 3 treba pažljivo razmotriti kod klasifikovanja. Samo oni stepeni, faze ili ciklusi koji odgovaraju kriterijima pod 143 treba da budu klasifikovani na ISCED nivo 2. Oni stepeni, faze ili ciklusi koji odgovaraju kriterijima datim pod 124 treba da budu klasifikovani na ISCED nivo 1, a oni koji odgovaraju kriterijima datim pod 166 treba da budu klasifikovani na ISCED nivo 3.
150. Ako primjena klasifikacionih kriterija ne rezultira u jasnoj razlici između ISCED nivoa 1 i 2, preporuka je da se koriste kriteriji dati pod 128 i 130 da bi se odredio kraj ISCED nivoa 1 i početak ISCED nivoa 2.
151. Ako primjena klasifikacionih kriterija ne rezultira u jasnoj granici između ISCED nivoa 2 i 3, treba koristiti sljedeće preporuke: i) za programe koji spadaju pod ISCED nivoe 2 i 3 koji su organizovani u fazama, kraj faze koji je najbliži starosnoj dobi od 9 godina nakon početka ISCED nivoa 1 treba da se koristi kao prelazna tačka između ISCED nivoa 2 i 3; ii) za programe koji spadaju pod ISCED nivoe 2 i 3 koji nisu podijeljeni u faze, samo stepeni između kraja ISCED nivoa 1 do kraja 9 godina školovanja klasifikuju se kao ISCED nivo 2, a preostale godine kao ISCED nivo 3 (vidi 171).

D. KOMPLEMENTARNE DIMENZIJE

152. Dvije dimenzije prave razliku između programa obrazovanja na ISCED nivou 2:
- Programsko usmjeravanje (vidi 153);
  - Završetak nivoa i pristup programima na višim ISCED nivoima (vidi 154).

Programsko usmjeravanje

153. Dvije sljedeće kategorije usmjeravanja definisane su pod 55 i 54;
1. Opšte; i
  2. Stručno.

Završetak nivoa i pristup programima na višem ISCED nivou

154. Sljedeće četiri podkategorije završetka nivoa i pristupa definisane su za ISCED nivo 2:
1. *Nije završen ISCED nivo 2 (pa tako nema ni direktnog pristupa višim ISCED nivoima):* kratki završni programi (ili niz programa) koji traju manje od 2 godine na ISCED nivou 2 ili koji se završavaju nakon manje od 8 godina ukupnog trajanja od

početka ISCED nivoa 1. Ovi programi ne daju pristup ISCED nivou 3. Uspješan završetak takvih programa ne računa se kao završetak ISCED nivoa 2.

2. *Djelimičan završetak ISCED nivoa 2 bez direktnog pristupa višim ISCED nivoima:* programi koji su dio ili niz programa na ISCED nivou 2 sa trajanjem od najmanje 2 godine na nivou koji se završavaju nakon najmanje 8 godina ukupnog trajanja od početka ISCED nivoa 1. Ovi programi ne daju direktan pristup ISCED nivou 3. Uspješan završetak takvih programa smatra se djelimičnim završetkom samo nivoa (jer samo završni program u nizu daje pristup ISCED nivou 3).
3. *Završetak ISCED nivoa 2 bez direktnog pristupa višim ISCED nivoima:* programi sa trajanjem od najmanje 2 godine na ISCED nivou 2 koji se završavaju nakon najmanje 8 godina ukupnog trajanja od početka ISCED nivoa 1 ali koji ne daju pristup ISCED nivou 3. Iako se ovi programi smatraju završnim, uspješan završetak takvih programa kvalifikuje ih za završetak ISCED nivoa 2.
4. *Završetak ISCED nivoa 2 sa direktnim pristupom višim ISCED nivoima:* svaki program koji daje direktan pristup ISCED nivou 3 bez obzira na trajanje na nivou ili ukupno trajanje od početka ISCED nivoa 1.

E. PROGRAMI TAKOĐE UKLJUČENI U ISCED NIVO 2

155. ISCED nivo 2 takođe uključuje programe koji su osmišljeni za osobe sa posebnim potrebama i kreirani kao nadogradnja osnovnog učenja i procesa učenja koji počinju na ISCED nivou 1, odnosno koji daju vještine relevantne za zapošljavanje.
156. Ovaj nivo takođe uključuje programe druge faze osnovnog obrazovanja, programe “druge prilike” ili programe reintegracije. Ovi obrazovni programi obično su namjenjeni osobama koje su napustile obrazovanje nakon završetka prve faze osnovnog obrazovanja ali prije završetka druge faze osnovnog obrazovanja, i omogućavaju im ponovni ulazak u sistem obrazovanja i završetak druge faze osnovnog obrazovanja ili osobama koje su završile drugu fazu osnovnog obrazovanja ali žele da se uključe u obrazovni program ili zanimanje za koje još nemaju kvalifikaciju. Polaznici su obično stariji od ciljane starosne grupe za ISCED nivo 2.
157. Ovaj nivo takođe uključuje obrazovne programe za odrasle osobe koji su ekvivalentni po složenosti sadržaja sa drugim programima na ovom nivou.

F. KLASIFIKACIJA OBRAZOVNIH PROGRAMA NA ISCED NIVOU 2

158. Upotreba dvije komplementarne dimenzije omogućava izvještavanje u kom se usmjerenje koristi kao kategorije, a završetak nivoa i pristup višem ISCED nivou kao podkategorije. Šifre za programe druge faze osnovnog obrazovanja date su u Tabeli 5.

Tabela 5. Klasifikacione šifre za obrazovne programe na ISCED nivou 2 (ISCED-P)

Kategorije (Usmjeravanje)	Podkategorije (Završetak nivoa i pristup programima na višem nivou)
24 Druga faza osnovnog obrazovanja, opšte	241 nedovoljno za završetak nivoa ili djelimičan završetak i bez direktnog pristupa drugoj fazi osnovnog obrazovanja 242 dovoljno za djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju 243 dovoljno za završetak nivoa, bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju 244 dovoljno za završetak nivoa, sa direktnim pristupom srednjem obrazovanju
25 Druga faza osnovnog obrazovanja, stručno	251 nedovoljno za završetak nivoa ili djelimičan završetak i bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju 252 dovoljno za djelimičan završetak i bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju 253 dovoljno za završetak nivoa, bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju 254 dovoljno za završetak nivoa, sa direktnim pristupom srednjem obrazovanju

G. KLASIFIKACIJA POSTIGNUTOG NIVOVA OBRAZOVANJA

159. Za postignuti nivo obrazovanja, priznate kvalifikacije iz programa ISCED nivoa 2 koje se ne smatraju dovoljnim za završetak ili djelimičan završetak ISCED nivoa 2, klasifikuju (razvrstavaju) se na ISCED nivou 1 (takođe Tabela 4).
160. Na sličan način, priznate kvalifikacije iz programa ISCED nivoa 3 koje nisu dovoljne za završetak ili djelimičan završetak ISCED nivoa 3 klasifikuju se na ISCED nivou 2.
161. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja koje se odnose na drugu fazu osnovnog obrazovanja i za kvalifikacije iz programa srednjeg obrazovanja koje nisu dovoljne za nivo ili djelimičan završetak nivoa date su u Tabeli 6.

Tabela 6. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja prema ISCED nivou 2

Kategorije (Usmjerenje)		Podkategorije (Završetak nivoa i pristup programima višeg nivoa)	
10	Prva faza osnovnog obrazovanja	100	priznat uspješan završetak programa prve faze osnovnog obrazovanja nedovoljan za završetak nivoa ili djelimičan završetak nivoa
24	Druga faza osnovnog obrazovanja, opšte	242	djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
		243	završetak nivoa, bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
		244	završetak nivoa, sa direktnim pristupom srednjem obrazovanju ¹
25	Druga faza osnovnog obrazovanja, stručno	252	djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
		253	završetak nivoa, bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
		254	završetak nivoa, sa direktnim pristupom srednjem obrazovanju ¹

1. Uključuje priznat uspješan završetak programa ili faze programa srednjeg obrazovanja nedovoljne za završetak nivoa ili djelimičan završetak nivoa

13. ISCED NIVO 3 - SREDNJE OBRAZOVANJE

A. OSNOVNE KARAKTERISTIKE

162. Programi na ISCED nivou 3, ili “srednje” obrazovanje, obično su osmišljeni za završetak srednjeg obrazovanja kao pripreme za visoko obrazovanje, ili za sticanje vještina potrebnih za zaposlenje ili i jedno i drugo.
163. Programi na ovom nivou nude studentima raznovrsnija, više specijalizovanija i detaljnija podučavanja nego programi na ISCED nivou 2. Programi se više razlikuju, imaju veću lepezu opcija i smjerova. Nastavnici su visoko kvalifikovani za predmete koje predaju ili polje specijalizacije koje predaju, posebno u višim razredima.
164. ISCED nivo 3 za mlade počinje nakon 8 – 11 godina školovanja od početka ISCED nivoa 1. Polaznici obično započinju školovanje na ovom nivou u dobi od 14 – 16 godina. Programi na ISCED nivou 3 obično završavaju 12 ili 13 godina nakon početka ISCED nivoa 1 (ili oko starosne dobi od 18 godina), sa najčešće 12 godina ukupnog trajanja. Međutim, izlazak iz srednjeg obrazovanja zavisi od sistema obrazovanja, obično je 11 do 14 godina obrazovanja od početka ISCED nivoa 1 (ili oko 17 – 20 godina starosti).
165. Programi klasifikovani na ISCED nivo 3 različito su organizovani širom svijeta, npr. srednja škola (faza dva/viši razredi), koledž. Za međunarodne potrebe pojam “srednje obrazovanje” koristi se kao oznaka za ISCED nivo 3.

B. KLASIFIKACIONI KRITERIJI

166. Za definiciju srednjeg obrazovanja, relevantni su sljedeći kriteriji:

Glavni kriteriji

- a. Druga/završna faza opšteg ili stručnog srednjeg obrazovanja (vidi 167);
- b. Uslovi za upis (vidi 168);
- c. Ukupno trajanje od početka ISCED nivoa 1 (vidi 164).

Pomoćni kriteriji

- a. Više različitih programa, sa većim brojem opcija i smjerova (vidi 169);
- b. Kvalifikacije nastavnog osoblja (vidi 170)

167. Programi koji čine drugu/završnu fazu srednjeg obrazovanja mogu biti opšti ili stručni programi ISCED nivoa 3. Neki od ovih programa omogućavaju direktan ulazak na ISCED nivo 4, odnosno 5, 6 ili 7. Kod određivanja prelaznih tačaka između ISCED nivoa potrebno je voditi računa o odnosu između opštih i stručnih puteva obrazovanja.

168. ISCED nivo 3 traži završetak druge faze osnovnog obrazovanja (ISCED nivo 2) ili sposobnost savladavanja sadržaja na ISCED nivou 3 kroz kombinaciju ranijeg obrazovanja, životnog i radnog iskustva. Za ulazak na neke ili sve programe na ISCED nivou 3 mogu se tražiti posebne kvalifikacije sa ISCED nivoa 2 ili poseban nivo dostignuća u obrazovanju.

169. Prelazak sa ISCED nivoa 2 na ISCED nivo 3 podudara se sa tačkom prelaza u obrazovnim sistemima u kojima programi nude učenicima raznovrsnije, specijalizovanije i detaljnije podučavanje u određenim predmetima ili oblastima. Obično se programi više razlikuju, imaju veću lepezu opcija i smjerova.

170. Standardi kada su u pitanju kvalifikacije nastavnog osoblja mogu se razlikovati na ISCED nivou 3 u odnosu na ISCED nivo 2. Pored pedagoške kvalifikacije nastavno osoblje može biti kvalifikovanije u odnosu na predmet koji predaje.

C. PROGRAMI NA ISCED NIVOIMA

171. Posebnu pažnju treba posvetiti klasifikaciji obrazovnih programa na ISCED nivoima 2 i 3 ili 3 i 5. Samo one stepene, faze ili cikluse koji odgovaraju kriterijima pod 166 treba klasifikovati na ISCED nivo 3. One stepene, faze ili cikluse koji odgovaraju kriterijima pod 143 treba klasifikovati na ISCED nivo 2, a one koji odgovaraju kriterijima datim pod 211 treba klasifikovati na ISCED nivo 5.

172. Ako primjena kriterija klasifikacije ne rezultira u jasnoj granici između ISCED nivoa 2 i 3, kriteriji za određivanje ISCED nivoa 2 i početak ISCED nivoa 3 dati su pod 149 i 151.

173. Ako teoretsko trajanje stručnog programa ISCED nivoa 3 traje 2 ili više godina duže od teoretskog trajanja opšteg programa ISCED nivoa 3 u istom obrazovnom sistemu, program treba posmatrati kao da spada u srednje obrazovanje (ISCED nivo 3) i post-srednje obrazovanje (ISCED nivo 4) ili kratki ciklus visokog obrazovanja (ISCED nivo 5). Stepeni, faze ili ciklusi koji idu iznad opšteg programa ISCED nivoa 3 treba da se klasifikuju na ISCED nivoe 4 ili 5 zavisno od složenosti sadržaja takvih programa.

D. DOPUNSKE DIMENZIJE

174. Dvije dimenzije razlikuju obrazovne programe na ISCED nivou 3:
- Usmjerenje obrazovnog programa; i
  - Nivo završetka i pristupa programima višeg ISCED nivoa (vidi 176).

Usmjerenje obrazovnog programa

175. Sljedeće dvije kategorije usmjerenja definisane su pod 55 i 54:
1. Opšte, i
  2. Stručno.

Završetak nivoa i pristup višim programima ISCED nivoa

176. Date su četiri podkategorije za završetak nivoa i pristupa za ISCED nivo 3:
1. *Nije završen ISCED nivo 3 (pa stoga nema direktnog pristupa na prve programe visokog obrazovanja na ISCED nivoima 5, 6 ili 7):* kratki završni (ili niz) program sa trajanjem manje od 2 godine na ISCED nivou 3 ili koji završava nakon manje od 11 godina ukupnog trajanja od početka ISCED nivoa 1. Ovi programi ne daju direktan pristup ISCED nivoima 5, 6 ili 7. Uspješan završetak takvih programa ne računa se kao završetak ISCED nivoa 3. Napominjemo da ovi programi takođe ne daju direktan pristup ISCED nivou 4.
  2. *Djelimičan završetak ISCED nivoa 3 bez direktnog pristupa prvim programima visokog obrazovanja na ISCED nivoima 5, 6 ili 7:* programi koji su dio niza programa na ISCED nivou 3 sa trajanjem od najmanje 2 godine na nivou i koji se završavaju nakon 11 godina ukupnog trajanja od početka ISCED nivoa 1. Ovi programi ne daju direktan pristup ISCED nivoima 5, 6 ili 7. Uspješan završetak ovih programa smatra se samo djelimičnim završetkom nivoa (jer samo završni program u nizu daje pristup visokom obrazovanju na ISCED nivoima 5, 6 ili 7). Napominjemo da ovi programi takođe ne daju direktan pristup ISCED nivou 4.
  3. *Završetak ISCED nivoa 3 bez direktnog pristupa prvim programima visokog obrazovanja na ISCED nivoima 5, 6 ili 7:* programi koji traju najmanje 2 godine na nivou i koji se završavaju nakon bar 11 godina ukupnog trajanja od početka ISCED nivoa 1. Ovi programi mogu biti završni ili mogu dati direktan pristup ISCED nivou 4. Uspješan završetak ovih programa kvalifikuje se za završetak ISCED nivoa 3.

4. *Završetak ISCED nivoa 3 sa direktnim pristupom prvim programima visokog obrazovanja na ISCED nivoima 5, 6 ili 7: svi programi koji daju direktan pristup prvim programima visokog obrazovanja na ISCED nivoima 5, 6 ili 7 bez obzira na trajanje na nivou ili ukupno trajanje od početka ISCED nivoa 1. Ovi programi mogu takođe dati direktan pristup ISCED nivou 4.*

E. PROGRAMI TAKOĐE UKLJUČENI U ISCED NIVO 3

177. ISCED nivo 3 takođe uključuje programe namjenjene osobama sa posebnim potrebama koji su ekvivalentni po složenosti sadržaja drugim programima ISCED nivoa 3.
178. Ovaj nivo može uključiti neke stručne programe drugog ciklusa u slučajevima gdje tačke prelaza na kraju drugog ciklusa odgovaraju tačkama prelaza između nivoa na drugim, uglavnom opštim, putanjama obrazovanja koje pruža obrazovni sistem.
179. Ovaj nivo takođe uključuje srednje obrazovanje u programu druge prilike ili reintegracije. Ovakvi obrazovni programi obično su namjenjeni osobama koje su napustile obrazovanje prije završetka srednjeg obrazovanja, i omogućavaju im da se ponovo upišu u obrazovni sistem i završe srednje obrazovanje ili osobama koje su završile srednje obrazovanje ali žele da se upišu u obrazovni program ili zanimanje za koje još nisu stekle kvalifikaciju. Osobe su obično starije od ciljane grupe za ISCED nivo 3.
180. Ovaj nivo takođe uključuje programe obrazovanja za odrasle osobe koji su ekvivalentni po složenosti sadržaja drugim obrazovnim programima na ovom nivou.

F. KLASIFIKACIJA OBRAZOVNIH PROGRAMA NA ISCED NIVOU 3

181. Upotreba dopunskih dimenzija omogućava izvještavanje korištenjem usmjeravanja kao kategorija, a završetak nivoa i pristup višim ISCED nivoima kao podkategorija. Ne postoje sve kombinacije usmjeravanja, završetka i pristupa, niti su rasprostranjene u obrazovnim sistemima. Šifre za programe srednjeg obrazovanja date su u Tabeli 7.

Tabela 7. Klasifikacione šifre za obrazovne programe na ISCED nivou 3 (ISCED-P)

Kategorije (Usmjerenje)	Podkategorije (Nivo završetka i pristup programima višeg nivoa)
34 Srednje obrazovanje, opšte	341 nedovoljno za završetak nivoa ili djelimičan završetak i bez direktnog pristupa post-srednjem obrazovanju ili visokom obrazovanju 342 dovoljno za djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa post-srednjem obrazovanju, ili visokom obrazovanju 343 dovoljno za završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju [ali može dati direktan pristup post-srednjem obrazovanju] 344 dovoljno za završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom obrazovanju [može takođe dati direktan pristup ISCED nivou 4]
35 Srednje obrazovanje, stručno	351 nedovoljno za završetak nivoa ili djelimičan završetak i bez direktnog pristupa post-srednjem obrazovanju ili visokom obrazovanju 352 dovoljno za djelimičan završetak i bez direktnog pristupa post-srednjem obrazovanju ili visokom obrazovanju 353 dovoljno za završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju [ali može dati direktan pristup post-srednjem obrazovanju] 354 dovoljno za završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom obrazovanju [može takođe dati direktan pristup ISCED nivou 4]

G. KLASIFIKACIJA POSTIGNUTOG NIVOVA OBRAZOVANJA NA ISCED NIVOU 3

182. Za postignuti nivo obrazovanja, priznate kvalifikacije iz programa ISCED nivoa 3 koje nisu dovoljne za završetak ISCED nivoa 3 klasifikovane su u ISCED nivo 2.
183. Na sličan način, priznate kvalifikacije iz programa ISCED nivoa 4 koje su nedovoljne za završetak ISCED nivoa 4 klasifikuju se na ISCED nivou 3.
184. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja koje se odnose na programe post-srednjeg obrazovanja i kvalifikacije date su u Tabeli 8.

Tabela 8. Klasifikacione šifre za postignuti stepen obrazovanja prema ISCED nivou 3 (ISCED-A)

Kategorije (Usmjerenje)	Podkategorije (Nivo završetka i pristup programima višeg nivoa)
24 Druga faza osnovnog obrazovanja, opšte	244 priznat uspješan završetak srednjeg opšteg obrazovanja nedovoljan za završetak nivoa ili djelimičan završetak nivoa
25 Druga faza osnovnog obrazovanja, stručno	254 priznat uspješan završetak srednjeg stručnog obrazovanja nedovoljanog za završetak nivoa ili djelimičan završetak nivoa
34 Srednje obrazovanje, opšte	342 djelimičan završetak nivoa, bez direktnog pristupa post-srednjem obrazovanju ili visokom obrazovanju 343 završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju [ali može dati direktan pristup post-srednjem obrazovanju] 344 završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom obrazovanju ¹ [može takođe dati direktan pristup ISCED nivou 4]
35 Srednje obrazovanje, stručno	352 djelimičan završetak nivoa, bez direktnog pristupa post-srednjem obrazovanju ili visokom obrazovanju 353 završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju [ali može dati direktan pristup ISCED nivou 4] 354 završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom obrazovanju ¹ [ali može takođe dati direktan pristup ISCED nivou 4]

1. Uključujući priznat uspješan završetak faze programa post-srednjeg obrazovanja nedovoljan za završetak nivoa.

14. ISCED NIVO 4 – POST-SREDNJE OBRAZOVANJE

A. OSNOVNE KARAKTERISTIKE

185. Post-srednje obrazovanje daje nadogradnju na srednje obrazovanje i pripremu za ulazak na tržište rada i visoko obrazovanje. Cilj ovog obrazovanja je proširenje znanja, vještina i sposobnosti polaznika ispod višeg nivoa složenosti visokog obrazovanja. Programi na ISCED nivou 4 ili “post-srednje” obrazovanje obično su osmišljeni tako da služe proširenju znanja polaznika koji su završili ISCED nivo 3 sa kvalifikacijama koje nisu visoke, a koje su im potrebne radi nastavka visokog obrazovanja ili zaposlenja kada njihova kvalifikacija na ISCED nivou 3 nije dovoljna za pristup visokom obrazovanju. Na primjer, oni koji su završili program na ISCED nivou 3 mogu birati da završe stručnu kvalifikaciju koja nije visoka; ili oni koji su završili stručne programe na ISCED nivou 3 mogu birati da unaprijede svoj nivo kvalifikacije ili da se dalje specijalizuju. Što se tiče složenosti sadržaja programa

ISCED nivoa 3 oni se ne mogu smatrati visokim obrazovanjem iako jasno predstavljaju post-srednje obrazovanje.

186. Završetak ISCED nivoa 3 potreban je za ulazak na ISCED nivo 4. Međutim, ovi uslovi za upis mogu biti blaži od uslova za upis na programe visokog obrazovanja na ISCED nivoima 5, 6 ili 7.
187. Obično su programi na ovom nivou osmišljeni za direktni ulazak na tržište rada. Kod nekih obrazovnih sistema postoje opšti programi na ovom nivou. Takvi programi su obično namjenjeni polaznicima koji su završili ISCED nivo 3 ali koji žele da prošire svoje mogućnosti za upis na visoko obrazovanje.
188. Programi koji se klasifikuju na ISCED nivo 4 imaju više naziva zavisno od zemlje, npr. tehničar, osnovno profesionalno obrazovanje, *priprema za rad u javnoj upravi*. Za potrebe međunarodnog poređenja pojam “post-srednje obrazovanje” koristi se da označi ISCED nivo 4.

B. KLASIFIKACIONI KRITERIJI

189. Za definisanje post-srednjeg obrazovanja relevantni su sljedeći kriteriji:

Glavni kriteriji

- a. Usmjerenje (vidi 190);
- b. Složenost sadržaja viša od ISCED nivoa 3 i ispod nivoa visokog obrazovanja (vidi 191);
- c. Uslovi za upis (vidi 186).

Pomoćni kriteriji

Nema.

190. Programi na ISCED nivou 4 ne smatraju se visokim obrazovanjem, obično su stručni i završni programi koji polaznike pripremaju za tržište rada. Opšti programi na ovom nivou postoje u nekim obrazovnim sistemima. Međutim, programe koji su osmišljeni da provjere sadržaje programa ISCED nivoa 3 – npr. s ciljem da se polaznici pripreme za ispite na programu visokog obrazovanja – treba uključiti u ISCED nivo 3.
191. Programi ISCED nivoa 4 često služe da prošire, a ne da prodube znanje, vještine i sposobnosti polaznika koji su završili program na ISCED nivou 3. Programi obično nisu značajno napredniji od programa na ISCED nivou 3, ali je sadržaj obično više detaljan nego na nivou srednjeg obrazovanja. Programi su manje napredni nego na nivou visokog obrazovanja, ali se mogu realizovati u raznim institucionalnim okruženjima, ne samo u onim koji se smatraju post-srednjim obrazovanjem.

C. PROGRAMI NA ISCED NIVOIMA

192. Nije primjenjeno.

D. DOPUNSKE DIMENZIJE

193. Dvije dimenzije prave razliku obrazovnih programa na ISCED nivou 4:

- Usmjerenje obrazovnog programa (vidi 194); i
- Pristup programima na višem ISCED nivou (void 195).

Usmjerenje obrazovnog programa

194. Dvije kategorije usmjerenja obrazovnog programa definisane su pod 55 i 54:

1. Opšti; i
2. Stručni.

Pristup programima na višem ISCED nivou

195. Za ISCED nivo 4 definisane su sljedeće 3 podkategorije za završetak nivoa i pristup nivou:

1. *Nije završen ISCED nivo 4: moduli ili faze programa koje su prekratke za završetak. Ovo ne daje pristup prvim programima visokog obrazovanja na ISCED nivoima 5-7. Uspješan završetak takvih modula ili faza ne računa se kao završetak ISCED nivoa 4.*
2. *Završetak ISCED nivoa 4 bez direktnog pristupa prvim programima visokog obrazovanja na ISCED nivoima 5,6 i 7 (primarno osmišljeni za direktan ulazak na tržište rada); i*
3. *Završetak ISCED nivoa 4 sa direktnim pristupom prvim programima visokog obrazovanja na ISCED nivoima 5, 6 ili 7 ili proširenje pristupa visokom obrazovanju.*

E. PROGRAMI TAKOĐE UKLJUČENI U ISCED NIVO 4

196. Ovaj nivo takođe uključuje obrazovne programe za odrasle osobe koji su slični po složenosti sadržaja ostalim obrazovnim programima na ovom nivou.

F. KLASIFIKACIJA OBRAZOVNIH PROGRAMA NA ISCED NIVOU 4

197. Upotreba dvije dopunske dimenzije omogućava izvještavanje korištenjem usmjerenja kao kategorija, a završetka i pristupa kao podkategorija. Ne postoje sve kombinacije kategorija i podkategorija niti su široko rasprostranjene u obrazovnim sistemima. Klasifikacija post-srednjeg obrazovanja data je u Tabeli 9.

Tabela 9. Klasifikacione šifre za obrazovne programe na ISCED nivou 4 (ISCED-P)

Kategorije (Usmjerenje)	Podkategorije (Pristup programima na višem nivou)
44 Post-srednje obrazovanje, opšte	441 nedovoljno za završetak nivoa i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju 443 dovoljno za završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju 444 dovoljno za završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom Obrazovanju
45 Post-srednje obrazovanje, stručno	451 nedovoljno za završetak nivoa i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju 453 dovoljno za završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju 454 dovoljno za završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom Obrazovanju

G. KLASIFIKACIJA POSTIGNUTOG NIVOA OBRAZOVANJA NA ISCED NIVOU 4

198. Za postignuti nivo obrazovanja, priznate međukvalifikacije iz uspješno završene faze programa na ISCED nivou 5 koje se ne smatraju dovoljnim za uspješan završetak ISCED nivoa 5, klasifikuju se na ISCED nivou 4.
199. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja koji se odnosi na kvalifikaciju nakon post-srednjeg obrazovanja date su u Tabeli 10.

Tabela 10. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja na ISCED nivou 4 (ISCED-A)

Kategorije (Usmjerenje)	Podkategorije (Pristup programima na višem nivou)
34 Srednje obrazovanje, opšte	344 priznat uspješan završetak faze post-srednjeg opšteg obrazovanja nedovoljan za završetak nivoa
35 Srednje obrazovanje, stručno	354 priznat uspješan završetak faze post-srednjeg stručnog obrazovanja nedovoljan za završetak nivoa
44 Post-srednje obrazovanje, opšte	443 završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju 444 završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom obrazovanju ¹
45 Post-srednje obrazovanje, stručno	453 završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju 454 završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom obrazovanju ¹

1. Uključujući priznat uspješan završetak programa ili faze programa kratkog ciklusa visokog obrazovanja nedovoljan za završetak nivoa

15. VISOKO OBRAZOVANJE

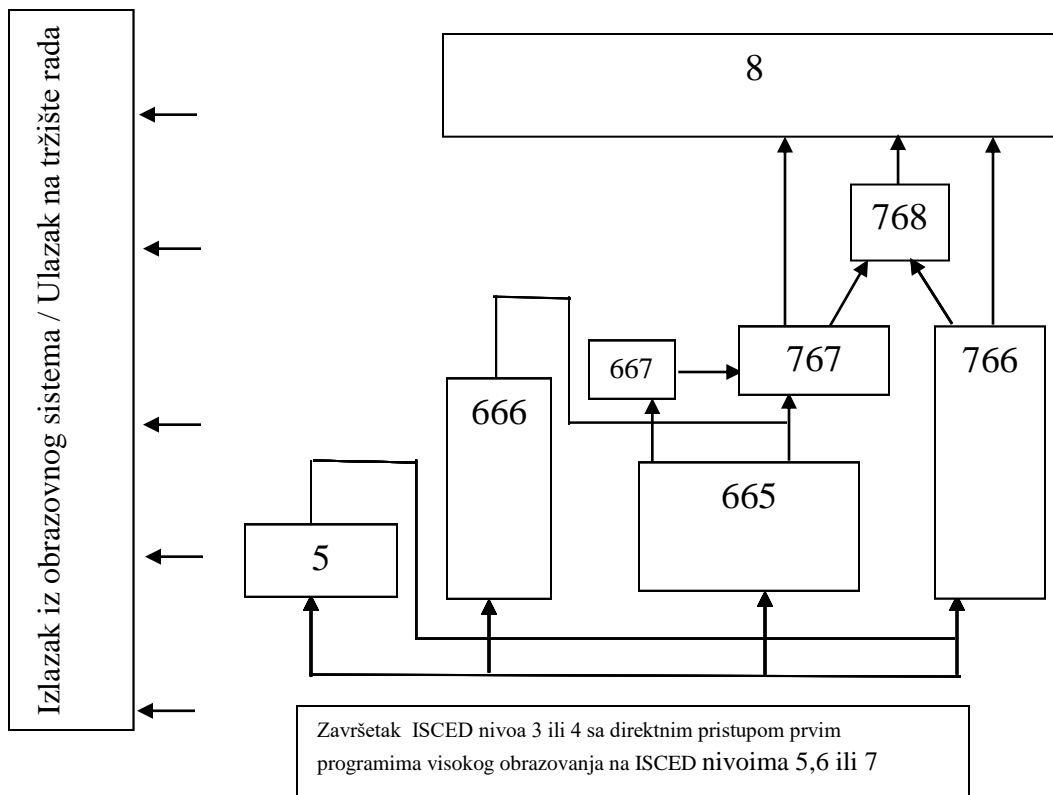
200. Visoko obrazovanje je nadogradnja na srednje obrazovanje i pruža aktivnosti učenja u specijalizovanim oblastima obrazovanja. Cilj je učenje na višem nivou složenosti i specijalizacija. Visoko obrazovanje se odnosi na ono što se uobičajeno podrazumijeva akademskim obrazovanjem, ali je šire od toga jer takođe uključuje napredno stručno ili profesionalno obrazovanje. Visoko obrazovanje uključuje ISCED nivoe 5, 6, 7 i 8, koji su označeni kao kratki ciklus visokog obrazovanja, kvalifikacioni stepen bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor, master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master i doktor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu doktor. Sadržaj programa na visokom nivou je složeniji i napredniji nego na nižim ISCED nivoima.
201. Prvi programi na ISCED nivoima 5, 6 ili 7 traže uspješan završetak programa na ISCED nivou 3 koji daju direktan pristup prvim programima visokog obrazovanja. Pristup takođe može biti moguć i iz ISCED nivoa 4. Pored zahtjeva koji se odnose na kvalifikaciju, upis na obrazovne programe na ovim nivoima može zavisiti od izbora predmeta, odnosno stepena postignutog na ISCED nivou 3 ili 4. Sem toga, može se tražiti i uspješno polaganje prijemnih ispita.
202. Kod visokog obrazovanja, obrazovni program je uvijek klasifikovan na istom nivou kao što je i nivo kvalifikacije koji se stiče nakon uspješnog završetka (osim ako program djelimično nije klasifikovan kao ISCED nivo 3, vidi 173). Stoga, nasuprot ISCED nivoima 0, 1, 2, 3 i 4, sadržaji programa koji spadaju u ISCED nivoe ne koriste se za visoko obrazovanje.
203. Uobičajeno postoji jasna hijerarhijska razlika kvalifikacija koje daju programi visokog obrazovanja. Međutim, za razliku od programa na ISCED nivoima 1, 2, 3 i 4, nacionalni programi na ISCED nivoima 5, 6 i 7 mogu postojati paralelno, a ne kao jedan ISCED nivo koji se nadograđuje na drugi. Završetak programa na ISCED nivou 3 ili 4 može omogućiti pristup lepezi prvih programa visokog obrazovanja na ISCED nivoima 5, 6 ili 7, zavisno od mogućnosti određenog obrazovnog sistema, odnosno od dodatnih zahtjeva za upis koji mogu biti specifični. Oni uključuju:
- kratke cikluse programa visokog obrazovanja na ISCED nivou 5 (najmanje 2 godine);
  - kvalifikacioni stepen bečelor ili ekvivalentne programe prvog stepena na ISCED nivou 6 (3-4 godine);
  - kvalifikacioni stepen bečelor ili ekvivalentne duge programe prvog stepena na ISCED nivou 6 (više od 4 godine); ili
  - kvalifikacioni stepen master ili ekvivalentne duge programe prvog stepena na ISCED nivou 7 (najmanje 5 godina).
204. Prelaz između programa visokog obrazovanja nije uvijek jasno određen, a moguća je i kombinacija programa i prenos kreditnih bodova iz jednog programa u drugi. U nekim slučajevima, kreditni bodovi stečeni na osnovu prethodno završenog obrazovnog programa

možu se također računati za završetak programa na višem ISCED nivou. Na primjer, sticanje kreditnih bodova za program na ISCED nivou 5 može smanjiti broj kreditnih bodova ili trajanje studija potrebnog za završetak programa na nivou 6. U nekim sistemima, polaznici mogu preći na obrazovni program ISCED nivoa 6 nakon završetka programa na ISCED nivou 5, što može smanjiti vrijeme potrebno za završetak programa na ISCED nivou 6. Drugi mogu direktno ići na ISCED nivo 6 ili 7 iz ISCED nivoa 3. U mnogim obrazovnim sistemima većina studenata mora prvo završiti ISCED nivo 6 prije sticanja prava da upiše ISCED nivo 7.

205. Uspješan završetak ISCED nivoa 7 obično je uslov za ulazak na ISCED nivo 8.

206. Slika 1 prikazuje kategorije programa tercijarnog obrazovanja i put kroz obrazovni sistem između njih.

Slika 1. Putanje visokog obrazovanja po ISCED

16. ISCED NIVO 5 – KRATKI CIKLUS VISOKOG OBRAZOVANJA

A. OSNOVNE KARAKTERISTIKE

207. Programi na ISCED nivou 5, ili "kratki ciklus visokog" obrazovanja, često su osmišljeni tako da polaznicima daju profesionalno znanje, vještine i sposobnosti. Obično su praktični, specifični što se tiče zanimanja i pripremaju studente za ulazak na tržište rada. Međutim, programi mogu takođe obezbijediti i put kroz obrazovni sistem do drugih programa visokog obrazovanja. Programi akademskog visokog obrazovanja ispod nivoa bečelor programa ili ekvivalenta takođe se klasifikuju na ISCED nivo 5.
208. Ulazak na programe ISCED nivoa 5 traži uspješan završetak ISCED nivoa 3 ili 4 sa pristupom visokom obrazovanju. Programi na ISCED nivou 5 imaju napredniji obrazovni sadržaj nego programi na ISCED nivoima 3 i 4, ali su kraći i obično teoretski manje usmjereni nego programi na ISCED nivou 6.
209. Iako su programi na ISCED nivou 5 obično osmišljeni tako da pripreme polaznike za zaposlenje, oni mogu dati i kreditne bodove za prelazak na programe ISCED nivoe 6 ili 7. Po završetku ovih programa na ISCED nivou 5, polaznici mogu, u nekim obrazovnim sistemima, nastaviti školovanje na ISCED nivou 6 (bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor) ili na dugim programima prvog stepena ISCED nivoa 7 (master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master).
210. Programi koji se klasifikuju na ISCED nivo 5 različito su organizovani u zemljama širom svijeta, npr. program za sticanje zvanja majstora, program (višeg) tehničkog obrazovanja, javni koledž, tehničar ili napredna/viša stručna obuka, dodiplomski stepen - saradnik ili bac + 2 programa. Za potrebe međunarodne uporedivosti pojam "kratki ciklus visokog" obrazovanja koristi se da označi ISCED nivo 5.

B. KLASIFIKACIONI KRITERIJI

211. Za definiciju kratkog ciklusa visokog obrazovanja relevantni su sljedeći kriteriji:

Glavni kriteriji

- a. Sadržaj kratkog ciklusa programa visokog obrazovanja (vidi 212);
- b. Uslovi za upis (vidi 208);
- c. Minimalno trajanje programa (vidi 213).

Pomoćni kriteriji

- a. Institucionalna prelazna tačka (vidi 214)
- b. Uobičajeno trajanje programa (vidi 213).

212. ISCED nivo 5 obuhvata najniži nivo visokog obrazovanja. Sadržaj programa na ovom nivou je složeniji od sadržaja srednjeg (ISCED nivo 3) ili sadržaja post-srednjeg obrazovanja (ISCED nivo 4), ali je manje složen od programa na ISCED nivou 6 (bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor).
213. Programi ISCED nivoa 5 traju najmanje dvije godine i obično, ali ne uvijek, manje od tri godine. U obrazovnim sistemima sa modularnim programima u kojima se kvalifikacije stiču na osnovu prikupljenih kreditnih bodova zahtjeva se uporedivost trajanja i intenziteta obuke.
214. Tačka prelaza sa institucija koje ne pružaju visoko obrazovanje na institucije koje pružaju visoko obrazovanje može pomoći kod određivanja granice između srednjeg obrazovanja (ISCED nivo 3), post-srednjeg obrazovanja (ISCED nivo 4) i visokog obrazovanja. Programe na ISCED nivou 5 često pružaju različite obrazovne institucije za razliku od programa na ISCED nivoima 6, 7 i 8.

C. PROGRAMI NA ISCED NIVOIMA

215. Posebnu pažnju treba posvetiti obrazovnim programima koji obuhvataju ISCED nivoe 3 i 5. Samo one stepene, faze ili cikluse koji odgovaraju kriterijima datim u pod 211 treba klasifikovati na ISCED nivo 5. One stepene, faze ili cikluse koji odgovaraju kriterijima datim pod 166 treba klasifikovati kao ISCED nivo 3. Ako primjena kriterija klasifikacije ne rezultira u jasnoj granici između ISCED nivoa 3 i 5, kriteriji za određivanje kraja ISCED nivoa 3 i početka ISCED nivoa 5 dati su pod 173.

D. DOPUNSKE DIMENZIJE

216. Dvije dimenzije određuju razliku između programa na ISCED nivou 5:
- Usmjerenje obrazovnih programa (vidi 217); i
  - Završetak nivoa (vidi 218).

Usmjerenje obrazovnih programa

217. Definisane su sljedeće dvije kategorije usmjerenja obrazovnih programa:

1. Opšti; i
2. Stručni.

Kada se pripreme definicije akademskih i profesionalnih programa koristit će se takođe za ISCED nivo 5.

Završetak nivoa

218. Za ISCED nivo 5 definisane su dvije kategorije završetka nivoa:

1. *Nije završen ISCED nivo 5*: faza (ili program) na ISCED nivou 5 koja traje manje od dvije godine nije dovoljna za završetak ISCED nivoa 5.

2. *Završetak ISCED nivoa 5*: program na ISCED nivou 5 koji traje dvije ili više godina, dovoljan za završetak ISCED nivoa 5.

E. PROGRAMI TAKOĐE UKLJUČENI U ISCED NIVO 5

219. Ovaj nivo takođe uključuje programe obrazovanja odraslih ili neprekidno obrazovanje koje je ekvivalentno po složenosti sadržaja obrazovanja datog u drugim programima na ovom nivou.

F. KLASIFIKACIJA OBRAZOVNIH PROGRAMA NA ISCED NIVOU 5

220. Upotreba dopunskih dimenzija omogućava izvještavanje korištenjem usmjerenja kao kategorija, a završetka nivoa kao podkategorija. Šifre koje se koriste za ISCED nivo 5 date su u Tabeli 11.

Tabela 11. Klasifikacione šifre za obrazovne programe na ISCED nivou 5 (ISCED-P)

Kategorije (Usmjerenje)	Podkategorije (Završetak nivoa)
54 Kratki ciklus visokog obrazovanja, opšte	541 nedovoljno za završetak nivoa
	544 dovoljno za završetak nivoa
55 Kratki ciklus visokog obrazovanja, stručno	551 nedovoljno za završetak nivoa
	554 dovoljno za završetak nivoa

G. KLASIFIKACIJA POSTIGNUTOG NIVOVA OBRAZOVANJA NA ISCED NIVOU 5

221. Za postignuti nivo obrazovanja, priznate međukvalifikacije iz uspješno završene faze (ili programa) na ISCED nivou 5 koje su nedovoljne za završetak ISCED nivoa 5, klasifikuju se na ISCED nivou 4. Učešće bez priznatog uspješno završenog programa na ISCED nivou 5 ne uzima se u obzir kod određivanja postignutog nivoa obrazovanja.
222. Priznate međukvalifikacije iz uspješno završene faze programa (prije prvog stepena) ne smatraju se dovoljnim za završetak ISCED nivoa 6 i klasifikuju se na ISCED nivou 5 za postignuti nivo obrazovanja.
223. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja prema ISCED nivou 5 date su u Tabeli 12.

Tabela 12. Klasifikacione šifre za postignuti stepen obrazovanja prema ISCED nivou 5 (ISCED-A)

Kategorije (Usmjerenje)	Podkategorije (Završetak nivoa)
44 Post- srednje obrazovanje, opšte	444 priznat uspješan završetak kratkog ciklusa visokog akademskog programa (ili faze) nedovoljno za završetak nivoa
45 Post-srednje obrazovanje, stručno	454 priznat uspješan završetak kratkog ciklusa visokog profesionalnog programa (ili faze) nedovoljan za završetak nivoa
54 Kratki ciklus visokog, opšteg obrazovanja	540 nije dalje definisano ¹
55 Kratki ciklus visokog, stručnog obrazovanja	550 nije dalje definisano ¹
56 Kratki ciklus visokog obrazovanja, usmjerenje nije određeno	560 nije dalje definisano ^{1,2}
<p>1. Uključujući priznat uspješan završetak programa kratkog ciklusa visokog obrazovanja dovoljan za završetak ISCED nivoa 5 ili programa ili faze programa za stepen bečelor i ekvivalentan nivo nedovoljan za završetak ISCED nivoa 6</p> <p>2. Koristi se kada nema međunarodno dogovoreni definicija akademskog i profesionalnog usmjerenja bečelora ili ekvivalentnih programa i kvalifikacija.</p>	

17. ISCED NIVO 6 BEČELOR ILI EKVIVALENTNO KVALIFIKACIONOM STEPENU BEČELOR

A. OSNOVNE KARAKTERISTIKE

224. Programi na ISCED nivou 6, ili kvalifikacioni stepen “bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor”, često su osmišljeni da pruže polaznicima međufazno akademsko odnosno profesionalno znanje, vještine i sposobnosti, i vode do prvog stepena ili ekvivalentne kvalifikacije. Programi na ovom nivou obično se zasnivaju na teoriji ali mogu uključiti i praktične komponente i vode do svjedočanstva naučnog stepena, odnosno najboljih profesionalnih vještina. Obično ove programe realizuju univerziteti i ekvivalentne visokoobrazovne ustanove.
225. Podučavanje na ovom nivou obično je u obliku predavanja koje drži nastavno osoblje koje ima završen nivo obrazovanja prema ISCED nivoima 7 ili 8, ili profesionalci koji su stekli iskustvo na određenom polju rada. Programi na ovom nivou ne moraju da zahtjevaju završetak rada na nekom istraživačkom projektu ili izradu teze, ali ako to zahtjevaju, onda je takav rad manje napredan i nezavisan ili je urađen po smjernicama za razliku od programa na ISCED nivoima 7 i 8.

226. Upis na ove programe traži uspješan završetak programa na ISCED nivou 3 ili 4 sa pristupom visokom obrazovanju. Upis na obrazovne programe na ovom nivou može zavisiti od izbora predmeta odnosno nivoa postignutog na ISCED nivou 3 odnosno 4. Sem toga, može zahtijevati i polaganje prijemnog ispita. Upis ili prelazak na ISCED nivo 6 nekada je moguć nakon uspješnog završetka ISCED nivoa 5. Po završetku ISCED nivoa 6, polaznici mogu nastaviti obrazovanje na ISCED nivou 7 (master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master), iako svi ISCED nivoi 6 ne omogućavaju pristup na ISCED nivo 7. Programi na ISCED nivou 6 obično ne omogućavaju direktan pristup na ISCED nivo 8 (doktorat ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu doktor).
227. Programi koji se klasifikuju na ISCED nivo 6 različito su organizovani u zemljama širom svijeta, kao što je recimo bečelor ili *licenca* ili prvi stepen obrazovanja na univerzitetu. Međutim, važno je istaći da se programi sa sličnim nazivom “bečeloru” trebaju uključiti samo u ISCED nivo 6, ako zadovoljavaju kriterije date pod 228. Za međunarodne potrebe pojam “bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor” koristi se da označi ISCED nivo 6.

B. KLASIFIKACIONI KRITERIJI

228. Sljedeći kriteriji su relevantni za definiciju “bečelora ili ekvivalenta kvalifikacionom stepenu bečelora”:

Glavni kriteriji

- a. Teoretski odnosno profesionalno određen sadržaj (vidi 224);
- b. Uslovi za upis (vidi 226);
- c. Minimalno ukupno trajanje (prvog stepena) programa (vidi 229); i
- d. Položaj u nacionalnoj strukturi stepenovanja i kvalifikacije.

Pomoćni kriteriji

- a. Kvalifikacije nastavnog osoblja (vidi 231);
- b. Bez direktnog pristupa programima ISCED nivoa 8 (vidi 226).

229. Programi na ovom nivou obično traju tri do četiri godine u punom vremenu na nivou visokog obrazovanja. Kod sistema u kojim se stepeni stiču sakupljanjem kreditnih bodova zahtjeva se uporedivost trajanja i intenziteta obuke.
230. Programi na ovom nivou obično vode do prvog stepena ili ekvivalentnih kvalifikacija u visokom obrazovanju (iako polaznici mogu imati završen ISCED nivo 5 prije upisa na ISCED nivo 6). Mogu uključiti praktične komponente odnosno periode iskustva stečenog u radu kao i studije bazirane na teoriji. Dugi prvi stepen u trajanju više od 4 godine uključen je na ovaj nivo ako je po složenosti sadržaja ekvivalentan bečeloru. Sem toga, programi koji vode do drugog ili trećeg stepena mogu biti uključeni na ISCED nivo 6, ako su ekvivalentni po složenosti sadržaja programima koji su već klasifikovani na ovaj nivo u istom obrazovnom sistemu i ako ispunjavaju ostale glavne kriterije. Programi drugog ili daljih stepena na ovom nivou obično traju 1 – 2 godine, često su profesionalno usmjereni i pružaju

veću specijalizaciju nego programi prvog stepena, ali ne uključuju značajno složeniji sadržaj. Programi na ISCED nivou 6 ne moraju da traže izradu teze ili disertacije.

231. Kada odgovara, uslov da nastavno osoblje ima kvalifikaciju ISCED nivoa 8 može biti dobar posredni kriterij za obrazovne programe na ovom nivou u obrazovnim sistemima u kojima takav uslov postoji. Uslov služi za razlikovanje programa na ISCED nivou 5 od programa na ISCED nivou 6.

C. PROGRAMI NA ISCED NIVOIMA

232. Nije primjenjeno.

D. DOPUNSKE DIMENZIJE

233. Mogu se koristiti dvije dimenzije da se napravi razlika obrazovnih programa na ISCED nivou 6:
- Usmjerenje programa obrazovanja (vidi 234); i
  - Trajanje programa i položaj u nacionalnoj strukturi stepenovanja i kvalifikacija (vidi 235).

Usmjerenje programa obrazovanja

234. Postoje dvije kategorije za usmjerenje programa:
1. Akademska; i
  2. Profesionalna.

Trajanje programa i položaj u nacionalnoj strukturi stepenovanja i kvalifikacija

235. Za ISCED nivo 6 definisane su četiri kategorije trajanja programa i položaja u nacionalnoj strukturi stepenovanja i kvalifikacija:
1. *Faza (ili program) sa prvim stepenom na bečelor ili ekvivalentnom nivou sa ukupnim teoretskim trajanjem (na tercijarnom nivou) manje od tri godine, pa je stoga nedovoljno za završetak ISCED nivoa 6;*
  2. *Program prvog stepena na bečelor ili ekvivalentnom nivou sa ukupnim teoretskim trajanjem (na visokom nivou) od tri do četiri godine;*
  3. *Dugi program prvog stepena na bečelor ili ekvivalentnom nivou sa ukupnim teoretskim trajanjem (na visokom nivou) više od četiri godine; i*
  4. *Drugi ili dalji stepen programa na bečelor ili ekvivalentnom nivou (nakon uspješno završenog bečelor ili ekvivalentnog programa).*

E. PROGRAMI TAKOĐE UKLJUČENI U ISCED NIVO 6

236. Ovaj nivo takođe uključuje programe za obrazovanje odraslih ili programe neprekidnog obrazovanja koji su ekvivalentni po složenosti sadržaja obrazovanju u drugim programima na ovom nivou.

F. KLASIFIKOVANJE OBRAZOVNIH PROGRAMA NA ISCED NIVOU 6

237. Upotreba dvije dopunske dimenzije omogućava izvještavanje koji koristi usmjeravanje kao kategorije, a trajanje programa /položaj u strukturi nacionalnog stepenovanja i kvalifikacija kombinovane kao podkategorije. Šifre koje se koriste za ISCED nivo 6 date su u Tabeli 13.

Tabela 13. Klasifikacione šifre za obrazovne programe ISCED nivoa 6 (ISCED-P)

Kategorije (Usmjerenje)	Podkategorije (Trajanje/položaj)	Opis
64 Kvalifikacioni stepen bečelor ili ekvivalentan akademski stepen	641	nedovoljno za završetak nivoa
	645	prvi stepen (3-4 godine)
	646	dugi prvi stepen (više od 4 godine)
	647	drugi ili sljedeći stepen (nakon uspješnog završenog bečelor ili ekvivalentnog programa)
65 Kvalifikacioni stepen bečelor ili ekvivalentan profesionalni stepen	651	nedovoljno za završetak nivoa
	655	prvi stepen (3-4 godine)
	656	dugi prvi stepen (više od 4 godine)
	657	drugi ili sljedeći stepen (nakon uspješno završenog bečelor ili ekvivalentnog programa)
66 Kvalifikacioni stepen bečelor ili ekvivalentno nespecificirano usmjerenje ¹	661	nedovoljno za završetak nivoa
	665	prvi stepen (3-4 godine)
	666	dugi prvi stepen (više od 4 godine)
	667	drugi ili sljedeći stepen (nakon uspješno završenog bečelor ili ekvivalentnog programa)

1. Koristi se u nedostatku međunarodno dogovorenih definicija akademskog i profesionalnog usmjerenja bečelor ili ekvivalentnih programa.

G. KLASIFIKOVANJE POSTIGNUTOG NIVOA OBRAZOVANJA NA ISCED NIVOU 6

238. Za postignuti nivo obrazovanja, priznate međukvalifikacije iz uspješno završenih faza programa (prije prvog stepena) koje nisu dovoljne za završetak ISCED nivoa 6 klasifikuju (razvrstavaju) se na ISCED nivo 5. Pohađanje programa bez priznatog uspješno završenog

prvog programa na ISCED nivou 6 ne uzima se u obzir kod određivanja postignutog nivoa (stepena) obrazovanja.

239. Priznate međukvalifikacije iz uspješno završenih faza prvog programa na ISCED nivou 7 (ili dugi prvi master ili ekvivalentan program koji slijedi bečelor program) nedovoljne za završetak ISCED nivoa 7 klasifikuju se na ISCED nivou 6 postignutog obrazovanja.
240. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja vezano za ISCED nivo 6 date su Tabeli 14.

Tabela 14. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja na ISCED nivou 6 (ISCED-A)

Kategorije (Usmjerenje)	Podkategorije (Završetak)	Opis
54 Kratki ciklus visokog opšteg obrazovanja	540	nije dalje definisano ¹
55 Kratki ciklus visokog stručnog obrazovanja	550	nije dalje definisano ¹
56 Kratki ciklus visokog obrazovanja nespecificiranog usmjerenja ²	560	nije dalje definisano ¹
64 Bečelor ili ekvivalentan akademski stepen	640	nije dalje definisano ³
65 Bečelor ili ekvivalentan profesionalni stepen	650	nije dalje definisano ³
66 Bečelor ili ekvivalentan stepen, nespecificirano usmjerenje ²	660	nije dalje definisano ³
<ol style="list-style-type: none"> 1. Uključujući priznat uspješno završen program kratkog ciklusa tercijarnog obrazovanja dovoljan za završetak ISCED nivoa 5 ili programa ili faze programa na bečelor ili ekvivalentnom nivou nedovoljan za završetak ISCED nivoa 6. 2. Koristi se u nedostatku međunarodno dogovorenih definicija akademskog ili profesionalnog usmjerenja bečelora ili mastera i ekvivalentnih programa i kvalifikacija. 3. Uključujući priznat uspješan završetak bečelor ili ekvivalentnog programa dovoljan za završetak ISCED nivoa 6 ili programa ili faze programa na master ili ekvivalentnom nivou nedovoljan za završetak ISCED nivoa 7. 		

18. ISCED NIVO 7 – MASTER ILI EKVIVALENTNO KVALIFIKACIONOM STEPENU MASTER

A. OSNOVNE KARAKTERISTIKE

241. Programi na ISCED nivou 7, “master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master” često su osmišljeni tako da polaznicima pruže napredna akademska odnosno profesionalna znanja, vještine i sposobnosti, i vode do drugog stepena ili ekvivalentne kvalifikacije. Programi na ovom nivou mogu uključivati i značajnu istraživačku komponentu, ali još uvijek ne vode do sticanja doktorske kvalifikacije. Obično su programi na ovom nivou

teoretski ali mogu uključivati i praktične komponente. Programe tradicionalno provode univerziteti i druge ustanove visokog obrazovanja.

242. Podučavanje na ovom nivou često je u obliku predavanja koja drži nastavno osoblje koje ima završene stepene obrazovanja na ISCED nivoima 7 ili 8. Programi na ovom nivou mogu uključivati završetak istraživačkog projekta ili pripremu teze koja je daleko naprednija od one koja se očekuje kada je u pitanju ISCED nivo 6, ali je manje napredna od one za ISCED nivo 8.
243. Upis na programe ISCED nivoa 7, pripremu za drugi ili dalji stepen, obično zahtjeva uspješan završetak ISCED nivoa 6 ili 7. U slučaju dugih programa koji pripremaju polaznike za prvi stepen ili stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu master, upis zahtjeva uspješan završetak ISCED nivoa 3 ili 4 sa pristupom visokom obrazovanju. Upis na takve programe može zavisiti od izbora predmeta odnosno stepena postignutog na ISCED nivoima 3 odnosno 4. Sem toga, može se zahtijevati i polaganje prijemnih ispita. Programi na ISCED nivou 7 imaju značajno složeniji sadržaj u poređenju sa programima na ISCED nivou 6 i obično su više specijalizovani. Po završetku ovog nivoa polaznici obično mogu nastaviti obrazovanje na ISCED nivou 8 (nivo doktorata), iako svi programi ISCED nivoa 7 ne daju direktan pristup ISCED nivou 8.
244. Programi koji se klasifikuju na ISCED nivou 7 različito su organizovani u zemljama širom svijeta: kao što su master programi ili kvalifikacioni stepen *magistar*. Međutim, važno je istaći da programi sa sličnim nazivom “masteru” treba da budu uključeni samo na ISCED nivo 7 ukoliko zadovoljavaju kriterije opisane pod 245. Za međunarodne potrebe pojam “master” ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master koristi se za oznaku ISCED nivoa 7.

B. KLASIFIKACIONI KRITERIJI

245. Za definiciju mastera ili ekvivalentno klasifikacionom stepenu master koriste se sljedeći kriteriji:

Glavni kriteriji

- a. Teoretski odnosno profesionalno baziran sadržaj (vidi 241);
- b. Položaj u strukturi nacionalnog stepenovanja i kvalifikacija (vidi 246 I 247);
- c. Uslovi za upis (vidi 243).

Pomoćni kriteriji

- a. Minimalno ukupno trajanje za dugi program prvog stepena (vidi 247); i
  - b. Direktan pristup programima ISCED nivoa 8 (vidi 249).
246. Programi na ovom nivou obično pripremaju polaznike za *drugi ili dalji stepen* nakon prvog stepena sa ISCED nivou 6 ili 7. Ekvivalentne kvalifikacije kao što su post-diplomske profesionalne kvalifikacije takođe se klasifikuju na ISCED nivo 7, osim ako već nisu klasifikovane na ISCED nivo 6 (vidi 230).

247. Programi u trajanju od najmanje 6 godina koji daju pripremu za *prvi stepen/kvalifikaciju* uključeni su u ovaj nivo ako su ekvivalentni programima na master nivou u smislu složenosti sadržaja. Takvi programi uključuju izradu dovoljno kvalitetne teze ili disertacije. U ovom slučaju stečeni stepen/kvalifikacija daje direktan pristup ISCED nivou 8 ili programu koji je ekvivalentan drugom ili daljem stepenu već klasifikovanom na ISCED nivou 7. Visokospecijalizovane profesionalne studije sličnog ili dužeg ukupnog trajanja u visokom obrazovanju (npr. medicina, stomatologija, veterinarske nauke i u nekim slučajevima pravo ili tehnički fakulteti) koje obuhvataju – i po trajanju i po detaljima – ekvivalentan sadržaj, iako obično bez pripreme teze ili disertacije, takođe se uključuju na ovaj nivo.
248. Programi drugog ili daljeg stepena na ovom nivou obično traju od jedne do četiri godine punog trajanja. Kod obrazovnih sistema u kojima se stepeni stižu akumuliranjem kreditnih bodova, zahtijeva se uporedivo vrijeme i intenzitet. Ukupno trajanje studija na visokom nivou tako traje od pet do osam godina ili čak i duže.
249. Programi visokog obrazovanja koji daju direktan pristup ISCED nivou 8 obično se klasifikuju na ISCED nivo 7. Međutim, svi programi na ISCED nivou 7 ne daju direktan pristup ISCED nivou 8.

C. PROGRAMI NA ISCED NIVOIMA

250. Nije primjenjeno.

D. DOPUNSKE DIMENZIJE

251. Dvije dimenzije prave razliku između obrazovnih programa na ISCED nivou 7:
- Usmjerenje obrazovnog programa (vidi 252);
  - Položaj u strukturi nacionalnog stepenovanja i kvalifikacija (vidi 253).

Usmjerenje obrazovnog programa

252. Na raspolaganju su dvije kategorije usmjerenja:

1. Akademsko; i
2. Stručno.

Položaj u nacionalnoj strukturi stepenovanja i kvalifikacija

253. Za ISCED nivo 7 definisane su četiri kategorije položaja obrazovnog programa u strukturi nacionalnog stepenovanja i kvalifikacija:

1. *Faza (ili program) unutar prvog stepena na master ili nivou ekvivalentnom kvalifikacionom stepenu master sa ukupnim teoretskim trajanjem (na visokom nivou) manje od pet godine, stoga nije dovoljno za završetak ISCED nivoa 7;*
2. *Obrazovni program prvog stepena na master ili nivou ekvivalentnom kvalifikacionom stepenu master sa ukupnim teoretskim trajanjem (na visokom nivou) od minimum pet godina (koji ne zahtjeva prethodno visoko obrazovanje);*
3. *Drugi ili dalji stepen obrazovnog programa na master ili nivou ekvivalentnom kvalifikacionom stepenu master (nakon uspješnog završetka bečelor ili obrazovnog programa ekvivalentnog kvalifikacionom stepenu bečelor); i*
4. *Drugi ili dalji stepen obrazovnog programa na master ili nivou ekvivalentnom kvalifikacionom stepenu master (nakon uspješnog završetka drugog master ili obrazovnog programa ekvivalentnog kvalifikacionom stepenu master).*

PROGRAMI TAKOĐE UKLJUČENI U ISCED NIVO 7

254. ISCED nivo 7 uključuje obrazovne programe koji vode do sticanja istraživačkih kvalifikacija, a koji su eksplicitno osmišljeni da obuče polaznike za provođenje pravih istraživanja, ali su ispod nivoa stepena doktorata. Ovi programi često zadovoljavaju mnoge iste kriterije kao i programi za ISCED nivo 8, iako su kraćeg trajanja (ukupno trajanje od pet do šest godina od početka visokog obrazovanja), ali im nedostaje nivo nezavisnosti koji studenti trebaju da bi stekli naprednu istraživačku kvalifikaciju i pripremili se za ulazak na ISCED nivo 8. Završetak obrazovnih programa na ISCED nivou 7 može smanjiti trajanje studija na doktorskom nivou na manje od tri godine. Unutar nivoa, oni se klasifikuju zavisno od položaja u nacionalnoj strukturi stepenovanja i kvalifikacija.

E. KLASIFIKACIJA OBRAZOVNIH PROGRAMA NA ISCED NIVOU 7

255. Upotreba dvije komplementarne dimenzije omogućava izvještavanje korištenjem usmjerenja kao kategorija, a položaja u nacionalnoj strukturi stepenovanja i kvalifikacija kao podkategorija. Šifre koje se koriste za ISCED nivo 7 date su u Tabeli 15.

Tabela 15. Klasifikacione šifre za obrazovne programe na ISCED nivou 7 (ISCED-P)

Kategorija (Usmjerenje)	Podkategorija (Položaj)	Opis
74 Master ili akademski stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu master	741	nedovoljan za završetak nivoa
	746	dugi prvi stepen (minimum 5 godina)
	747	drugi ili sljedeći stepen (nakon uspješnog završetka bečelor stepena ili programa ekvivalentnog kvalifikacionom stepenu bečelor)
	748	drugi ili sljedeći stepen (nakon uspješnog završetka master stepena ili programa ekvivalentnog kvalifikacionom stepenu master)
75 Master ili profesionalni stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu master	751	nedovoljan za završetak nivoa
	756	dugi prvi stepen (minimum 5 godina)
	757	drugi ili sljedeći stepen (nakon uspješnog završetka bečelor stepena ili programa ekvivalentnog kvalifikacionom stepenu bečelor)
	758	drugi ili sljedeći stepen (nakon uspješnog završetka master stepena ili programa ekvivalentnog kvalifikacionom stepenu master)
76 Master ili kvalifikacioni stepen ekvivalentan masteru, nespecificirano usmjerenje ¹	761	nedovoljno za završetak nivoa
	766	dugi prvi stepen (minimum 5 godina)
	767	drugi ili sljedeći stepen (nakon uspješnog završetka bečelor ili programa ekvivalentnog kvalifikacionom stepenu bečelor)
	768	drugi ili sljedeći stepen (nakon uspješnog završetka master ili programa ekvivalentnog kvalifikacionom stepenu master)
1. Koristi se kada nema međunarodno dogovorenih definicija akademskog ili profesionalnog usmjerenja bečelor ili master i ekvivalentnih programa i kvalifikacija.		

F. KLASIFIKOVANJE POSTIGNUTOG NIVOA OBRAZOVANJA NA ISCED NIVOU 7

256. Za postignuti nivo obrazovanja, priznate međukvalifikacije iz uspješno završenih faza (ili programa) unutar prvog stepena na master nivou ili nivou ekvivalentnom kvalifikacionom stepenu master, ali nedovoljno za završetak ISCED nivoa 7, klasifikuju se na ISCED nivou 6. Pohađanje programa bez priznatog uspješnog završetka na bilo kom prvom stepenu ISCED nivoa 7 ili drugom ili sljedećem stepenu na ISCED nivou 7 nakon uspješnog završetka bečelor nivoa ili programa ekvivalentnog kvalifikacionom stepenu bečelor ne uzima se u obzir za potrebe određivanja postignutog nivoa obrazovanja.

257. Priznate međukvalifikacije iz uspješno završenih faza (ili programa) na doktorskom ili nivou ekvivalentnom kvalifikacionom stepenu doktor, ali nedovoljne za završetak ISCED nivoa 8, klasifikuju se na ISCED nivou 7 za postignuti nivo obrazovanja.

258. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja prema ISCED nivou 7 date su u Tabeli 16.

Tabela 16. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja na ISCED nivou 7 (ISCED-A)

Kategorija (Usmjerenje)	Podkategorija (Položaj)	Opis
64 Bečelor ili akademski stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu bečelor	640	nije dalje definisano ¹
65 Bečelor ili profesionalan stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu bečelor	650	nije dalje definisano ¹
66 Bečelor ili stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu bečelor, nespecificirano usmjerenje ²	660	nije dalje definisano ¹
74 Master ili akademski stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu master	740	nije dalje definisano ³
75 Master ili profesionalni stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu master	750	nije dalje definisano ³
76 Master ili stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu master, nespecificirano usmjerenje ²	760	nije dalje definisano ³
<p>1. Uključujući priznat uspješan završetak programa na bečelor nivou ili nivou ekvivalentnom kvalifikacionom stepenu bečelor dovoljan za završetak ISCED nivoa 6 ili programa ili faze programa na master nivou ili nivou ekvivalentnom kvalifikacionom stepenu master nedovoljan za završetak ISCED nivoa 7.</p> <p>2. Koristi se kada nema međunarodno dogovorenih definicija akademskog i profesionalnog usmjerenja bečelor nivoa i ekvivalentnih programa i kvalifikacija.</p> <p>3. Uključujući priznat uspješan završetak programa na master nivou ili nivou ekvivalentnom kvalifikacionom stepenu master dovoljan za završetak ISCED nivoa 7 ili programa ili faze programa na doktorskom ili ekvivalentnom nivou nedovoljan za završetak ISCED nivoa 8.</p>		

19. ISCED NIVO 8 – DOKTORAT ILI EKVIVALENTNO KVALIFIKACIONOM STEPENU DOKTOR

A. OSNOVNE KARAKTERISTIKE

259. Programi na ISCED nivou 8, ili “doktorat ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu doktor”, osmišljeni su uglavnom da dovedu do naprednih istraživačkih kvalifikacija. Programi na ovom ISCED nivou namjenjeni su naprednim studijama i pravim istraživanjima i obično ih pružaju samo visoke obrazovne ustanove usmjerene na istraživanja. Programi na doktorskom nivou postoje i u akademskim i u profesionalnim oblastima.
260. ISCED nivo 8 obično se završava sa izradom i odbranom teze, distercije ili ekvivalentnog pisanog rada koji se publikuje i koji predstavlja značajan doprinos znanju u određenoj oblasti istraživanja. Ovi programi su stoga obično bazirani na istraživanju, a ne samo na radovima. U nekim obrazovnim sistemima, programi ISCED nivoa 8 sadrže veoma ograničene radove, ili ih uopšte nemaju, a polaznici koji rade s ciljem pripreme doktorske disertacije angažovani su uglavnom nezavisno u istraživanjima ili rade u manjim grupama sa promjenjivim stepenom nadzora. U nekim obrazovnim sistemima, istraživanje na doktorskom nivou provode pojedinci zaposleni na univerzitetima kao mlađi istraživači ili istraživači asistenti pored toga što su upisani kao doktoranti.
261. Upis na programe ISCED nivoa 8 ili poziciju mlađeg istraživača normalno zahtjeva uspješan završetak određenog programa na ISCED nivou 7. Kvalifikacije ISCED nivoa 8 daju pristup profesijama sa visokim akademskim vještinama i mjestima istraživača u vladinom ili industrijskom sektoru, kao i u istraživačkim i nastavnim položajima u ustanovama koje pružaju obrazovanje na ISCED nivoima 6, 7 i 8.
262. Programi koji se klasifikuju na ISCED nivo 8 različito su organizovani u zemljama širom svijeta: PhD (doktor), DPhil (doktor filozofije), D.Lit (doktor književnosti), D.Sc (doktor nauka), LL.D (doktor pravnih nauka), doktorant ili slično. Međutim, važno je istaći da programi sa nazivom koji je sličan “doktoru” treba da se uključe samo u ISCED nivo 8, ako zadovoljavaju kriterije pod 263. Za međunarodne potrebe, pojam “doktorant ili ekvivalentan pojam” koristi se da označi ISCED nivo 8.

B. KLASIFIKACIONI KRITERIJI

263. Za definiciju stepena doktora ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu doktor relevantni su sljedeći kriteriji:

Glavni kriteriji

- a. Zahtjevi koji se odnose na pisani rad (vidi 264);
- b. Zahtjevi za upis (vidi 261); i
- c. Minimalno trajanje programa (vidi 265).

Pomoćni kriteriji

a. Doktorat/kvalifikacija potrebna za specifična zanimanja (vidi 266).

264. Uspješan završetak programa ISCED nivoa 8 zahtjeva izradu teze, disertacije ili ekvivalentnog pisanog rada dovoljno kvalitetnog za publikovanje, a koji je rezultat originalnog istraživanja i predstavlja značajan doprinos opštem znanju u određenoj oblasti istraživanja (studiranja).
265. ISCED nivo 8 zahtjeva minimum tri godine punog vremena studiranja, što ukupno traje sedam godina punog vremena obrazovanja na visokom nivou. Prethodni završetak naprednog istraživačkog programa na ISCED nivou 7 može smanjiti vrijeme potrebno za završetak programa na ISCED nivou 8 (vidi 254). Kraći, nedoktorski napredni istraživački programi klasifikuju se na ISCED nivou 7.
266. Postizanje kvalifikacije na ISCED nivou 8 često je uslov za zapošljavanje na fakultetima i obrazovnim ustanovama koje pružaju obrazovanje na ISCED nivoima 6, 7 i 8, kao i za radna mjesta istraživača u javnim ustanovama, industriji itd.

C. PROGRAMI NA ISCED NIVOIMA

267. Nije primjenjeno.

D. Dopunske dimenzije

268. Može se koristiti jedna dimenzija da se napravi razlika obrazovnih programa na ISCED nivou 8:
- Usmjerenje obrazovnog programa (vidi 270).

Usmjerenje obrazovnog programa

269. Na raspolaganju su dvije kategorije usmjerenja:
1. Akademsko; i
  2. Profesionalno.

E. PROGRAMI TAKOĐE UKLJUČENI NA ISCED NIVO 8

270. Druge više istraživačke kvalifikacije ili viši doktorski stepen zahtjevaju izradu drugog istraživačkog rada (nastavak prve doktorske teze) obično u kasnijoj fazi akademske karijere i često bez formalne supervizije. Primjeri su *habilitacija*, *agregacija* ili *doktor nauka*, iako većina obrazovnih sistema ima samo jednu višu istraživačku kvalifikaciju kojom se stiče doktorski stepen ili ekvivalentan kvalifikacioni stepen. Druge istraživačke kvalifikacije ne računaju se odvojeno u ISCED-u. One obično nisu povezane sa obrazovnim programom. Počasni doktorati koje daju univerziteti na osnovu drugih uslova, a ne na osnovu istraživačkog rada, nisu obuhvaćeni ISCED nivoom 8.

F. KLASIFIKACIJA OBRAZOVNIH PROGRAMA NA ISCED NIVOU 8

271. Obrazovni programi na ISCED nivou 8 su ili doktorske studije u punom trajanju ili faze (ili programi) na doktorskom nivou nedovoljne za završetak ISCED nivoa 8. Upotreba jedne dopunske dimenzije omogućava izvještavanje korištenjem usmjerenja kao kategorija. Šifre koje se koriste za ISCED nivo 7 date su u Tabeli 17.

Tabela 17. Klasifikacione šifre za obrazovne programe na ISCED nivou 8 (ISCED-P)

Kategorija (Usmjerenje)	Podkategorija (Položaj)	Opis
84 Doktorski ili akademski stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu doktor	841	nedovoljno za završetak nivoa
	844	dovoljno za završetak nivoa
85 Doktorski ili profesionalni stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu doktor	851	nedovoljno za završetak nivoa
	854	dovoljno za završetak nivoa
86 Doktorski ili stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu doktor, nespecificirano usmjerenje ¹	861	nedovoljno za završetak nivoa
	864	dovoljno za završetak nivoa
1. Koristi se kada nema međunarodno dogovorenih definicija akademskog ili profesionalnog usmjerenja mastera ili doktorata i ekvivalentnih programa i kvalifikacija.		

G. KLASIFIKACIJA POSTIGNUTO NIVOA OBRAZOVANJA NA ISCED NIVOU 8

272. Za postignuti nivo obrazovanja, priznate međukvalifikacije iz uspješno završenih faza (ili programa) unutar prvog stepena dokorskog nivoa ili nivoa ekvivalentnog kvalifikacionom stepenu doktor, ali nedovoljne za završetak ISCED nivoa 8, klasifikuju se na ISCED nivou 7. Pohadanje programa bez priznatog uspješnog završetka bilo kog prvog programa na ISCED nivou 8 ne uzima se u obzir kod određivanja postignutog nivoa obrazovanja.
273. Klasifikacione šifre za postignuti nivo obrazovanja po ISCED nivou 8 date su u Tabeli 18.

Tabela 18. Klasifikacione šifre za postignuti stepen obrazovanja na ISCED nivou 8 (ISCED-A)

Kategorija (Usmjerenje)	Podkategorija (Završetak)	Opis
74 Master ili akademski stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu master	740	nije dalje definisano ¹
75 Master ili profesionalni stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu master	750	nije dalje definisano ¹
76 Master ili ekvivalentno kvalifikacion stepenu master, nespecificirano usmjerenje ²	760	nije dalje definisano ¹
84 Doktor ili akademski stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu doktor	840	nije dalje definisano
85 Doktor ili profesionalni stepen ekvivalentan kvalifikacionom stepenu doktor	850	nije dalje definisano
86 Doktor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu doktor, nespecificirano usmjerenje ²	860	nije dalje definisano
<p>1. Uključujući priznat uspješan završetak programa na master ili ekvivalentnom nivou dovoljan za završetak ISCED nivoa 7 ili programa ili faze programa na doktorskom ili ekvivalentnom nivou nedovoljan za završetak ISCED nivoa 8.</p> <p>2. Koristi se kada nema međunarodno dogovorenih definicija akademskog ili profesionalnog usmjerenja mastera ili doktorata i ekvivalentnih programa i kvalifikacija.</p>		

20. PODUDARNOST IZMEĐU NIVOVA U ISCED-u 2011 I ISCED-u 1997

274. Ovaj dio opisuje podudarnost između ISCED nivoa u klasifikaciji ISCED 2011 i ranijoj verziji ISCED 1997.

275. U ISCED-u 2011 nivo 0 obuhvata obrazovanje u ranom djetinjstvu za sve starosne dobi, uključujući veoma malu djecu. Programi su podklasifikovani u dvije kategorije zavisno od nivoa složenosti obrazovnog sadržaja: obrazovanje u ranom djetinjstvu (šifra 010) i predškolsko obrazovanje (šifra 020). Obrazovni programi u ranom djetinjstvu (šifra 010) obično su osmišljeni za djecu mlađu od tri godine. Ovo je po prvi put uvedeno u klasifikaciju ISCED 2011, tako da nema korespondirajuće kategorije u klasifikaciji ISCED

1997. Predškolsko obrazovanje (šifra 020) tačno se podudara sa nivoom 0 u ISCED-u 1997.
276. Nivo 1, prva faza osnovnog obrazovanja, u ISCED-u 2011 odgovara nivou 1 u ISCED-u 1997.
277. ISCED 2011 nivoi 2 i 3, druga faza osnovnog obrazovanja i srednje obrazovanje uglavnom se podudaraju sa nivoima 2 i 3 u ISCED-u 1997. Međutim, zbog klasifikacije kriterija i pomoćnih kriterija, ISCED 2011 može da se primjenjuje različito od ISCED-a 1997 (tj. kod nekih programa koji su klasifikovani na različitim nivoima nego što je to bio slučaj ranije). Takve razlike mogu uticati na vremenske serije podataka u nekim zemljama.
278. ISCED 2011 pojednostavljuje dopunske dimenzije na ISCED nivoima 2 i 3 u poređenju sa ISCED-om 1997:
- Usmjerenje obrazovnog programa u ISCED-u 2011 pravi razliku samo između stručnog programa i opštih programa. ISCED 1997 posebno klasifikuje predstručno obrazovanje. Takvi programi ne daju kvalifikacije relevantne za tržište rada i sada su uglavnom klasifikovani kao opšte obrazovanje;
  - ISCED 2011 određuje samo jednu grupu programa koji daju pristup višim ISCED nivoima. Prema poređenju, ISCED 1997 pravi razliku u pristupu obrazovanju na višim ISCED nivoima u kategorijama A i B, zavisno od tipa sljedeće faze obrazovanja. Po ISCED-u 2011 kategorija “završetak nivoa sa pristupom višim ISCED nivoima” odgovara kombinaciji kategorija A i B u ISCED-u 1997;
  - ISCED 2011 podklasifikuje programe koji ne daju pristup višim ISCED nivoima u kategorije “djelimičan završetak nivoa” i “završetak nivoa”. Ove dvije kategorije u ISCED-u 2011 obično odgovaraju kategoriji C i na ISCED nivou 3 kategorijama “C kratko” i “C dugo” u ISCED-u 1997.
279. ISCED 2011 nivo 4, post-srednje obrazovanje, uveliko odgovara nivou 4 kod ISCED-a 1997. Međutim, programi koji vode do kvalifikacija koje su ekvivalentne srednjem opštem obrazovanju razvrstani su kao nivo 3 u ISCED-u 2011, dok su često bili klasifikovani kao nivo 4 u ISCED-u 1997. Sem toga, zbog pojašnjenja kriterija i pomoćnih kriterija, ISCED 2011 se može primjeniti različito od ISCED-a 1997. Takve razlike mogu uticati na vremenske serije podataka u nekim zemljama.
280. ISCED 2011 pojednostavljuje dimenzije usmjerenja na ISCED nivou 4 za nivoe 2 i 3 (vidi 194, 153, 175). Podkategorije ISCED-a 2011 “pristup višim ISCED nivoima” i “bez pristupa višim ISCED nivoima” odgovaraju oznakama A i B, respektivno, u ISCED-u 1997.

281. ISCED 2011 ima četiri nivoa visokog obrazovanja, u poređenju sa dva nivoa kod ISCED-a 1997. Nivoi 5, 6 i 7 kod ISCED-a 2011 zajedno odgovaraju nivou 5 kod ISCED-a 1997. Nivo 8 kod ISCED-a 2011 odgovara nivou 6 kod ISCED-a 1997.
282. ISCED 2011 pojednostavljuje dopunske dimenzije na visokim ISCED nivoima u poređenju sa ISCED-om 1997:
- Na nivou 5 u ISCED-u 2011, stručni programi su odvojeni od opštih programa po drugoj cifri. Kod ISCED-a 1997 ova razlika nije napravljena. Mogućnost da se napravi razlika između akademskog i profesionalnog usmjerenja dozvoljana je u ISCED-u na nivoima 6 – 8 kada se usvoje međunarodne definicije.
  - Na nivoima 6 i 7 ISCED-a 2011, treća cifra klasifikacije pravi razliku između programa prema trajanju progama i položaju u nacionalnoj strukturi stepenovanja i kvalifikacija za izračunavanje statističkih podataka, kao što su podaci o upisu i završetku. Kod ISCED-a 1997, usmjerenje obrazovnog programa ili “vrsta programa” korišteno je da se uradi podklasifikacija ISCED-a 5A na programe prvog stepena i programe drugog i daljih stepena (ISCED nivoi 6 i 7 kombinovani u ISCED-u 2011). Treća cifra klasifikacije programa pravi razliku između prvog stepena i drugog ili daljih stepena na oba nivoa.
283. Tabela 19 pokazuje podudarnost između ISCED nivoa kod verzija 1997 i 2011.

Tabela 19. Podudarnost između nivoa kod ISCED-a 1997 i ISCED-a 2011

ISCED 1997	ISCED 2011
-	ISCED 01
ISCED 0	ISCED 02
ISCED nivo 1	ISCED nivo 1
ISCED nivo 2	ISCED nivo 2
ISCED nivo 3	ISCED nivo 3*
ISCED nivo 4	ISCED nivo 4*
ISCED nivo 5	ISCED nivo 5
	ISCED nivo 6
	ISCED nivo 7
ISCED nivo 6	ISCED nivo 8

*Sadržaj kategorije neznatno promjenjen

284. Tabela 20 i Tabela 21 pokazuju podudarnost između ISCED-a 2011 i ISCED-a 1997, uključujući dopunske dimenzije, kategorije i podkategorije.

Tabela 20. Podudarnost između ISCED-a 2011 i ISCED-a 1997 po detaljima. Nivoi 0 do 4

ISCED 2011					ISCED 1997			
Oznaka nivoa	Nivo	Kategorija	Podkategorija	Napomene o podkategorijama	Oznaka nivoa	Nivo	Tip	Usmjerenje
Obrazovanje u ranom djetinjstvu	0	01	010	Obrazovni programi za ciljane grupe ispod 3 godine starosti	<i>Nije u ISCED-u 1997</i>			
Predškolsko obrazovanje		02	020		Predškolsko obrazovanje	0	n.p.	n.p.
Prva faza osnovnog obrazovanja	1	10	100		Primarno obrazovanje ili prva faza osnovnog obrazovanja	1	n.p.	n.p.
Druga faza osnovnog obrazovanja	2	24 opšte	241	Nedovoljno za završetak nivoa ili parcijalnog nivoa i bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju	Niže srednje obrazovanje ili druga faza osnovnog obrazovanja	2	C	opšte/predstručno
			242	Djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju			C	
			243	Završetak nivoa, bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju			C	
			244	Završetak nivoa sa direktnim pristupom srednjem obrazovanju			A/B	
	25 stručno	251	Nedovoljno za završetak nivoa ili djelimičan završetak bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju	C		stručno		
		252	Djelimičan završetak, bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju	C				
		253	Završetak nivoa, bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju	C				
		254	Završetak nivoa, sa direktnim pristupom srednjem obrazov.	A/B				

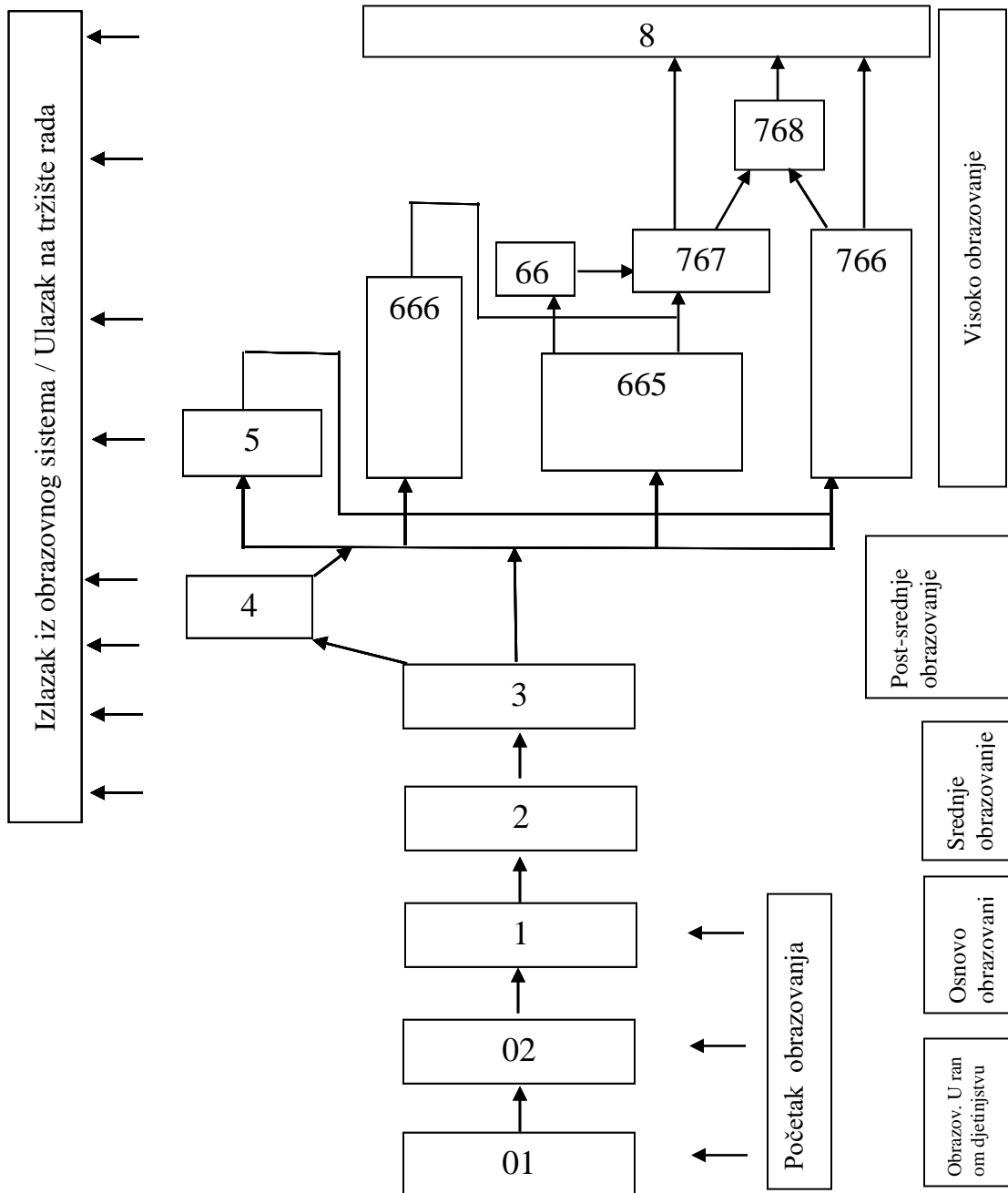
ISCED 2011					ISCED 1997			
Oznaka nivoa	Nivo	Kategorija	Podkategorija	Napomene o podkategorijama	Oznaka nivoa	Nivo	Tip	Usmjerenje
Srednje obrazovanje	3	34 opšta	341	Nedovoljno za završetak nivoa ili djelimičan završetak i tako bez direktnog pristupa visokom obrazovanju	srednje obrazovanje	3	C	opšte/predstručno
			342	Djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju			C	
			343	Završetak nivoa, bez direktnog pristupa prvim programima visokog obrazovanja [ali može dati direktan pristup post-srednjem obrazovanju] ¹			C	
			344	Završetak nivoa, sa direktnim pristupom prvim programima visokog obrazovanja [može takođe dati direktn pristup post-srednjem] ¹			A/B	
		35 stručna	351	Nedovoljno za završetak nivoa ili djelimičan završetak bez direktnog pristupa visokom obrazovanju			C	stručno
			352	Djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju			C	
			353	Završetak nivoa, bez direktnog pristupa prvim programima visokog obrazovanja [ali može dati direktan pristup post-srednjem] ¹			C	
			354	Završetak nivoa, sa direktnim pristupom prvim programima visokog obrazovanja [može takođe dati direktan pristup post-srednjem obrazovanju] ¹			A/B	
Post-srednje obrazovanje	4	44 opšta	441	Nedovoljno za završetak nivoa i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju ²	Post-srednje obrazovanje	4	B	opšte/predstručno
			443	Završetak nivoa, bez direktnog pristupa prvim programima visokog obrazovanja ²			B	
			444	Završetak nivoa, sa direktnom pristupom prvim programima visokog obrazovanja ²			A	
		45 stručna	451	Nedovoljno za završetak nivoa i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju ²			B	stručno
			453	Završetak nivoa, bez direktnog pristupa prvim programima visokog obrazovanja ²			B	
			454	Završetak nivoa, sa direktnim pristupom prvim programima visokog obrazovanja ²			A	

1. Može uključiti programe ranije klasifikovane na ISCED nivo 4 ako su ekvivalentni programima ISCED nivoa 3.
2. Osim programa koji su ranije klasifikovani na ISCED nivo 4 ako su ekvivalentni programima ISCED nivoa 3.

ISCED 2011					ISCED 1997					
Oznaka nivoa	Nivo	Kategorija	Podkategorija	Napomene o (pod) kategorijama	Napomene	Oznaka nivoa	Nivo	Tip	Pozicija	Ukupno trajanje u visokom obrazovanju
Kratki ciklus visokog obrazovanja	5	54 opšti	541	nedovoljno za završetak nivoa		visoko obrazovanje, prva faza	5	B	n.p.	<2 godine
			544	dovoljno za završetak nivoa			5	B	n.p.	<3 godine
		55 stručni	551	nedovoljno za završetak nivoa			5	B	n.p.	<2 godine
			554	dovoljno za završetak nivoa			5	B	n.p.	<3 godine
Bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor	6	66 nespecificirano usmjerenje	661	nedovoljno za završetak nivoa			5	A	međukvalifikacija	<3 godine
			665	prvi stepen (3-4 godine)			5	A	prvi	3-4 godine
			666	dugi prvi stepen (>4 godine)			5	A	prvi	>4 godine
			667	drugi ili dalji stepen (nakon bečelora ili kvalifikacioni stepen ekvivalentan bečeloru)	Ako je ekvivalentno drugim programima već klasifikovanim na nivou 6		5	A	drugi/dalji	≥4 godine
Master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master	7	76 nespecificirano usmjerenje	761	nedovoljno za završetak nivoa			5	A	međukvalifikacija	< 3 godine
			766	dugi prvi stepen (≥5 godina) (master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master)	Osim ako nije ekvivalentno programima već klasifikovanim na nivu 6, onda 666		5	A	prvi	≥5 godina
			767	drugi ili dalji stepen (nakon bečelora ili kvalifikacionoog stepena ekvivalentnog bečeloru)		5	A	drugi/dalji	≥4-5 godina	
			768	drugi ili dalji stepen (nakon mastera ili kvalifikacionog stepana ekvivalentnog masteru)		5	A	drugi/dalji	≥ 6 godina	
Doktorat ili ekvivalentan kvalifikacioni stepen	8	86 nije specificirano usmjerenje	861	nedovoljno za završetak nivoa		Visoko obrazovanje, druga faza	6	n.p.	n.p.	n.p.
			864	dovoljno za završetak nivoa	Programi koji direktno vode samo do nivoa doktorata		6	n.p.	n.p.	n.p.

21. ANEKS 1: ISCED 2011 POTENCIJALNE STAZE KROZ OBRAZOVNI PROGRAM

Slika 2. ISCED 2011 potencijalne staze kroz obrazovni program

22. ANEKS 2: ŠIFRIRANJE OBRAZOVNIH PROGRAMA

0 Obrazovanje i vaspitanje u ranom djetinjstvu

- 01 Obrazovanje i vaspitanje u ranom djetinjstvu
  - 010 obrazovanje i vaspitanje u ranom djetinjstvu
- 02 Predškolsko
  - 020 predškolsko

1 Prva faza osnovnog obrazovanja

- 10 prva faza osnovnog obrazovanja
  - 100 prva faza osnovnog obrazovanja

2 Druga faza osnovnog obrazovanja

- 24 opšte
  - 241 nedovoljno za završetak nivoa ili djelimičan završetak bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
  - 242 dovoljno za djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
  - 243 dovoljno za završetak nivoa, bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
  - 244 dovoljno za završetak nivoa, sa direktnim pristupom srednjem obrazovanju
- 25 stručno
  - 251 nedovoljno za završetak nivoa ili djelimičan završetak i bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
  - 252 dovoljno za djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
  - 253 dovoljno za završetak nivoa, bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
  - 254 dovoljno za završetak nivoa, sa direktnim pristupom srednjem obrazovanju

3 Srednje obrazovanje

- 34 opšte
  - 341 nedovoljno za završetak nivoa ili djelimičan završetak i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
  - 342 dovoljno za djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
  - 343 dovoljno za završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
  - 344 dovoljno za završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom obrazovanju
- 35 stručno
  - 351 nedovoljno za završetak nivoa ili djelimičan završetak i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
  - 352 dovoljno za djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
  - 353 dovoljno za završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
  - 354 dovoljno za završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom obrazovanju

4 Post-srednje obrazovanje

44 opšte

- 441 nedovoljno za završetak nivoa i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
- 443 dovoljno za završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
- 444 dovoljno za završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom obrazovanju

45 stručno

- 451 nedovoljno za završetak nivoa i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
- 453 dovoljno za završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
- 454 dovoljno za završetak nivoa sa direktnim pristupom visokom obrazovanju

5 Kratki ciklus visokog obrazovanja

54 opšte

- 541 nedovoljno za završetak nivoa
- 544 dovoljno za završetak nivoa

55 stručno

- 551 nedovoljno za završetak nivoa
- 554 dovoljno za završetak nivoa

6 Bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor

64 akademski

- 641 nedovoljno za završetak nivoa
- 645 prvi stepen (3-4 godine)
- 646 dugi prvi stepen (više od 4 godine)
- 647 drugi ili dalji stepen (nakon bečelor ili ekvivalentnog programa)

65 profesionalni

- 651 nedovoljno za završetak nivoa
- 655 prvi stepen (3-4 godine)
- 656 dugi prvi stepen (više od 4 godine)
- 657 drugi ili dalji stepen (nakon bečelor ili ekvivalentnog programa)

66 nespecificirano usmjerenje

- 661 nedovoljno za završetak nivoa
- 665 prvi stepen (3-4 godine)
- 666 dugi prvi stepen (više od 4 godine)
- 667 drugi ili dalji stepen (nakon bečelor ili ekvivalentnog programa)

7 Master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master

74 akademski

- 741 nedovoljno za završetak nivoa
- 746 dugi prvi stepen (najmanje 5 godina)
- 747 drugi ili dalji stepen (nakon bečelor ili ekvivalentnog programa)
- 748 drugi ili dalji stepen (nakon master ili ekvivalentnog programa)

75 profesionalni

- 751 nedovoljno za završetak nivoa
- 756 dugi prvi stepen (najmanje 5 godina)
- 757 drugi ili dalji stepen (nakon bečelor ili ekvivalentnog programa)

- 758 drugi ili dalji stepen (nakon master ili ekvivalentnog programa)
- 76 nespecificirano usmjerenje
  - 761 nedovoljno za završetak nivoa
  - 766 dugi prvi stepen (najmanje 5 godina)
  - 767 drugi ili dalji stepen (nakon bečelor ili ekvivalentnog programa)
  - 768 drugi ili dalji stepen (nakon master ili ekvivalentnog programa)

8 Doktor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu doktor

- 84 akademski
  - 841 nedovoljno za završetak nivoa
  - 844 dovoljno za završetak nivoa
- 85 profesionalni
  - 851 nedovoljno za završetak nivoa
  - 854 dovoljno za završetak nivoa
- 86 nespecificirano usmjerenje
  - 861 nedovoljno za završetak nivoa
  - 864 dovoljno za završetak nivoa

9 Nije negdje drugo klasifikovano

- 99 nije negdje drugo klasifikovano
  - 999 nije negdje drugo klasifikovano

23. ANEKS 3: ŠIFRIRANJE POSTIGNUTOG STEPENA OBRAZOVANJA

0 Manje od prve faze osnovnog obrazovanja

- 01 nikada nije pohađao/la obrazovni program
  - 010 nikada nije pohađao/la obrazovni program
- 02 neko obrazovanje u ranom djetinjstvu
  - 020 neko obrazovanje u ranom djetinjstvu
- 03 neka prva faza osnovnog obrazovanja (bez završetka nivoa)
  - 030 neka prva faza osnovnog obrazovanja (bez završetka nivoa)

1 Prva faza osnovnog obrazovanja

- 10 prva faza osnovnog obrazovanja
  - 100 uključujući priznat uspješan završetak prve faze osnovnog obrazovanja, nedovoljan za završetak nivoa ili djelimičan završetak nivoa

2 Druga faza osnovnog obrazovanja¹

- 24 opšte¹
  - 242 djelimičan završetak i bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
  - 243 završetak nivoa, bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
  - 244 završetak nivoa, sa direktnim pristupom srednjem obrazovanju¹
- 25 stručno¹
  - 252 djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju

- 253 završetak nivoa, bez direktnog pristupa srednjem obrazovanju
- 254 završetak nivoa, sa direktnim pristupom srednjem obrazovanju¹

3 Srednje obrazovanje¹

- 34 opšte¹
  - 342 djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
  - 343 završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
  - 344 završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom obrazovanju¹
- 35 stručno¹
  - 352 djelimičan završetak nivoa i bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
  - 353 završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
  - 354 završetak nivoa sa direktnim pristupom visokom obrazovanju¹

4 Post-srednje obrazovanje

- 44 opšte¹
  - 443 završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
  - 444 završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom obrazovanju¹
- 45 stručno¹
  - 453 završetak nivoa, bez direktnog pristupa visokom obrazovanju
  - 454 završetak nivoa, sa direktnim pristupom visokom obrazovanju¹

1. Uključujući uspješan završetak programa na datom nivou dovoljan za završetak nivoa ili uspješan završetak programa ili faze programa na višem ISCED nivou nedovoljan za završetak ili djelimičan završetak višeg nivoa.

5 Kratki ciklus visokog obrazovanja¹

- 54 opšti^{1,2}
  - 540 nije dalje definisano¹
- 55 stručni^{1,2}
  - 550 nije dalje definisano¹
- 56 nespecificirano usmjerenje^{1,2}
  - 560 nije dalje definisano¹

6 Bečelor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu bečelor¹

- 64 akademski¹
  - 644 nije dalje definisano¹
- 65 profesionalni¹
  - 654 nije dalje definisano¹
- 66 nespecificirano usmjerenje^{1,2}
  - 664 nije dalje definisano¹

7 Master ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu master¹

- 74 akademski¹

744 nije dalje definisano¹
75 profesionalni¹
754 nije dalje definisano¹
76 nespecificirano usmjerenje^{1,2}
764 nije dalje definisano¹

8 Doktor ili ekvivalentno kvalifikacionom stepenu doktor¹

84 akademski¹
840 nije dalje definisano
85 profesionalni¹
850 nije dalje definisano
86 nespecificirano usmjerenje^{1,2}
860 nije dalje definisano

9 Nije negdje drugo klasifikovano

99 nije negdje drugo klasifikovano
999 nije negdje drugo klasifikovano

1. Uključujući uspješan završetak programa na datom nivou dovoljan za završetak nivoa ili uspješan završetak programa ili faze programa na višem ISCED nivou nedovoljan za završetak višeg nivoa.
2. Koristi se kada nema međunarodno dogovorenih definicija akademskog ili profesionalnog usmjerenja programa na ISCED nivoima 6-8.

24. PODRUČJA I POLJA OBRAZOVANJA

285. Napomena: Polja obrazovanja su kao u verziji ISCED 1997. Sa ISCED-om 2011 UIS planira da pripremi trocifrenu, detaljnu klasifikaciju polja obrazovanja i obuka kao nadogradnju na nacrt sistema šifara pripremljenog za UNESCO 1999. godine. Ovaj sistem šifriranja koriste više od deset godina Eurostat i OECD, ali potrebno je daljnje ažuriranje sistema. UIS će predstaviti novi sistem šifriranja tokom 2012. godine s ciljem usvajanja klasifikacije u 2013. godini. Kada nova klasifikacija polja obrazovanja i obuka bude formalno usvojena na UNESCO-voj generalnoj konferenciji, predstavljat će posebnu klasifikaciju koja će biti nezavisna od ISCED-a, tako da neće sadržavati ovaj dio ISCED 2011 klasifikacije.

286. Ovdje imamo 25 polja obrazovanja organizovanih u devet širokih područja. Preporuka je da se interdisciplinarni i multidisciplinarni programi razvrstavaju/klasifikuju prema pravilu pretežnosti, tj. u polje obrazovanja na kom studenti provode najveći dio vremena.

ISCED polja obrazovanja:

0 Opšti programi

01 Osnovni programi

Osnovni opšti programi predškolskog, elementarnog, faza osnovnog obrazovanja, srednjeg obrazovanja itd.

08 Programi za opismenjivanje i upoznavanje sa brojevima (matematika)

Jednostavno i funkcionalno opismenjivanje i učenje brojeva.

09 Lični razvoj

Poboljšanja ličnih vještina/sposobnosti, npr. ponašanje i kontakti s ljudima, sposobnosti pamćenja, organizacija ličnog života, programi za snalaženje u životu.

1 Obrazovanje

14 Obrazovanje učitelja i obrazovne nauke

Obrazovanje učitelja za predškolski rad, rad u dječijim vrtićima, osnovnoj školi, obrazovanje za stručna zanimanja, praktičnu nastavu, predmete opšteg obrazovanja, obrazovanje odraslih, obrazovanje drugih učitelja i za rad sa djecom sa posebnim potrebama. Opšti i posebni programi za obrazovanje učitelja.

Obrazovne nauke: razvoj nastavnih programa za opšte predmete i za predmete za stručna zanimanja. Ocjenjivanje obrazovanja, ispitivanja i mjerenja, istraživanja obrazovanja i druge obrazovne nauke.

2 Humanističke nauke i umjetnost

21 Umjetnost

Likovna umjetnost: crtanje, slikanje, kiparstvo;

Izvođačka umjetnost: muzika, drama, ples, cirkus;

Grafička i audiovizuelna umjetnost: fotografija, filmska umjetnost, muzička proizvodnja, radio i TV proizvodnja, štamparstvo i publikovanje;

Dizajn: Zanatske vještine.

22 Humanističke nauke

Vjera i teologija;

Strani jezici i kulture: živi i "mrtvi" jezici i njihova književnost, regionalni studiji;

Nacionalni jezici: aktuelni jezici ili narječja i njihova književnost;

Ostale humanističke nauke: usmeno i pismeno prevođenje, lingvistika, komparativna

književnost, istorija, arheologija, filozofija, etika.

3 Društvene nauke, poslovanje i pravo

31 Društvene nauke

Ekonomija, istorija ekonomije, političke nauke, sociologija, demografija, antropologija (osim fizikalne antropologije), etnologija, futurologija, psihologija, geografija (osim fizikalne geografije), proučavanje rata i mira, ljudska prava.

32 Novinarstvo i informacije

Novinarstvo, bibliotekarstvo kao struka i nauka, tehnika i nauka; stručnjaci u muzejima i sličnim arhivama
Dokumentacijske tehnike;
Arhivske nauke.

34 Poslovanje i administracija

Trgovina, marketing, prodaja, odnosi s javnošću, poslovanje nekretninama;
Finansije, bankarstvo, osiguranje, analize ulaganja;
Računovodstvo, revizija, knjigovodstvo;
Menadžment, javna uprava, institucijska administracija, kadrovska administracija;
Sekretarski i kancelarijski poslovi.

38 Pravo

Sudstvo, „notari“, pravo (opšte, međunarodno, radno, pomorsko itd.)
pravosuđe, istorijat prava.

4 Prirodne nauke

42 Biološke nauke

Biologija, botanika, bakteriologija, toksikologija, mikrobiologija, zoologija, entomologija, ornitologija, genetika, biohemija, biofizika, druge srodne nauke, osim bolničkih i veterinarskih.

44 Fizičke nauke

Astronomija i nauka o svemiru, fizika i drugi srodni sadržaji, hemija i drugi srodni sadržaji, geologija, geofizika, mineralogija, fizikalna antropologija, fizikalna geografija i druge nauke o zemlji, meteorologija i druge nauke o atmosferi uključujući istraživanja klime, nauke o moru, vulkanologija, paleoekologija.

46 Matematika i statistika

Matematika, istraživanje operacija, numerička analiza, aktuarska nauka, statistika i druga srodna područja.

48 Kompjuteri/Računari

Kompjuterske nauke: projektovanje sistema, programiranje, obrada podataka, mreže, operativni sistemi - samo razvoj softvera (razvoj hardvera treba svrstati u polje inženjerstva).

5 Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo

52 Inženjerstvo i inženjerska zvanja

Tehničko crtanje, mehanika, obrada metala, električna, elektronika, telekomunikacije, energetska i hemijska inženjerstva, kontrola i održavanje vozila.

54 Proizvodnja i obrada

Proizvodnja hrane i pića, tekstila, odjeće, obuće, kože, sirovina (drva, papira, plastike, stakla itd.), rudarstvo i kamenolomi.

6 Poljoprivreda

62 Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo

Poljoprivreda, proizvodnja žitarica i stoke, agronomija, uzgoj stoke, hortikultura i vrtlarstvo, šumarstvo i iskorištavanje šuma, parkovi prirode, uzgoj divljači, ribarstvo, tehnologija ribarstva i nauka o ribarstvu.

64 Veterina

Veterinarska medicina i pomoć u veterini.

7 Zdravlje i socijalna briga

72 Zdravstvo

Medicina: anatomija, epidemiologija, citologija, fiziologija, imunologija i imunohematologija, patologija, anesteziologija, pedijatrija, ginekologija i porodiljstvo, interna medicina, hirurgija, neurologija, psihijatrija, radiologija, oftalmologija;

Usluge u medicini: javne medicinske usluge, higijena, farmacija, farmakologija, terapija, rehabilitacija, nutricionizam, protetika, optometrija, dijetetika;

Njega: medicinske sestre, babice;

Zubarske usluge: zubarski pomoćnici, zubni higijeničari, zubarski laboratorijski tehničari, odontologija.

76 Usluge socijalne brige

Socijalna briga: briga o invalidima, briga o djeci, briga i usluge za mlade, briga i usluge za starije osobe;

Socijalni rad: savjetovališta, socijalna briga drugdje nespomenuta.

8 Usluge

81 Lične usluge

Hoteli i ugostiteljstvo, putovanja i turizam, sport i rekreacija, frizerske usluge, usluge kozmetičkih salona i druge lične usluge: čišćenje, pranje rublja, hemijsko čišćenje, kozmetičke usluge, nauka o domaćinstvu.

84 Usluge prijevoza

Moreplovstvo, pomorski oficiri, nautičke znanosti, piloti i posada, kontrola leta, željeznički prijevoz, cestovni prijevoz, poštanske usluge.

85 Zaštita okoliša

Čuvanje okoliša, kontrola i zaštita, kontrola zagađivanja zraka i vode, zaštita i sigurnost na radu.

86 Usluge zaštite

Zaštita imovine i osoba: policija i srodne snage reda, kriminologija, zaštita od požara i borba protiv požara, civilna zaštita;
Vojska.

Nepoznato ili neodređeno/nespecificirano

(Ova kategorija nije dio klasifikacije, ali pri prikupljanju podataka šifra "99" je potrebna za "neodređena ili nepoznata polja obrazovanja").

25. ANEKS 5: GLOSAR POJMOVA

Osnovni pojmovi:

- 1 - Pojmovi učenja
- 2 - Vrste učenja
- 3 - Pojmovi obrazovanja
- 4 - Tipovi obrazovanja
- 5 - Elementi obrazovnih programa
- 6 - Karakteristike procesa obrazovnog programa
- 7 – Kvalifikacije i postignuti stepen obrazovanja
- 8 – Nivoi obrazovanja
- 9 – Trajanje obrazovanja
- 10 – Polja obrazovanja

Lista pojmova abecednim redosljedom

(Broj osnovnog pojma dat u zagradi)

Akademsko obrazovanje (4)
Akademska godina (9)
Aktivnost učenja (1)
Ciljevi učenja (1)
Dalji stepen (7)
Davalac obrazovanja (3)
Diplomiranje (na obrazovnom programu)(6)
Djelimičan završetak (ISCED nivoa)(7)
Druga faza osnovnog obrazovanja (ISCED nivo 2)(8)
Druga prilika za obrazovanje (4)
Drugi stepen (7)
Faza (5)
Formalno obrazovanje (4)
Implicitno učenje (2)
Ishod učenja (1)
Kreditni bodovi (7)
Kurs (5)
Kvalifikacija (7)
Nivo postignutog obrazovanja (7)
Nivoi obrazovanja (8)
Neformalno obrazovanje (4)
Neformalna kvalifikacija (7)
Neuspješan završetak (obrazovnog programa) (6)
Međukvalifikacija (7)
Manje od osnovnog (ISCED-A nivo 0)(8)
Minimalno trajanje (9)
Modul (5)
Modularni programi (5)
Obrazovanje odraslih (4)
Ocjena rezultata/ishoda učenja (7)
Obrazovni program dualnog sistema (4)
Obrazovanje u ranom djetinjstvu (ISCED-P Nivo 0)(8)
Obrazovanje (3)
Obrazovna aktivnost (3)
Obrazovna ustanova (3)
Obrazovni program (3)
Opšte obrazovanje (4)
Obrazovanje u radu (4)
Obrazovanje za posebne potrebe (4)
Obrazovanje u školi ili na koledžu (4)
Polje obrazovanja (10)
Početno obrazovanje (4)
Polaznici (6)
Prva faza osnovnog obrazovanja (ISCED nivo 1)(8)
Post-srednje obrazovanje (ISCED nivo 4)(8)
Profesionalno obrazovanje (4)
Polaznici/diplomci (obrazovnog programa)(6)
Priznata kvalifikacija (7)
Prvi stepen (7)
Redovno obrazovanje (4)
Stepen (7)
Slučajno učenje (2)
Srednje obrazovanje (ISCED nivoi 2-3)(8)
Srednje obrazovanje (ISCED nivo 3)(8)
Stručno obrazovanje (4)
Teoretsko trajanje (9)
Upis (6)
Upisani (6)
Ulazak u obrazovni sistem (6)
Uobičajeno trajanje (9)
Učešće u programu (6)
Učenje (1)
Uspješan završetak (obrazovnog programa)(6)
Visoko obrazovanje (ISCED nivoi 5-8)(8)
Validacija ishoda učenja (7)
Završetak (obrazovnog programa)(6)
Završetak (ISCED nivoa)(7)

1 – POJMOVI UČENJA

Učenje. Svaki napredak u sticanju ili promjeni informacija, znanja, razumijevanja, stava, vrijednosti, vještina, sposobnosti ili ponašanja kroz iskustvo, praksu, studiranje ili podučavanje.

Aktivnost učenja. Namjerne aktivnosti u kojima pojedinac učestvuje s namjerom da uči.

Ciljevi učenja. Lista ishoda učenja koje treba postići nakon završetka obrazovne aktivnosti ili aktivnosti učenja. Obuhvataju unapređenje znanja, vještina i sposobnosti u svakom ličnom, građanskom, društvenom ili poslovnom okruženju. Ciljevi učenja obično su vezani za pripremu za naprednije učenje/studiranje ili zanimanje ili zvanje ili grupu zanimanja ili zvanja.

Ishodi (učenja). Sve informacije, znanje, razumijevanje, ponašanje, vrijednosti, vještine, sposobnosti ili stavovi koje polaznik po očekivanju treba da savlada nakon uspješnog završetka obrazovnog programa .

2 – VRSTE UČENJA

Uzgedno ili slučajno učenje. Različiti oblici učenja koji nisu organizovani ili koji uključuju komunikaciju koja nije osmišljena u cilju učenja. Uzgedno ili slučajno učenje može da se javi kao prpratni proizvod svakodnevnih aktivnosti ili drugih događaja ili komunikacije, a što nije osmišljeno kao namjerne aktivnosti ili aktivnosti učenja. Primjeri uključuju učenje koje se odvija tokom sastanaka ili slušanja radio programa ili gledanja TV programa koji nisu osmišljeni kao obrazovni programi.

Implicitno/informalno učenje. Oblici učenja koji su namjerni ili svjesni ali se odvijaju izvan institucije. Oni su manje organizovani i osmišljeni nego formalni ili neformalni oblici učenja. Implicitno/informalno učenje može uključivati aktivnosti učenja koje se odvijaju u krugu porodice, na radnom mjestu, u lokalnoj zajednici i svakodnevnom životu, učenje koje se zasniva na samoopredjeljenju, u krugu porodice ili društva.

Slučajno učenje. Pogledati uzgedno ili slučajno učenje.

3- POJAM OBRAZOVANJA

Obrazovanje. Procesi tokom kojih društvo namjerno prenosi sve informacije, znanje, razumijevanje, vrijednosti, vještine, sposobnosti i ponašanja generacijama polaznika. Uključuje komunikacije osmišljene u svrhu učenja.

Obrazovna aktivnost. Namjerna aktivnost koja uključuje neke oblike komunikacije u svrhu učenja.

Obrazovna ustanova. Ustanova koja pruža obrazovanje kao svoju osnovnu svrhu, kao što su škola, koledž, univerzitet ili centar za obuku. Takve institucije su akreditovane ili odobrene od

strane nadležnih nacionalnih obrazovnih vlasti ili sličnih institucija. Obrazovne ustanove mogu biti i privatne organizacije kao što su vjerske organizacije, grupe od posebnog interesovanja ili privatne obrazovne institucije i centri za obuku, bilo da su profitne ili neprofitne institucije.

Obrazovni program. Grupa ili niz povezanih obrazovnih aktivnosti koje su osmišljene i organizovane s ciljem postizanja unaprijed određenih ciljeva učenja ili postizanja određene grupe obrazovanih zadataka tokom određenog perioda. U sklopu obrazovnog programa, obrazovne aktivnosti mogu biti grupisane u podkomponente različito opisane u nacionalnim kontekstima, kao što su „kursevi“, „moduli“, „jedinice“ odnosno „predmeti“. Program može imati glavne komponente koje se obično ne označavaju kao kursevi, jedinice ili moduli – na primjer, aktivnosti bazirane na igri, periodi radnog iskustva, istraživački projekti i priprema disertacija.

Davalac obrazovanja. Organizacija koja pruža obrazovanje, bilo kao glavni ili pomoćni cilj. Davalac obrazovanja može biti javna obrazovna ustanova, privatna institucija, nevladina organizacija ili javni organ koji nije obrazovni.

4 – VRSTE OBRAZOVANJA

Obrazovanje odraslih. Obrazovanje posebno namjenjeno pojedincima, koje društvo kom pripadaju smatra odraslim osobama, s ciljem unapređenja njihovih tehničkih ili profesionalnih kvalifikacija, daljeg razvoja njihovih sposobnosti, unapređenja znanja u svrhu završetka nivoa formalnog obrazovanja, ili sticanja znanja, vještina i sposobnosti u novim oblastima ili osvježavanja ili unapređenja njihovog znanja u određenim oblastima. Ovo takođe uključuje i ono što nazivamo „neprekidno obrazovanje“, „povratno/rekurentno obrazovanje“ ili „obrazovanje druge prilike“.

Dvojni/dualni sistemi obrazovnih programa. Programi koji kombinuju obrazovanje u školi ili koledžu i obrazovanje na radu. Obje okomponente su značajne (tj. idu izvan običnog stažiranja ili povremenih časova), iako dio koji se bazira na radu zauzima 50% ili više vremena programa.

Formalno obrazovanje. Obrazovanje koje je institucionalizovano, namjerno i planirano kroz javne organizacije i priznata privatna tijela, i koje čine formalni obrazovni sistem jedne zemlje. Formalne obrazovne programe, kao takve, priznaju relevantne nacionalne obrazovne vlasti, npr. svaka druga institucija u saradnji sa nacionalnim ili podnacionalnim obrazovnim vlastima. Formalno obrazovanje uglavnom se sastoji od početnog obrazovanja. Stručno obrazovanje, obrazovanje za posebne potrebe i neki dijelovi obrazovanja odraslih često se priznaju kao dio sistema formalnog obrazovanja.

Opšte obrazovanje. Obrazovanje osmišljeno s ciljem unapređenja opšteg znanja, vještina i sposobnosti, pismenosti i upoznavanja sa brojevima (matematika), često da pripremi učenike za naprednije obrazovne programe na istim ili višim ISCED nivoima i da uspostavi temelje za životno učenje. Opšti obrazovni programi obično se baziraju na školi ili koledžu. Opšte obrazovanje uključuje obrazovne programe koji su osmišljeni tako da pripreme studente za upis

na stručno obrazovanje, ali ne da ih pripreme za zaposlenje u određenom zanimanju ili zvanju ili grupi zanimanja ili zvanja, niti direktno vodi do odgovarajućih kvalifikacija za tržište rada.

Početno obrazovanje. Formalno obrazovanje osoba prije njihovog prvog ulaska na tržište rada, tj. obrazovanja u punom vremenu. Ovo obrazovanje namjenjeno je djeci, mladima i mlađim odraslim osobama. Pružaju ga obrazovne ustanove u sklopu stalnog puta obrazovanja.

Neformalno obrazovanje. Obrazovanje u sklopu institucija, namjerno i planirano od strane organizatora obrazovanja. Karakteristika neformalnog obrazovanja je da je ono dodatak, odnosno dopuna formalnom obrazovanju u sklopu procesa cjeloživotnog obrazovanja. Često se organizuje s ciljem garantovanja prava svih na obrazovanje. Namjenjeno je osobama svih uzrasta, ali ne mora podrazumijevati stalan put kroz obrazovnu strukturu; može kratko trajati, biti niskog intenziteta i obično se pruža u obliku kratkih kurseva, radionica ili seminara. Neformalno obrazovanje uglavnom vodi do kvalifikacija koje relevantne nacionalne ustanove ne priznaju kao formalne kvalifikacije, ili uopšte ne vodi do kvalifikacija. Neformalno obrazovanje može obuhvatiti programe koji doprinose opismenjavanju odraslih i mlađih osoba i obrazovanju djece izvan škole, kao i programe životnih vještina, društvenog i kulturnog napredovanja.

Redovno obrazovanje. Početno obrazovanje osmišljeno za osobe bez određenih obrazovnih potreba.

Obrazovanje druge prilike. Obrazovanje posebno namjenjeno osobama koje, iz raznih razloga, nikada nisu išle u školu ili koje su napustile školu ili prije završetka nivoa obrazovanja na koji su bile upisane ili koje su završile nivo ali žele da se upišu na obrazovni program ili zanimanje za koje nisu kvalifikovane. Polaznici su često stariji od uobičajenih ciljanih grupa za dati ISCED nivo (ali ne moraju da budu odrasle osobe). Ponekada se naziva i „programom premoštavanja“ ili „programom reintegracije“.

Obrazovanje za posebne potrebe. Obrazovanje osmišljeno da olakša učenje osobama kojim, zbog raznih razloga, treba dodatna podrška i prilagodljivi pedagoški metodi da bi mogli da učestvuju i zadovolje ciljeve učenja u nekom obrazovnom programu. Razlozi mogu biti (ali ne moraju se ograničavati na) fizički hendikep, hendikep u ponašanju, intelektualni, emocionalni i socijalni hendikep. Obrazovani programi za posebne potrebe mogu pratiti sličan obrazovni plan i program koji se primjenjuje u redovnom obrazovnom sistemu, međutim obrazovanje za posebne potrebe uzima u obzir određene potrebe osoba i obezbjeđuje određeno nastavno osoblje (npr. posebno obučene učitelje/nastavnike, oprema ili prostor) i, ako je potrebno, izmjenjen obrazovni sadržaj ili ciljevi učenja. Ovi programi mogu biti pruženi pojedinačnim učenicima u sklopu postojećih obrazovnih programa, ili mogu biti pruženi kao posebni časovi unutar iste ili odvojene obrazovne ustanove.

Obrazovanje u školi ili na koledžu. Obrazovne aktivnosti koje se odvijaju u institucijama koje su osnovane s ciljem obrazovanja djece i mladih u toku početnih obrazovnih programa i s ciljem postizanja određenih ciljeva učenja kroz učenje u razredu uključujući i kurseve u specijalizovanim prostorijama (npr. u laboratoriji, muzičkoj sobi, kompjuterskoj sobi ili sali za

fizičko vaspitanje) i grupni rad pod nadzorom nastavnika ili nastavnika. Učenici se obično dijele u grupe po razredu, starosti ili sposobnosti.

Obuka. Obrazovanje osmišljeno s ciljem da se postignu određeni ciljevi učenja, posebno kod stručnog obrazovanja. Definicija obrazovanja u ISCED-u uključuje i obuku.

Stručno obrazovanje. Obrazovanje koje je osmišljeno za učenike koji treba da steknu znanje, vještine i sposobnosti specifične za određeno zanimanje ili zvanje ili grupu zanimanja ili zvanja. Stručno obrazovanje može uključivati i komponente vezane za rad (npr. zanati). Uspješan završetak takvih programa vodi do odgovarajućih stručnih kvalifikacija za tržište rada koje nadležne nacionalne vlasti, odnosno tržište rada, priznaje kao stručne.

Obrazovanje na radu. Obrazovne aktivnosti koje se odvijaju u radnom okruženju, obično u kontekstu stručnih obrazovnih programa s ciljem postizanja određenih ciljeva učenja kroz praktičan rad i učešće u radnim aktivnostima pod nadzorom iskusnih radnika ili trenera.

5 - ELEMENTI OBRAZOVNOG PROGRAMA

Kurs/Smjer. Jedinica podučavanja koja uključuje niz obrazovnih aktivnosti u određenoj oblasti ili lepezu vezanih oblasti obrazovanja. Ovo možemo označiti i kao „modul“, „jedinicu“ ili „predmet“.

Razred. Određena faza podučavanja kod početnog obrazovanja obično obuhvaćena tokom akademske godine. Učenici u istom razredu obično su iste starosne dobi. Koriste se i izrazi „razred“, „grupa“ ili „godina“.

Modularni programi. Obrazovni programi u kojima studenti mogu sastaviti sadržaj obrazovanja na fleksibilan način tako što kombinuju različite kurseve ili module. Modularni programi često nemaju jasno definisan redoslijed.

Modul. Kurs/smjer ili dio kursa u kontekstu modularnog programa. Modul se može uzeti kao jedan ili kombinovati sa drugim modulima.

Faza. Podnivo obrazovnog programa, definisan u smislu teoretskog trajanja ili određene grupe modula koje treba završiti ili steći kreditne bodove. Određena faza ima karakteristike po kojima se razlikuje od drugih faza istog obrazovnog programa i može imati certifikat koji potvrđuje međukvalifikaciju.

6 – KARAKTERISTIKE PROCESA OBRAZOVNOG PROGRAMA

Završetak (obrazovnog programa). Učešće u svim komponentama obrazovnog programa (uključujući završne ispite, ako postoje) bez obzira na rezultat potencijalne ocjene ostvarenja ciljeva učenja.

Upis. Osobe službeno registrovane u datom obrazovnom programu ili fazi ili modulu programa, bez obzira na starosnu dob ili stvarno učestvovanje.

Upisani. Osobe upisane na početku nekog obrazovnog nivoa, grupi nivoa, programu ili fazi ili modulu programa, bez obzira na starosnu dob ili stvarno učestvovanje.

Pristup/Početak. Početak učešća u nekom obrazovnom nivou, grupi nivoa, programu, fazi ili modulu programa.

Diplomci sa nekog obrazovnog programa. Osobe koje su uspješno završile obrazovni program.

Diplomiranje (na nekom obrazovnom programu). Uspješan završetak obrazovnog programa. Napominjemo da je moguće da neka osoba diplomira na više programa (čak i u sklopu iste akademske godine) ako je upisana istovremeno na dva ili više programa.

Polaznici. Osobe koje pohađaju ili učestvuju u obrazovnom programu, fazi ili modulu programa.

Učestvovanje. Pohađanje obrazovnog programa, faze ili modula programa.

Uspješan završetak (obrazovnog programa). Postizanje ciljeva učenja obrazovnog programa obično se vrednuje kroz ocjenu stečenog znanja, vještina, sposobnosti. Uspješan završetak obrazovnog programa se dokumentuje certifikatom o postignutoj kvalifikaciji.

Neuspješan završetak (obrazovnog programa). Nepostizanje ciljeva učenja bez obzira na pohađanje ili učestvovanje u svim komponentama obrazovnog programa (uključujući i završne ispite, ako postoje). Neuspješan završetak podrazumjeva da je urađena procjena postignutih ciljeva učenja ali da su postignuto znanje, vještine ili sposobnosti ocijenjeni kao nedovoljni.

7 – KVALIFIKACIJE I POSTIGNUTI STEPEN OBRAZOVANJA

Ocjena ishoda učenja. Procjena dostignuća ciljeva učenja korištenjem različitih metoda procjene (pisana, usmena i praktični testovi/ispiti, projekti i portfoliji) tokom ili na kraju obrazovnog programa.

Završetak (ISCED nivoa). Uspješan završetak obrazovnog programa dovoljan za završetak nivoa. Na ISCED nivoima 1 i 4-8, uspješan završetak programa koji zadovoljava kriterije sadržaja i minimalnog trajanja za dati nivo smatra se završetkom nivoa. Na ISCED nivoima 2 i 3 uspješan završetak programa koji omogućava pristup višim ISCED nivoima (tj. ISCED nivou 3 u slučaju programa ISCED nivoa 2 i ISCED nivoa 5, 6 ili 7 u slučaju ISCED nivoa 3) računa se kao završetak nivoa jer je završetak završnog programa koji zadovoljava sadržaj, minimalno

trajanje (2 godine) i kriterije ukupnog trajanja za odgovarajući ISCED nivo (tj. 8 godine od početka ISCED nivoa 1 u slučaju ISCED nivoa 2 i 11 godina u slučaju ISCED nivoa 3).

Kreditni bodovi. Jedinica u kojoj je zarađen bod za uspješan završetak kursa ili modula, a što je dokumentovano tokom i na kraju obrazovnog programa. Bodovi izražavaju obim učenja na osnovu radnog opterećenja koje studenti treba da savladaju da bi postigli očekivane ciljeve učenja.

Stepen. Obrazovna kvalifikacija dodijeljena nakon uspješnog završetka određenih obrazovnih programa u visokom obrazovanju (tradicionalno od strane univerziteta i ekvivalentnih ustanova).

Postignuti stepen obrazovanja. Najviši ISCED nivo obrazovanja koji je osoba uspješno završila. Ovo se obično mjeri u odnosu na najviši obrazovni program uspješno završen i obično certifikovan priznatom kvalifikacijom. Priznate međukvalifikacije se klasifikuju na nižem nivou nego što je sam program.

Prvi stepen. Stepen dodijeljen nakon uspješnog završetka obrazovnog programa na ISCED nivou 6 i 7 koji ne traži prethodno uspješno završen stepen na ISCED nivou 6 za upis u odgovarajući obrazovni program.

Međukvalifikacija. Službena potvrda, obično u formi dokumenta kojim se potvrđuje uspješan završetak faze obrazovnog programa.

Neformalna (obrazovna) kvalifikacija. Kvalifikacija dodijeljena nakon postignutih ciljeva učenja nekog obrazovnog programa u neformalnom obrazovanju koju ne priznaju nadležne nacionalne obrazovne ustanove kao ekvivalentnu formalnoj kvalifikaciji.

Djelimičan završetak (ISCED nivoa). Samo na ISCED nivoima 2 ili 3 uspješan završetak programa u nizu unutar datog nivoa koji zadovoljava kriterije sadržaja, minimalnog trajanja (2 godine) i ukupnog trajanja za određeni ISCED nivo (tj. 8 godina od početka ISCED nivoa 1 u slučaju ISCED nivoa 2 i 11 godina u slučaju ISCED nivoa 3) ali koji nije zadnji program u nizu u datom ISCED nivou.

Kvalifikacija. Službena potvrda, obično u formi dokumenta kojom se potvrđuje uspješan završetak obrazovnog programa ili faze programa. Kvalifikacije se mogu steći kroz: i) uspješan završetak punog programa; ii) uspješan završetak faze programa (međukvalifikacija); ili iii) validacijom stečenog znanja, vještina i sposobnosti, nezavisno od učešća u takvim programima. Ovaj dokument se može nazvati i „uvjerenje“.

Priznata kvalifikacija. Službena potvrda kvalifikacije od strane nacionalnih obrazovnih ustanova dodijeljena nakon postizanja ciljeva učenja nekog obrazovnog programa.

Drugi ili dalji stepen. Stepen dodijeljen nakon uspješnog završetka obrazovnog programa na ISCED nivou 6 ili 7 koji traži prethodno uspješan završetak programa na ISCED nivou 6 ili 7 za upis na određeni obrazovni program.

Validacija ishoda učenja. Procjena postignutih ciljeva učenja korištenjem različitih metoda (pisani, usmeni i praktični testovi/ispiti, projekti i portfoliji) koja ne pretpostavlja učešće u nekom obrazovnom programu.

8 – NIVOI OBRAZOVANJA

Nivoi obrazovanja. Uređena grupa kategorija s ciljem grupisanja obrazovnih programa u vezi sa stepenovanjem iskustava učenja i znanja, vještina i sposobnosti koje pruža svaki osmišljeni program. Koncept ISCED nivoa odražava stepen složenosti i specijalizacije sadržaja nekog obrazovnog programa, od osnovnog do složenog.

Obrazovanje u ranom djetinjstvu (ISCED-P nivo 0). Obrazovanje u ranom djetinjstvu uključuje aktivnosti učenja i obrazovanja sa holističkim pristupom s ciljem pružanja podrške djeci u spoznaji, fizičkom, društvenom i emocionalnom razvoju i uvođenje mladih u organizovano podučavanje izvan porodičnog okruženja s namjerom razvoja vještina potrebnih za pristup akademskom svijetu i pripreme za ulazak u sistem osnovnog obrazovanja.

Manje od osnovnog (ISCED nivo 0). Nivo postignuća koji ne obuhvata učešće u obrazovanju, učešće u obrazovanju u ranom djetinjstvu, odnosno učešće u osnovnom obrazovanju.

Prva faza osnovnog obrazovanja (ISCED nivo 1). Prva faza osnovnog obrazovanja nudi aktivnosti učenja i obrazovanja koje su obično osmišljene s ciljem pružanja osnovnih vještina čitanja, pisanja i matematike (tj. pismenosti i rada sa brojevima), uspostavljanja dobrih osnova za učenje i solidno razumijevanje ključnih oblasti znanja i ličnog razvoja, pripreme za drugu fazu osnovnog obrazovanja. Cilj je učenje na osnovnom nivou složenosti sa malom specijalizacijom, ako je ima.

Srednje obrazovanje (ISCED nivoi 2-4). Srednje obrazovanje pruža aktivnosti učenja i obrazovanja kao nadogradnju na osnovno obrazovanje i pripremu za prvi ulazak na tržište rada i obrazovanje nakon srednjeg koje nije visoko. Generalno, srednje obrazovanje ima za cilj učenje na međunivou složenosti. ISCED pravi razliku između druge faze osnovnog i srednjeg obrazovanja.

Druga faza osnovnog obrazovanja (ISCED nivo 2). Programi na ISCED nivou 2 ili „druga faza osnovnog obrazovanja“ obično su osmišljeni kao nadogradnja na proces osnovnog učenja koji počinje na ISCED nivou 1. Obično je cilj obrazovanja uspostavljanje osnova za cjeloživotno učenje i razvoj na kojima obrazovni sistemi mogu sistematično širiti dalje obrazovne

možnosti. Programi na ovom nivou obično su organizovani po planu i programu sa više predmeta, uvođenju teoretskih pojmova kroz lepezu predmeta.

Srednje obrazovanje (ISCED nivo 3). Programi na ISCED nivou 3 ili „srednje“ obrazovanje obično su osmišljeni tako da zaokruže srednje obrazovanje kao pripremu za visoko obrazovanje ili da daju vještine relevantne za zapošljavanje, ili i jedno i drugo. Programi na ovom nivou nude studentima/učenicima raznovrsnije, specijalizovanije i detaljnije podučavanje za razliku od programa u drugoj fazi osnovnog obrazovanja (ISCED nivo 2). Oni su raznovrsniji, nude niz opcija i puteva.

Post-srednje obrazovanje (ISCED nivo 4). Post-srednje obrazovanje daje aktivnosti učenja i obrazovanja kao nadogradnju na srednje obrazovanje i pripremu za ulazak na tržište rada i visoko obrazovanje. Obično je namjenjeno studentima koji su završili srednje obrazovanje (ISCED nivo 3) ali koji žele da prošire svoje mogućnosti bilo da uđu na tržište rada ili da nastave sa visokim obrazovanjem. Programi obično nisu značajno napredniji od onih u srednjem obrazovanju jer obično služe da prošire, a ne da prodube, znanje, vještine i sposobnosti. Cilj je učenje koje je ispod visokog nivoa složenosti kakvo je kod visokog obrazovanja.

Visoko obrazovanje (ISCED nivo 5-8). Visoko obrazovanje je nadogradnja na srednje obrazovanje, pruža aktivnosti učenja u specijalizovanim poljima obrazovanja. Cilj je učenje na višem nivou složenosti i specijalizacije. Visoko obrazovanje uključuje ono što se obično podrazumijeva kao akademsko obrazovanje, ali je šire od toga jer takođe uključuje napredno stručno ili profesionalno obrazovanje.

9 – TRAJANJE

Akadska godina. Godišnja nastava ili period vrednovanja rada studenata tokom kojeg studenti pohađaju kurseve ili polažu završne ispite, ne računajući manje prekide. Akadska godina može trajati kraće od 12 mjeseci, ali obično nije kraća od 9 mjeseci. Može varirati za različite nivoe obrazovanja ili između različitih vrsta obrazovnih ustanova u zemlji. Obično se još naziva *školskom godinom*, uglavnom za pred-visoki nivo obrazovanja.

Ukupno trajanje. Ukupno teoretsko trajanje niza obrazovnih programa. Kod ISCED-a ukupno trajanje od početka ISCED nivoa 1 ili 3 ili od početka visokog obrazovanja često se zahtijeva u svrhu klasifikovanja obrazovnog programa.

Minimalno trajanje. Minimalno teoretsko trajanje obrazovnog programa u svrhu klasifikovanja programa na datom ISCED nivou ili za određivanje završetka ili djelimičnog završetka datog ISCED nivoa.

Teoretsko trajanje. Vrijeme, izraženo u akademskim godinama, potrebno da se odradi obrazovni program uz redovno učešće na osnovu punog vremena (ali ne 24 sata).

Tipično trajanje. Vrijeme, izraženo u akademskim godinama, potrebno studentima da završe obrazovni program uz redovno učešće na punoj osnovi (ali ne 24 sata).

10 – POLJA OBRAZOVANJA

Polja obrazovanja. Široki domen, ogranak ili oblast sadržaja koje ubuhvata obrazovni program, kurs ili modul. Često se još naziva „predmet“ ili „disciplina“. Može se još nazvati „poljem studiranja“.

26. ANEKS 6: NEFORMALNO OBRAZOVANJE PO ISCED-u: BUDUĆA PITANJA

287. Paragrafi 39 do 42 ISCED-a 2011 definišu neformalno obrazovanje (vidi 39), daju vrste neformalnog obrazovanja (vidi 40), ističu da neformalno obrazovanje obično ne daje pristup višem stepenu obrazovanja osim ako nije urađena odgovarajuća validacija u formalnom obrazovnom sistemu (vidi 42) i daju preporuku da se koriste kriteriji ekvivalentnosti sadržaja odnosno stečenih kvalifikacija za klasifikaciju neformalnih obrazovnih programa.

288. Ovaj aneks daje neke dodatne detalje po pitanju karakteristika neformalnog obrazovnog programa. Detaljan tretman mjerenja neformalnih programa za potrebe međunarodne statistike podrazumijevao bi dalji razvoj koncepta neformalnih obrazovnih programa kroz, na primjer, radno uputstvo. Za davanje određenih savjeta mogu se koristiti međunarodna iskustva u prikupljanju podataka.

289. ISCED 2011, paragraph 40, određuje da zavisno od nacionalnog konteksta, neformalni programi obrazovanja i obuka mogu obuhvatati sljedeće programe:

- 1) opismenjavanja odraslih i mladih i obrazovanje djece koja ne idu u školu (alternativni programi početnom obrazovanju);
- 2) sticanja životnih vještina, radnih vještina i opšte kulture.

Ovo pod 2) može:

- 2a) uključivati obuke na radnom mjestu u cilju unapređenja ili usvajanja postojećih kvalifikacija i vještina, kao i obuke za nezaposlene ili neaktivne osobe.
- 2b) može uključiti aktivnosti učenja radi samounapređenja (tokom privatnog odmora).

290. Heterogenost neformalnih programa obrazovanja znači da je teško dati opšte smjernice za njihovu primjenu u statistici za potrebe međunarodnog poređenja. ISCED 2011 daje preporuku da se koriste kriteriji ekvivalentnosti sadržaja za klasifikaciju neformalnih obrazovnih programa. Ekvivalentnost sadržaja povezuje neformalne obrazovne programe sa formalnim obrazovnim programima sa sličnim sadržajem prema ISCED-u. Ovo bi u principu omogućilo klasifikaciju neformalnih obrazovnih programa po nivoima. Na primjer, kada program obrazovanja odraslih zadovoljava kriterije na bazi sadržaja prema ISCED nivou 1, onda se može klasifikovati na ISCED nivo 1.

291. Kvalifikacija dodijeljena nakon uspješno završenog neformalnog programa obrazovanja često može podržati klasifikaciju obrazovnog programa. Na primjer, neformalna stručna obuka mogla bi se klasifikovati na bazi ekvivalentnosti nivoa i vrste kvalifikacije (ako

postoji) koja se dodjeljuje nakon uspješnog završetka u poređenju sa formalnim obrazovnim programima. Da bi se uspostavila ekvivalencija sadržaja između programa i kvalifikacija u istom obrazovnom sistemu, nacionalni i regionalni kvalifikacioni okviri, gdje postoje, mogu dati određene smjernice. ISCED 2011 daje preporuku da se uradi transparentna identifikacija formalnih i neformalnih obrazovnih programa.

292. Neformalno obrazovanje može pružiti široka lepeza organa; uključujući obrazovne ustanove, private institucije, nevladine organizacije i javne institucije. U nekim slučajevima, one iste institucije koje pružaju formalno obrazovanje mogu takođe pružiti i neformalno obrazovanje i obuku. Međutim, kao što je slučaj kod formalnih obrazovnih programa, tip davaoca ne bi trebalo koristiti kao glavni kriterij za pravljenje razlike između neformalnog obrazovanja i obuke, niti bi ga trebalo koristiti kao glavni kriterij za pravljenje razlike između formalnog i neformalnog obrazovanja.
293. Trajanje neformalnog programa može biti veoma kratko. Na primjer, obuke tokom rada i slobodnog vremena mogu se odnositi na određene praktične potrebe vezane za određeni posao ili privatni život. Neformalni programi se, prema tome, često mogu opisati kao (obuka) kurs.
294. Neformalni programi često su usmjereni na sticanje praktičnog znanja, vještina ili sposobnosti u konkretnim kontekstima i stoga su često manje usmjereni na teoretsko učenje. Na primjer, formalni program može obuhvatiti učenje kompjutera (npr. sticanje priznate kvalifikacije IT inženjera), dok neformalni program može obuhvatiti učenje IT programa za praktičnu primjenu na poslu.
295. Alternativni programi uglavnom postoje u zamljama u kojima je obrazovni sistem manje razvijen ili je ograničen i u kojima ih obrazovne vlasti ne priznaju kao formalne; oni obično spadaju pod ISCED nivoe 0-3 i mogu ih organizovati private organizacije uključujući i nevladine organizacije (NGOs).
296. Dok je neformalno obrazovanje priznato kao dio ISCED-a, vjerovatno je da će međunarodno prikupljanje podataka (mapiranje, ankete, popisi itd.) ograničiti njihov obuhvat na formalne programe zbog potrebe za međunarodnom uporedivošću i primjeni. Granica između formalnih i neformalnih programa je prema tome značajna i trebalo bi joj posvetiti posebnu pažnju. Međutim, u ovoj fazi ISCED 2011 ne daje određene preporuke po pitanju razvoja mapiranja za neformalne programe ili vezane neformalne kvalifikacije.